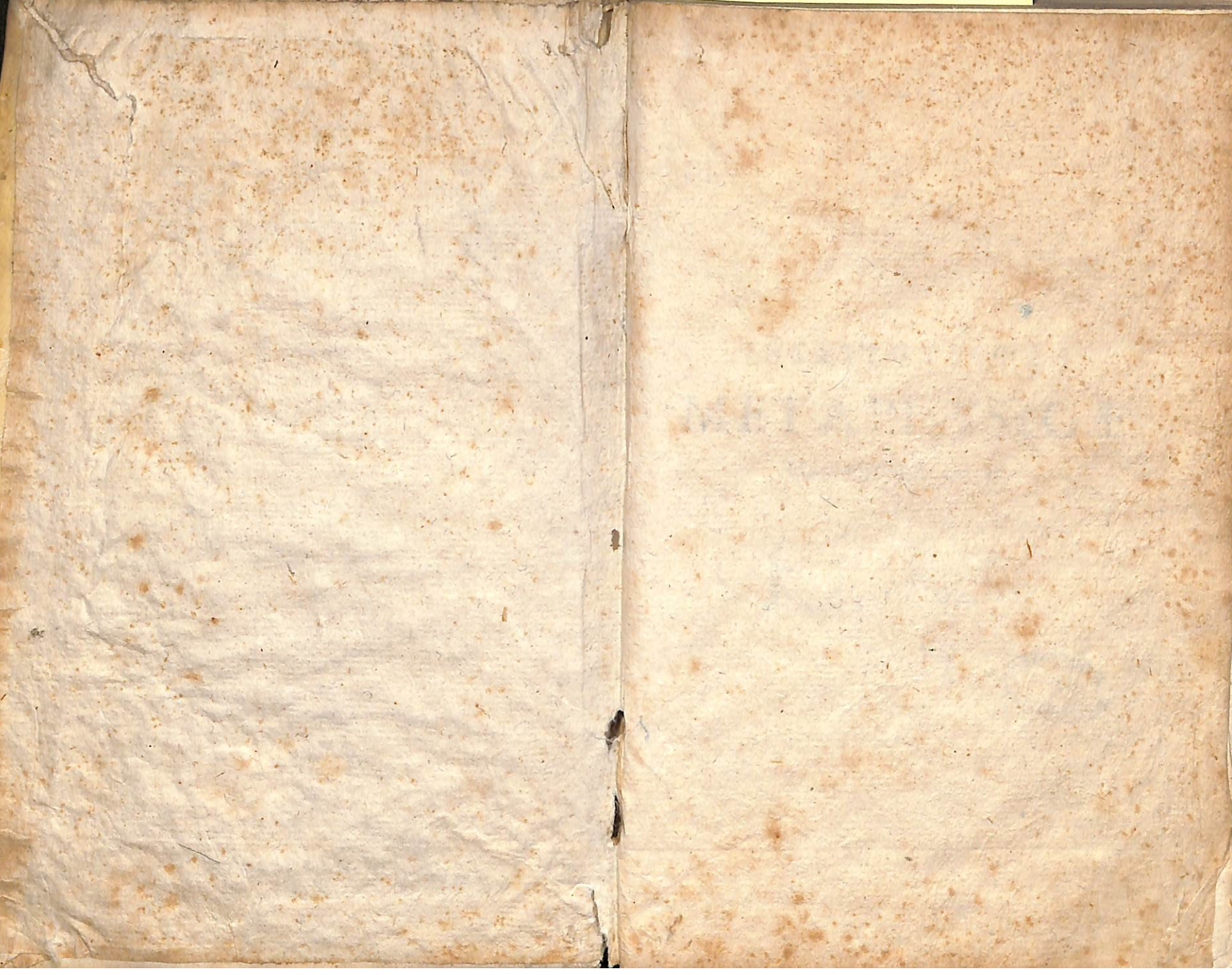

3027

INSTITUTIONES
METAPHYSICÆ

Usui tironum aptatæ.

Fondo Santoro

D 12

INSTITUTIONES

METAPHYSICÆ.

PROLEGOMENA.

§. I.

Metaphysica est ea Disciplina; qua tradimus notiones maxime genericas rerum æternarum, factarum, possibilium. Dicta est Metaphysica, *μετὰ τὰ φυσικά*, quasi Scientia Phycis disciplinis sublimior, præterque corpora sensibus subiecta. Nempe in hoc, ut hodie moris est, a Physica distat Metaphysica, quod illa proximas rerum naturalium causas, sensibilesque, hæc remotas, & maxime genericas investiget. Illa exteriorem, & oculis subiectum, hæc interiorem & intelligibilem rerum ordinem perscrutetur. Tandem illa rerum corporearum mechanicas causas expedire conatur; hæc vero rationales & activas. Quare Metaphysicus dicitur: 1. Qui res singulares ad suas genericas notiones apte expromteque referre scit: 2. qui primas, & universales rerum causas animo comprehensas habet: 3. Qui tandem de Deo, Homine, aliisque Mentibus ex naturæ notionibus docte & acute differere novit.

§. II. Ex quo patet vere docuisse Peripateticos, Metaphysicam esse Scientiam & Sapientiam universalem, eique ceteras quasi famulari, suæque ab illa mutuari principia. Quod cum in omnibus Scientiis verum quotidie experimur, tum verissimum in Juris naturæ, Theologiæ, & Ethicæ studiis, in quibus nemo unquam proficiet, qui ad ea non accesserit animo Metaphysicis exculto, idest *universali, & perspicaci*.

§. III. Quibus ex rebus consequitur, utilissimam esse Metaphysicam; quandoquidem ea plurimum ad hominum felicitatem conferre potest, si rite & recte excolatur. Enimvero si studiorum humanorum scopus est hominum beatitudo; eaque posita est in perfecta animi voluptate; & perfecta animi voluptas ex perfecto bono manat; optimum vero bonum veritate, & moribus obtinetur, moresque ex VERO exprimunt, formantque Ethica, Politica, Theologia; his vero Metaphysica subternitur, estque dux (ex

§. II.) ; hominum vitæ, societati, & Religioni utilissima est Metaphysica. Accedit utilitas maxime, quam affert in mentis culturam, capacitatem potissimum, & ratiocinandi, atque ad sua generica principia revocandi, facultatem. Scilicet quando constat nihil esse in homine præclarius ratione; quis ambigat, eam esse Scientiarum omnium præcellentissimam, qua *ratio universalis* in animo informetur (a)? quippe sine qua nulla constat Disciplina, nulla ars, ne ipsæ quidem serviles.

§. IV. Sed & jucundissima est hæc Scientia: nec enim parva est voluptas perquirendi & contemplandi primordia rerum, & interiora mundi, seu ipsum potius intelligibilem, & verum mundum, & ex invisibilibus causis, ordineque invisibili pulcherrime constructum, fluentemque, ad quem non pertingit popellus, qui phænomena tantum mundana admiratur, metuitque; necesse putat, nisi quod contrectat manibus, oculisque contuetur. Primarum enim *scientiarum*, *substantiarum*, totius rerum universitatis, ex quibus mundus hic adspectabilis emergit, earum vires, series, ordo, fines, pulchritudo, aut nulli, aut si cui, soli huic nostro Philosopho patere possunt.

§. V. Sed opponunt, Metaphysicos ferme omnes in fanaticismum agi: male audire, absurdorum systematum esse auctores, aut paullo liberiores, quam per divinam legem licet, in philosophando. Respondeo, infinitos fuisse, eosque meliores Metaphysicos, qui præclara ratione, moribus integris, magna atque sincera pietate præcelluerunt, veluti inter veteres Patres, præter Græcos plures, in primis Justinus Martyr, Nazianzenus, Nyssen, Basilus, &c., Tertullianus, & Augustinus, inter recentiores Sancti Anselmus, & Thomas. Quin in ipso Ethnicismo Platonici, & Stoici, qui subtilissimi fuerunt Metaphysici, iidem fuerunt ex omnibus Philosophis minus absurdi, profanique. Nec vero quidquam obest, quod quidam aut fanatici, aut paullo liberiores fuerunt in philosophando; non enim ea sunt Philosophiæ vitia, sed hominum: ut non idcirco, quod Theologus, aut Medicus aliquando arte sua abutatur, Theologia, aut Medicina velut perniciofa fuerit exterminanda. Est igitur hoc sophisma *non causæ pro causa*. Accedit quod sæpe magni philosophi his notis ab ignaro vulgo, minimeque quid illi sibi velint intel-

(a) Est in Philosophia Metaphysica, quod in Geometria Algebra.

telligente, per summam injuriam afficiuntur. Nam verum & falsum, boni & mali, sancti & profani, non eadem est norma in depravato moribus vulgo, & sapientibus. Hinc illa æterna inter plebem & philosophos dissidia.

§. VI. Dicit alter forsitan, inanem hanc esse, totamque futilem, quam Metaphysici profitentur, scientiam. Metaphysica est scientia non physicarum mundi causarum, sed supra, ac præter physicas: id enim & nomen significat, & res præsefert, quam Metaphysici tradunt. Sed primum non satis in philosophia constat, aliquid in mundo præter naturæ insitas causas fieri: tum si sit, id quoniam non in mundi causis continetur, ne ad naturam quidem ac universum pertinet: itaque philosophicæ jurisdictionis non est, quæ cum rerum natura spatatur. Ergo seu nihil est præter naturam, & mendax ac falsa est Metaphysica, seu est, & ignorat, ut ad philosophi provinciam non pertineat, nec philosophicis rationibus continetur.

§. VII. Quæ inepta sunt, nec logica. Nam & est mundi causa aliqua præter mundum, cujus naturæ; vis, & sapientiæ, qua mundum moderatur, eorumque, quæ inde in totum universum manant contemplationem, Metaphysicam majores nostri dixere: & si non sit ulla (quod tamen vel suspicari non modo non philosophicum, sed ne humanum quidem est), ac tum tantæ rei perquisitio ac disceptatio nec vana est, nec inutilis: esse enim potest quidpiam, quod magis nostra interest, quam a quo sumus, cur, ac propter quod, omnibus ingenii viribus perveſtigare? Illud vero perridiculum, nihil agere præpotentem sapientemque mundi causam præter naturæ leges, ut necesse non sit super Physicam Metaphysicam obtrudere. Nam principio, quod dicamus fieri, ut cum naturam procreaverit, modereturque, ita se sua potentia imperioque abdicaverit, ut aut non possit, aut nolit quidquam aliud agere? Quid, si interdum præter naturæ causas agere naturam ipsam adtineat? Quod tamen quale sit, alibi erit differendi locus. Deinde nolit præter naturam agere (odi ego incidentibus quæſtionibus detineri); hoc, quod per naturam, naturæque partes, ac leges agit, duplicem habet considerationem; ut aut non ultra hæc naturæ instrumenta ratio nostra, ac disquisitio progrediatur, aut quemadmodum cum illa prima optima maxima causa totus mundus, singulique mundi ordines consentiant, nitendo indagemus. Quarum rerum primam sibi vindicent Phy-

fici: alteram cur Metaphysici non jure suo persequantur? quod cum & sublime sit, & tam utile hominum generi, ac necessarium, quam est vera Religio, quamque noxia & exitialis falsa: sit, ut nec mendax sit, nec supervacanea Metaphysicorum occupatio.

§. VIII. Quid igitur, dicet aliquis, reliquum erit, quod faciant Theologi? an in occupatam jam Provinciam velut Metaphysicorum legati mittentur? Perridicule. Quid enim sunt aliud Theologi, nisi Metaphysici? aut quid est aliud Theologia, quam Metaphysica? Sed tamen duplex est Metaphysicæ modus ac descriptio: namque altera e natura rerum descendit, altera e Dei ipsius oraculis. Priorem si sibi vindicant philosophi, naturæ inspectores atque indagatores, jure nimirum suo agunt: altera Theologorum est: Quæ tamen ipsa nequit ab illa sejungi omnino, ac velut abscindi; quippe eadem causa, a qua primum conduntur homines, ac naturaliter reguntur, primum Metaphysicos facit, mox Theologos, postquam videlicet illi per placitum nova cælestique philosophia, ad quam natura non attingit, imbuerent. Nam, ut ait Thomas, *fidem præit ratio, ut naturæ gratiam*: & Tertullianus, *præmisit (Deus) philosophiam; submissurus prophetiam, ut discipulus philosophiæ facilius credat prophetiæ*. Hæc si hodie a Theologorum plurimis contemnuntur, & novum est, & illa fecit cogitandi & vivendi negligentia, qua sæculum nos rapit. Sed hæc disceptent latius, quibus ea diducendi est otium.

§. IX. De methodo ad hanc Scientiam perveniendi condescenderunt Philosophi. Cum Metaphysica sit Scientia universalis, & circa universalia & abstracta, verseturque in campo rationis, non sensuum, Platonicæ a natura Dei incipiendum putarunt, quod in Deo primum exillant semina ac rationes universales rerum omnium: a Deo, enim, velut e centro sphaeræ radii in orbem, tota hæc rerum universitas permanavit. Quæ via, ac ratio satis esset & præclara, & exosculanda, si nobis liceret universales hujusmodi rationes, quæ sunt in Deo, recta petere, & contemplari: sed quando id mortalibus animalibus, supinis, ac palustribus, non est concessum, est methodus Platonicæ plane inutilis ac jocularis. Sciò Platonicos in ea fuisse opinione, universales illas Dei rationes & ideas mentibus humanis participari nascendo: quod, ne quid dicam durius, tam est & obscurum, & hominum generi infolens, ut ipsum se refellere videatur.

§. X.

§. X. Quoniam ergo homines non in plano rationis nascuntur, sed sensuum, nec rationibus & ideis universalibus prædicti, sed ingenio tamen apti, quo illuc pervadere queant; nulla alia superest via, qua ad Scientiam universalem pervenire possimus, nisi synthetica, quæ a rebus singularibus profecta; paulatim ad universales notiones nos perducit. Atque hac metodo Philosophi ipsi Platonicæ ad Scientiam universalem evaserunt, quicumque evaserunt; quemadmodum constat ex eorum historia.

§. XI. Tres autem in partes Elementa divisimus: eandem rationem & viam in his Institutionibus sectamur. Prima parte principia Ontologiæ & Cosmologiæ maxime generalia, idest Metaphysicam generalem, sumus complexi: altera Theologiam, idest scientiam de Deo, divinisque rebus: tertia Psychosophiam, seu tractationem de mente; & natura humana. Sed succincte, pressèque trademus, memores perpetuo veteris effati, *Philosophandum, sed paucis*. Nam utcumque hæc studia, & perpulchra sint ac jucunda, & rationi perficiendæ accomodata plurimum, illa demum nos totos occupare debet, quæ cum privata, tum publicæ vitæ humanæ, felicitatem proprius spectant. Quare hæc, de quibus agimus, degustanda tantum putamus, ut iis ratio ac mens e corporis tenebris extricetur, non etiam toto pectore haurienda, atque in iis consensendum. Præterea eorum ea tantum præsumenda, quæ opimiora sunt, atque habere in vita, cum privata, tum civili, asumqueant aliquem, ne veluti ex hominum consortio segreges, non huic etiam nostro mundo, sed uni ideali, sati natiq̃ue esse videamur, in quo peccavere Scholarum Dialectici, peccantque hodie Geometrarum plures.

§. XII. Porro methodus, qua in Elementis usi sumus, atque hic utemur, est, quoad pressius fieri potest, mathematica: primum enim vocabulorum, & rerum definitiones exponemus, ne vocum ambiguitate, aut rerum obscuritate, quæ pervasit plurima in veteres scholas, deludamur; deinde præcipuas ex iis propositiones derivabimus. Verum cum dico mathematicam, methodum intelligo docendi ac tradendi, non rerum evidentiam ac certitudinem: non enim in sola rationis contignatione versatur Metaphysica, ut huic mundo misceri opus non habeat; sed & e rebus nata est ac alta sensilibus, & cum iis coheret.

Bb 4

PARS

P A R S P R I O R .

P R I N C I P I A

O N T O S O P H I Æ ,

E T

C O S M O S O P H I Æ .

Ontosophiam, *ἡ ὄντος τῆς σοφίας*, vocamus Scientiam maxime universalem circa *ens*, ejusque proprietates genericas occupatam. Igitur, ut Geometria pura, ita Ontosophia ipsa per se constat, ubi a Cosmosophia secernatur: nam ut illa in sola spatii notitia fundata est, ita hæc in Entis, ut sint, nec ne corpora, ac mundus; æque longe lateque patere possint, modo quid sit esse intelligamus.

Cosmosophiam vero dicimus Scientiam, quæ principia, originem & ordinem hujus universi tradit. Dum pleræque cognitiones Cosmosophicæ conjunctæ sint & copulatæ cum Ontosophicis (ex mundo enim existit Ontologia); inde factum est, ut in hac prima Elementorum nostrorum parte utriusque principia junxerimus. Accedit, quod steriles & otiosæ nobis illæ semper visæ sunt quæstiones, quæ de *Ente*, & *possibilibus*, nullo ad nos, ac nostra respectu, disputantur. Nam ego sic existimo, omnes animorum disciplinas & artes sic oculatas esse oportere, ut oculos habeant in occipite ac sincipite, si prodesse amant.

D E F I N I T I O N E S

C A P U T I .

Explicantur notiones vocabulorum, Rei, Entis, Nihili, Possibilis, Necessarii, Contingentis.

Definitio I. **R**ei (a) hic dicitur quodcumque existit, est futurum, aut possibile est, seu substantia

(a) *ἄ ῥεζω* facio. Quidquid fit, aut fieri potest. Verum & *infecta* æternaque res dici postmodum capere.

est, seu modus. Itaque nullum est aliud vocabulum, cui in his Elementis ampliorem notionem adscribamus. Omnium igitur idearum nostrarum universalissima erit idea vocis Rei.

Definitio II. *Entis* (a) nomine intelligimus quodcumque existit, seu substantia sit, seu substantiæ proprietas, aut qualitas: itaque ejus idea minus est generica, quam idea rei. Animadvertamus interea, in libris Philosophorum Platoniorum sæpe *Ens* dici emphatice, quod æternum est, & immutabile. Hinc factum, ut non raro scripserint, corpora esse non Entia, *ἄν ὄντα*, idest nec æterna, nec mutabilia: nam Platonici Deus tantum, & *ἄν*, Idææ sunt *ὄντα*, Entia, quasi sola per sese consent, cetera ab illis emanent, & subsistant precario.

Definitio III. Vocabulum *Nihil* duas exprimit notiones, unam *entis*, alteram privationis rei alicujus in ente illo, est enim vocabulum *negativum*: vocabula autem negativa absentiam *positivorum* significant, cujusmodi sunt insipidum, silentium, tenebræ: primum enim notat absentiam saporis: alterum absentiam soni: tertium absentiam luminis: quo officio fungi nequeunt, nisi duæ illæ notiones conjunctæ sint: nam privatio supponit & notitiam rei, cujus est, & subjecti, in quo concipitur.

Definitio IV. *Possibile* (b) est id, quod non est, verum non repugnat esse, veluti hominem integra etate ac valetudine subito mori: aut, quod ignoramus utrum sit, sed scimus tamen non pugnare, velut habitatores in aliis Planetis. Plerumque eminentius accipitur pro omni eo, quod non repugnat existere, sine ullo respectu ad ens futurum, quo usu & existentia quoque comprehendit, & futura, ut quum dicitur, in Deo esse rationem sufficientem omnium *possibilium*.

Definitio V. Ea *non repugnare* dicimus, quæ juncta una esse possunt; ut ex datis tribus lineis rectis, quarum duæ quomodocumque sumtæ majores sint tertia, triangulum confici, non repugnat.

Definitio VI. *Repugnare* vero dicimus, quæ simul esse non possunt, ut *circulus quadratus*: idem simul esse & non esse. Dicuntur etiam contraria, & contradictoria.

Definitio VII. *Possibilium* duo statuuntur genera, *intrinseca*

(a) *ἄ ῥεζω*, sum, unde *ὄν*, quod est.

(b) *ἄ ῥεζω*, quod fieri potest; *δυνατόν* Græcis; nam *ὑπάρχειν* Græcis idem ac Latinis *possum*.

seca, scilicet, & *extrinseca*. Ad prius genus referuntur ea, quorum essentialia una esse possunt, ut Animal vi rationandi præditum, figura Chiliogona, seu mille laterum &c. Ad posterius vero ea, quæ non tantum intrinsecus possibilia sunt, sed etiam extrinsecus, idest quorum efficiendorum ratio sufficiens in causa aliqua existit. Atque hoc sensu, ut nihil est intrinsecus possibile, quod non sit etiam extrinsecus, respectu infinite potentiæ; ita multa sunt intrinsecus possibilia, quæ, respectu ad potentias naturæ finitas, impossibilia sunt.

Definitio VIII. Impossibile (a) absolutum & intrinsecum est id, quod existere pugnat, seu id, cujus essentialia juncta simul esse nequeant, ut Circulus quadratus.

Definitio IX. Impossibilia moralia dicuntur ea, quæ licet intrinsecus possibilia sint, tamen quia cum natura Dei non sunt consentanea, fieri ab eo non possunt. Ex. gr. damnare Innocentem; intrinsecus quidem possibile est; sed est Deo impossibile morale, quippe qui nihil operatur adversus iustitiam, & sanctitatem. Spectat huc illud S. Anselmi: *minimum inconveniens est Deo impossibile*. Dicimus etiam impossibilia moralia, quæ aut nunquam, aut raro inter homines eveniunt, ob repugnantia cum sana ratione, ut a filio probo patrem carissimum occidi. Quo sensu impossibile morale est idem ac difficillimum.

Definitio X. Futurum voco id, quod non solum est possibile, verum certo extaturum, idque ex causis mundi principalibus, veluti cras oriturum Solem, Lunam deliquium passuram, omnes morituros aliquando. Possibilia intrinseca cum determinantur ad aliquando existendum, *futura* sunt.

Schol. Sunt qui *futura*, etiam cum de Deo differunt, ad duo genera referunt, ut alia sint *absoluta*, alia *conditionata*. Illa sunt, quæ præcisè *futura* sunt: hæc vero, quæ sunt *futura*, si conditiones quedam ponantur. Ex. gr. *futurum absolutum* est, ut homines aliquando moriantur: *conditionatum* vero, pulverem pyrium arsurum, si ei ignis admoveatur. Quæ ad mentis nostræ captum dicuntur; nam nihil in Deo perplexum esse potest, & pendens. Præterea futura, aut sunt *necessaria*, quemadmodum hominem aliquando moriturum; aut *libera*; quæ & *contingentia* appellantur, velut hominem quidquam facturum, aut non. Futura conditionata, & libera in mentibus nostris

(a) Α' δυνατόν, quod fieri nequit.

stris incerta sunt; quia ignoramus utrum conditiones, a quibus pendent, & unde agentia libera sese determinatura sunt, existant unquam, necne: sed in mente divina, esse debent certa, & determinata; quia Deo conditiones illæ, a quibus hujusmodi futura pendent, tam exploratæ sunt, & certæ, quam futura absoluta, si Dei naturam ac conditionem servare velimus. Qua autem ratione possint esse certa simul, & libera, antiquissima, & gravis est quæstio, de qua alibi; si quidquam, quod dignum tanto nodo sit, dici, expromique ab homine queat.

Definitio XI. Necessarium existentie vocamus, quod existentie suæ causas non habet, cujusmodi est solum Ens æternum. Necessarium existentie dicitur in Scholis existere *necessitate naturæ suæ*, idest ita esse, ut pugnet non esse.

Definitio XII. Necessarium essentiae est, quod essentiam habet immutabilem. Necessario existentie & essentiae *contingens* opponitur.

Definitio XIII. Necessarium ad existentiam dicitur id, sine quo aliud existere nequit. Ita causa est ens necessarium ad existentiam sui effectus.

Definitio XIV. Necessarium ad essentiam est id, sine quo essentia rei concipi nequit. Ita Soliditas dicitur necessaria ad essentiam corporis; Æquidistantia circumferentiæ a centro ad essentiam circuli. Quæ sunt ejusmodi, vocantur in Scholis *essentialia*, ὑποκείμενα Græcis, id videlicet, quod res est quod est.

Definitio XV. A, necessario, & intrinsece pendet a B, si B sit necessarium ad essentiam ipsius A. Ita triangulum necessario & intrinsece pendet a tribus lateribus, corpus ab atomis, homo a mente & corpore &c.

Definitio XVI. A, extrinsece pendet a B, si B sit tantum necessarium ad existentiam ipsius A, non etiam ad essentiam. Ita descriptum Triangulum extrinsece pendet a Geometra, homo ab homine, equus ab equo &c.

Definitio XVII. Ens contingens est quodcumque non existit necessitate naturæ suæ, quodque proinde non pugnat concipere non esse. Talia esse videntur omnia entia mundana, quorum nullum est, quod ita existat, ut pugnet concipere non esse. Sed & contingentia dicuntur aliquando, quæ libere sunt. Hinc conjectio & prophetia contingentium esse dicuntur.

CAPUT II.

Explicantur notiones Relationis, Subjecti, Adjuncti, Substantiæ, Attributi, Modi.

Def. XVIII. *Relatio* (προς τι, Aristoteli) est ratio, seu nexus rei cum re, quo fit, ut conceptus unius completatur conceptum alterius. Est autem *Relatio* triplex, *Realis*, *Moralis*, & *Intellectualis*. Illa in ipsa rerum natura est; altera opinione & moribus hominum est inducenda: tertia cogitatione constituitur. *Relatio* partium oculi cum fine suo, idest visione; natura ipsa constat. Item ratio æqualitatis, & societatis inter homines. *Relatio* inter virum & uxorem, Subditum & Principem, hominum factio & legibus constituta est. *Relatio* inter principia alicujus systematis & inde deducta consequentia, ut in systemate Euclideo, ratione, idest calculo mentis, constituitur.

Def. XIX. In Relationibus distinguimus earum *subiecta*, & *rationem*. *Subiecta* relationum sunt illa, inter quæ nexus est, & *relatio*. *Termini* dicuntur, ac antecedens, & consequens, ut 4. 2.: 12. 6., in qua proportionem 4. & 12. antecedentia dicuntur; 2. & 6. consequentia. Nexus vero ipse dicitur ratio relationis: qui si ve entitate constat, si ve quantitate, si ve qualitate, si ve usu, si ve ordine &c.

Def. XX. *Subiectum* (a) generice est id, cui aliquid adhærere, vel inhærere percipitur. *Adjunctum* (επιθετον, quod subiecto adhæreret *superimpositum*). Tela ex. gr. dicitur subiectum picturæ: pictura adjunctum telæ: Animus subiectum virtutis: virtus adjunctum animi. Itaque relativæ sunt idæe adjuncti, & subiecti: altera enim ad alteram refertur.

Def. XXI. *Substantia*, Græcis ουσιαστικόν, ὑποκειμενον, metaphysice est primum subiectum ejus, quod est, quod ita per se constat, ut intrinsecus nulli anteriori subiecto, sed suis tantum essentialibus subsistentiam debeat.

Sch. Vocabulum *substantia* non uno modo, nec cum eadem notione hodie vulgo sumitur. Nam Grammatici eo intel-

(a) Græcis ὑποκειμενον, quod subtus jacet.

intelligunt quidquid alteri substratum est. Hinc dicta nomina substantiva. Medici sæpe eo vocabulo corporis animalis vires designant: Physici corporum genera: ita Aurum, Argentum, Aqua, Ignis, Plantæ, Animantes &c. sunt substantiæ diversæ. Economis, & Politici hoc vocabulo appellant divitias: vocant enim eas substantias domus, Reipublicæ &c. Igitur Græcorum *substantiam* Latine dixere. Nos metaphysice hoc vocabulum accipimus. Quamquam quidam sunt Metaphysici, qui *essentiam* rei per se subsistentis *substantiam* quandoque vocant. Itaque *substantiæ* notio per oppositionem ad *accidentia*, & *proprietates* videtur communiter accipi, quum pro subiecto per se subsistente accipitur: sed sine eo respectu, quum pro essentia in se & per se subsistente adhibetur, ut consuevit sæpe Aristoteles.

Schol. Igitur ομοιωτα *consubstantialia*, dicuntur, quæ ex eadem sunt substantia; quomodo Homerus Hectorem & Lyconem δμογαστέρους vocat, quod essent fratres uterini ex eodem ventre nati.

Def. XXII. *Accidens* dicitur adjunctum substantiæ, sine quo substantia esse potest, licet id nunquam esse possit sine substantia. *Accidens* itaque substantiæ aut essentiam, aut existentiam limitat. Quare aut est *qualitas*, aut *modus*: qualitas enim essentiam & proprietatem rei finit; modus existentiam limitat. Ita Cera substantia est: Figura modus: mollitudo, aut Durities qualitas. Sed sæpe confunduntur.

Definitio XXIII. *Essentialia* (a) entis vocamus ea, ex quibus primum entis essentia componi intelligitur. Ita Extensio, Soliditas, Divisibilitas &c. sunt essentialia corporis: Tria Trianguli latera essentialia Trianguli.

Def. XXIV. *Proprietas* (b) est apud Metaphysicos, id quod licet non sit primum in essentia, in quo ab *Essentiali* discernitur, necessario tamen & intrinsecus ab essentia, illud ponatur necesse sit. Ita in Triangulo tria latera sunt essentialia: tres anguli æquales duobus rectis, proprietas, quæ, posita essentia Trianguli, necessario sequitur. Verum essentialia, attributa, proprietates, sæpe pro eodem accipiuntur.

Hinc

(a) Græcis οὐσιωδὲς ἢ οὐσιαι.

(b) Ἰδιότης, ἰδιώμα, quod cuiusque proprium est, quo ab alio differt.

Hinc axioma. *Quod constituit, discernit*, ac inversum.

Definitio XXV. Dividunt Philosophi proprietatum vocabula in *affirmativa*, & *negativa*. Illa explicant quid res sit, ut Extensio in corpore, Intellectus in anima: hæc vero quid non sit, ut in eodem corpore impenetrabilitas, in animo immortalitas.

In investigandis rerum essentiis utrumque hoc perquirendum est, quid scilicet res sit, quid non sit. Ceterum *in quid non sit*, velut *negativum*, ab eo, quod quidque est, elicitur, a *positivo* nempe.

Definitio XXVI. Substantiæ aliæ sunt *brutæ*, aliæ *intelligentes*. Illæ sunt, quæ ratione destituuntur, ut Elementa corporum; hæ, quæ intelligentia sunt præditæ, ut Mentis.

Def. XXVII. Sed & sunt quædam *ideæ abstractæ proprietatum*, vel *modificationum substantiarum realium*, quæ instar substantiarum concipiuntur atque habentur, quia capaces aliarum proprietatum & modificationum. Ita ideæ Circuli, Quadrati &c. in Geometria: Potentiæ, Intellectus &c. in Metaphysica: Motus in Physica: Actionum in Morali &c. dici possunt *substantiæ ideales*. Eæ sunt veluti basis scientiarum & artium; quia in campo rationis non res sunt sed ideæ rerum.

C A P U T III.

De Essentia, & Natura.

Def. XXVIII. **E**ssentia (a), hic *ἔδος* abstracte; est forma rei intrinseca, qua res talis potius est, quam talis. Ea posita est in indivisibili essentialium & proprietatum unione. Unionem hanc vocamus indivisibilem, quod nequeat eorum ullum auferri, quin Essentia immutetur. Ita ex.gr. in unione omnium essentialium & proprietatum Dei consistit essentia Dei: Corporis, essentia Corporis: in unione omnium essentialium Trianguli, essentia Trianguli.

Sch.

(a) Græcis vulgo *ουσία*, quæ pro componentibus fere semper accipitur. Latinis sæpe dicta substantia, interdum natura. Philosophi Plato, Aristoteles, &c. *ἔδος*, *ἡδενώ*, *μορφήν* sed abstracto modo, appellaverunt. Ita accipiendum illud Pauli de Christo, qui cum in forma Dei esset (ubi *μορφή* est essentia Dei, ut hodie dicimus) *μορφήν*, forma servi &c. essentiam hominis servi Dei.

Sch. Metaphysici, tenuissime omnia secantes, solent in rebus primum quoddam essentiale & præcipuum concipere, atque in eo velut in basi quadam, ejus rei essentiam ponere. Hæc dici potest essentia metaphysica. Essentia, ut hodie loquimur, pertinet tam ad substantias; quam ad proprietates, & modos. Nam ita dicimus, essentia Corporis, essentia Mentis, ut essentia Circuli, Quadrati, Virginitatis, Vitii &c. Sed postquam singularia ad genericas notiones relata sunt, tum in una eademque re plures essentias metaphysici considerant ut in Planta essentiam corporis, essentiam plantæ, essentiam pyri, essentiam hujus pyri, unam scilicet alteri subjectam: quæ non sunt nisi ideæ & formæ abstractæ.

Def. XXIX. Essentiæ vel *reales sunt*, vel *ideales*. Illæ sunt, quibus res sunt tales: hæ vero sunt notiones rerum vocabulis quibusdam expressæ. Cum notiones nostræ, præsertim substantiarum, nunquam sint adæquatæ, variantque pro captu mentium; inde intelligitur primum, quantopere in omnibus hominibus essentiæ substantiarum notionales sint diversæ a realibus: tum quantopere, defluentibus linguis, aut peregrinantibus, variare solent. Quocirca frænanda est temeritas, qua ex essentiis notionalibus, vique vocabulorum, de realibus audacter judicamus.

Sch. Apud veteres, Græcos, Latinosque, voces, Deus, Animus, Angelus, Episcopus, Cælum, Gea, seu Epa, Terra, Elicus, Sol, &c. qualitates, aut notiones sensibiles expresserunt; quæ postmodo pro essentiis per se subsistentibus captæ sunt.

Def. XXX. Præterea essentiæ rerum vel *factæ sunt*, vel *æternæ ideales*. Illæ sunt quo res creatæ sunt id, quod sunt: hæ vero sunt æternæ Dei ideæ, quibus res vel existentes, vel futuræ, vel præteritæ, vel possibiles expressæ continentur. Illæ mutabiles sunt, hæ immutabiles.

Def. XXXI. *Δύναμις* Aristoteli perpetuo vis, facultas, potentia, virtus, Latinis, est facultas agendi. Est autem vis vel *viva*, vel *mortua*. Illa cum actione juncta est, veluti vis flammæ, quæ sese agit: hæc in conatu est posita, ex quo actio quidem nascitur, sed ob resistantiam statim perimitur, veluti vis penduli immobiliter gravitantis, vis vitalis seminum nondum germinantium. Quæ hic Metaphysice definitio, non mechanice.

Def.

Def. XXXII. *Actio* (a) si spectetur veluti a causa manans, actio quidem appellatur: si vero consideretur in subiecto, in quo ab externa causa producitur, *passio* (b) dicitur. Ex gr. quum moveo lapidem, motus, respectu mei, actio est, respectu lapidis, passio. Hinc vero nascitur divisio potentiae in *activam* & *passivam*, quarum illa agit, hec vero excipit. Verum actionem sentimus, non intelligimus.

Def. XXXIII. Vocamus *Naturam* (c) vim, virtutem, *αρχήν*, seu principium activum entium, dum de rebus Physicis loquimur. Ita natura Plantæ hoc sensu est vis activa plantæ; natura Ignis, vis activa ignis; quæ si e fundo *φύσις*, flet, eequid fuerit?

Def. XXXIV. Dum vero loquimur de moralibus, naturam dicimus, aut vim animorum obstericantem nostræ felicitati, aut normam actionum humanarum pectori insitam, qua regimur, proclinamurque in id, quod rectum est & bonum. Ita dicimus homicidium naturæ adversari.

Sch. Plerumque, dum minus accurate loquimur *naturam* cum *essentia* miscemus, ut cum dicimus naturam Circuli, pro essentia Circuli. Sed & non raro *Naturam rerum* pro tota rerum universitate accipimus, quia active *natura* est id, quod gignit, procreatque omnia. Quo modo Scholæ dixere Deum *naturam naturantem*, materiam & corpora *naturam naturatam*, quæ sunt illa vocum flagitia, quibus refertur olim Scientiæ. Philosophi, qui tot principia activa in rebus posuere, quot individua, ea appellarunt Naturas, ut olim Epicurei, nunc Leibnitiani. Alii vero quum unum in tota rerum universitate principium activum, & animans, gignensque posuissent, id Naturam dixerunt, ut Aristoteles Entelechiam; aut virtutem generatricem, ut Platonici; aut Fatum, ut Democritici, & Stoici. Sed & Lactantius Naturam, pro causa prima efficiente, Deo interdum dicit.

Def. XXXV. *Leges naturæ* vocant Physici vires corporum, quæ genericis propositionibus efferuntur, secundum quas signi in mundo omnia, perire, moveri, modificari, Deus statuit, quibusque universi ordo continetur. Ex. gr.

Cor-

(a) *Græcis ενεργεια*, ab *εργαζομαι*, ago, operor.

(b) Το πασόν,

(c) *Φύσις* Græcis a *Φύω*, *φύσσω*, nascor, existo, inflo.

Hinc *φύσις*, *ns*, folles, quia flant.

Corpus unumquodlibet insita vi perseverat in statu suo quiescendi, vel movendi uniformiter in directum, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur: Corpora aqua specificæ leviora in ea natant: In corporibus elasticis resiliens angulus reflexionis est æqualis angulo incidentiæ: corpora cælestia vi centripeta, & centrifuga in orbitis moventur, ac continentur &c. Ita sunt leges Astronomicæ, Staticæ, Hydrostaticæ, Aerometricæ, Pyricæ, Balisticæ, Opticæ, &c. Has *mechanicas* dicimus, quia corpora regunt. Huiusmodi leges sedulo tantum naturæ studio perdiscendæ sunt.

Def. XXXVI. *Legem naturæ* vocant Ethici normam, quam item generica propositione efferimus, in mundo insitam, secundum quam, actiones suas liberas ut homines conforment, Deus per lumen rationis docet atque præcipit. Ex. gr. *Neminem lede: jus suum, seu quod cuiusque proprium* (a), *cuique integrum esse finito: honeste vivere: Deum cole* &c. Moraliter dicitur, quia causas rationales moderatur.

Scholium. Philosophi Romani *legis naturæ* nomine videntur accepisse vires generales naturæ animalis, seu eas naturales propensiones, quæ sunt omnibus animantibus communes; ita jus, & legem naturæ permiscuere, ut mox jus civile, & legem civilem. Hinc legem naturæ defini-verunt, *quam Natura omnia animantia docet*, idest, impellit; qualis est Maris & Femine conjunctio, prolis educatio, & tutela &c. Idem præter has leges toti animantium naturæ communes, alias esse docuerunt hominum proprias, quæ *jura gentium*, idest hominum (nam *gens* proprie hominum cætus (b)) vocabant; easque a ratione humana, *natura meliori*, proficisci; ut *Deum colere*; *sibi esse amicum*, *jus suum cuique integrum esse sinere*; quo nomine leges naturæ morales comprehenderunt, quibus animantia bruta, ratione carentia, non tanguntur.

Cc

CA-

(a) *Jus est substantia cuiusque succulenta, quod cuiusque proprium & vitæ essentialis, quasi vitæ: nam interdum vitæ Græcis idem ac jus Latinis. At lex est præceptum, vel vetitum, secundum jus.*

(b) Metaphorice Græci Poetæ, in primis Homerus, dixerunt, *εἶς* formicarum, *αἶψα*, avium &c. & Virgilius noster, *gens apum*.

Def. XXXII. *Actio* (a) si spectetur veluti a causa manans, actio quidem appellatur: si vero consideretur in subiecto, in quo ab externa causa producitur, *passio* (b) dicitur. Ex gr. quum moveo lapidem, motus, respectu mei, actio est, respectu lapidis, passio. Hinc vero nascitur divisio potentiae in *activam* & *passivam*, quarum illa agit, haec vero excipit. Verum actionem sentimus, non intelligimus.

Def. XXXIII. Vocamus *Naturam* (c) vim, virtutem, *αρετήν*, seu principium activum entium, dum de rebus Physicis loquimur. Ita natura Plantae hoc sensu est vis activa plantae; natura Ignis, vis activa ignis; quae si e fundo *φύσις*, flet, ecquid fuerit?

Def. XXXIV. Dum vero loquimur de moralibus, naturam dicimus, aut vim animorum obstericantem nostrae felicitati, aut normam actionum humanarum pectori insitam, qua regimur, proclinamurque in id, quod rectum est & bonum. Ita dicimus homicidium naturae adversari.

Sch. Plerumque, dum minus accurate loquimur *naturam* cum *essentia* miscemus, ut cum dicimus naturam Circuli, pro essentia Circuli. Sed & non raro *Naturam rerum* pro tota rerum universitate accipimus, quia active *natura* est id, quod gignit, procreatque omnia. Quo modo Scholae dixerunt Deum *naturam naturantem*, materiam & corpora *naturam naturatam*, quae sunt illa vocum flagitia, quibus refertur olim Scientiae. Philosophi, qui tot principia activa in rebus posuere, quot individua, ea appellarunt Naturas, ut olim Epicurei, nunc Leibnitiani. Alii vero quum unum in tota rerum universitate principium activum, & animans, gignensque posuissent, id Naturam dixerunt, ut Aristoteles Entelechiam; aut virtutem generatricem, ut Platonici; aut Fatum, ut Democritici, & Stoici. Sed & Lactantius Naturam, pro causa prima efficiente, Deo interdum dicit.

Def. XXXV. *Leges naturae* vocant Physici vires corporum, quae genericis propositionibus efferuntur, secundum quas gigni in mundo omnia, perire, moveri, modificari, Deus statuit, quibusque universi ordo continetur. Ex. gr.

Cor-

(a) *Græcis ενεργεια*, ab *εργαζομαι*, ago, operor.

(b) *Το πασόν*,

(c) *Φύσις* *Græcis* a *φύω*, *φύσσει*, nascor, existo, inflo. Hinc *φύσις*, *ns*, folles, quia flant.

Corpus unumquodlibet insita vi perseverat in statu suo quiescendi, vel movendi uniformiter in directum, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur: Corpora aqua specificæ leviora in ea natant: In corporibus elasticis resiliens angulus reflexionis est æqualis angulo incidentiæ: corpora cælestia vi centripeta, & centrifuga in orbitis moventur, ac continentur &c. Ita sunt leges Astronomicæ, Staticæ, Hydrostaticæ, Aerometricæ, Pyricæ, Balisticæ, Opticæ, &c. Has *mechanicas* dicimus, quia corpora regunt. Huiusmodi leges sedulo tantum naturæ studio perdiscendæ sunt.

Def. XXXVI. *Legem naturæ* vocant Ethici normam, quam item generica propositione efferimus, in mundo insitam, secundum quam, actiones suas liberas ut homines conforment, Deus per lumen rationis docet atque præcipit. Ex. gr. *Neminem lade: jus suum*, seu quod cujusque proprium (a), cuique integrum esse finito: *honeste vive: Deum cole* &c. Moralibus dicitur, quia causas rationales moderatur.

Scholium. Philosophi Romani *legis naturæ* nomine videntur accepisse vires generales naturæ animalis, seu eas naturales propensiones, quæ sunt omnibus animantibus communes; ita jus, & legem naturæ permiscuere, ut mox jus civile, & legem civilem. Hinc legem naturæ defini-verunt, *quam Natura omnia animantia docet*, idest, impellit; qualis est Maris & Femine conjunctio, proles educatio, & tutela &c. Idem præter has leges toti animantium naturæ communes, alias esse docuerunt hominum proprias, quæ *jura gentium*, idest hominum (nam *gens* proprie hominum cœtus (b)) vocabant; easque a ratione humana, *natura meliori*, proficisci; ut *Deum colere*; *sibi esse amicum*, *jus suum cuique integrum esse sinere*; quo nomine leges naturæ morales comprehenderunt, quibus animantia bruta, ratione carentia, non tanguntur.

Cc

CA-

(a) *Jus est substantia cujusque succulenta, quod cujusque proprium & vitæ essentialis, quasi *σοια*: nam interdum *σοια* *Græcis* idem ac *jus* Latinis. At *lex* est præceptum, vel vetitum, secundum jus.*

(b) *Metaphorice Græci Poetæ, in primis Homerus, dicere, *εθνα* formicarum, apum, avium &c. & Virgilius noster, gens apum.*

CAPUT IV.

De Identitate, Diversitate, & Distinctione.

Def. XXXVII. **I**dem dicitur ens illud, in quo nihil immutatum est, etsi locus, vel tempus mutata sint. *Identitas* vero ea abstracta notio, qua ens est idem, loco licet, vel tempore mutato.

Def. XXXVIII. *Diversum* & de pluribus dicitur, & de uno eodemque. Entia, quorum non una eademque est *μορφη*, forma vocantur diversa, ut equus & canis, ovis, & capra. Et, si ens idem mutato loco, vel tempore, mutatum fuerit, est a se diversum. *Diversitas* est notio abstracta, qua ens diversum dicitur, aut ab eo, quod jam fuerat, aut ab alio diversi generis.

Def. XXXIX. *Identitas* est triplex, *Metaphysica*, *Physica*, *Moralis*. Illa habetur, quum nihil omnino immutatum est: altera, quum essentialia sunt eadem, tamen accidentia mutata: tertia, quum ordo vitæ moralis est idem, tam in bonum, quam in malum. Hinc dicitur, virtutem perdurare moraliter eandem, habitu scilicet, unde iustitia ab Aristotele dicta perpetua & constans voluntas, quæ habituum omnium natura.

Def. XL. *Distincta* dicuntur ea, quæ non sunt idem, tamen interdum non diversa: nam & quæ non diversa, sunt tamen distincta, velut duo æquales auri globuli. Igitur distinctio latius patet, quam diversitas.

Def. XLI. *Distinctio* in Scholis quadruplex est, *Realis*, *Modalis*, *Formalis*, & *Rationalis*. *Realis* est inter ea, quorum non eadem est *μορφη*, forma. Quum *μορφη*, sit aut generis, aut speciei, aut individui, inde distinctio realis generum, specierum, individuorum. Ita Anima & Corpus genere distinguuntur: ovis & equus, specie: ovis & ovis, individuo. *Moralis* autem distinctio est ea; qua modi, & qualitates a suis substantiis distinguuntur, ut figura a corpore, virtus ab animo.

Def. XLII. *Distinctio formalis*, quemadmodum Joannes Duns Scotus, ejus primus inventor definit, est, quæ intercedit inter formalitates, seu formulas; formulas appellat essentialia & attributa ejusdem substantiæ. Itaque ea distinctio minor habetur distinctione reali, major vero rationali. Ex. gr. ovis, & equus, ovis & ovis, realiter distinguuntur.

guuntur, utpote duæ formæ substantiales, primæ generis; alteræ speciei: attributa vero ejusdem corporis; ut Extensio, Soliditas, Gravititas, &c. quæ non sunt diversæ formæ, sed ejusdem proprietates, idest formulæ, formaliter.

Def. XLIII. *Distinctio rationis* est, quum de eadem re distinctos conceptus nobis efformamus, ipsa re nobis motivum eos conceptus efformandi suppeditante: unde dicitur *virtualis*, & cum fundamento in re. Ex. gr. Si duntur tres lineæ A B C ita sitæ, ut A sit perpendicularis lineæ B, parallela vero lineæ C; in A ratio parallelæ; & ratio perpendicularis; ratione tantum, non re, distinguuntur, velut duo ejusdem rei conceptus, non duæ res, nec formulæ.

Def. XLIV. Quæ distinguuntur, aut Res sunt, aut vocabula, aut Ideæ, aut Actiones. Res distinguuntur realiter per suas essentias: Vocabula per sonos: Ideæ per distincta objecta, quæ referunt: Actiones vero, aut a causis distinctis, a quibus fiunt, aut a distinctis, in quibus fiunt, temporibus.

CAPUT V.

De uno; & Universalibus

Def. XLV. **E**NS dicitur unum, aut metaphysice, aut numerice. Metaphysice quidem, quum ita ejus essentialia, & partes junctæ sunt, ut unam essentiam; ac morphem constituent, veluti Planta, Homo, Animal. Numerice vero quum ab aliis distincte numerari potest, ut unum, duo &c. Prima igitur unitas philosophica est: altera numeralis.

Def. XLVI. Sed Unum, vel simplex est, vel compositum; vel per accidens, vel morale. Primum est, cujus nullæ sunt partes realiter distinctæ: secundum, cujus sunt quidem partes, sed conjunctæ, & copulatæ in unam essentiam: tertium, quum plura una ita conjuncta sunt, ut interim non efficiant unam essentiam: postremum, quum plures mentes magna inter se concordia voluntatum continentur. Primi generis sunt substantiæ intellectuales; Deus, animi: item monades, ac atomi corporum: secundum, corpora: tertii, corporum diversorum acervi: quarti, amici:

Def. XLVII. Vere unum appello, quod simplex est. Nam quod simplex non est, compositum est; multiplex igitur,

Cc 2

Def.

Def. XLVIII. Compositio autem in Scholis triplex est, *Physica, Metaphysica, & Logica*. *Physica* est partium realiter distinctarum, qualis est in corporibus: *Metaphysica* vero est essentialium, & attributorum formaliter distinctorum, qualis est in mente humana ejus compositio ex intellectu & voluntate; in corpore ex extensione, soliditate, divisibilitate, gravitate, &c. *Compositio Logica* dicitur, quæ est ex genere & differentia, quæ sunt λογαι, *animi conceptus*. Cum omnes res sub quibusdam generibus conveniant, discrepent vero ob suas differentias, in omnibus est compositio isthæc Logica (a). Ita homo habet id, quo cum animantibus omnibus convenit, & id, quo ab iis differt. Primum dicitur *Genus*, alterum *Differentia*. Compositio ex eo genere, & ea differentia appellatur Logica, quod ad λογος, animi conceptus, pertineat.

Def. XLIX. Unitatis notio est ex notionum abstractarum numero, exprimitque id, quo ens est unum.

Def. L. Totum est unum Compositum: partes vero sunt ea plura, ex quibus totum aliquod componitur. Relativæ sunt igitur totius, & partis notiones, ita, ut quemadmodum totum intelligi nequit sine partibus, ita pars non dicatur nisi totius respectu. Ac quemadmodum sunt tria compositionis genera (ex definitione XLVII.), ita sunt tria genera Totorum, *Physicum, Metaphysicum, Logicum*.

Def. LI. Pars, quæ totum exacte metitur, dicitur, *aliquota*, & ejus partis totum vocatur *aliquotum*. Ea vero pars, quæ totum suum non exacte metitur, appellatur *aliquanta*, & ejus totum, *aliquantum*. Sic numerus 3. est pars aliquota numeri 12., & 12. totum aliquotum: numerus vero 5. est pars aliquanta ejusdem 12. & 12 ad 5. relatum dicitur totum aliquantum. Si totum in infinitas partes dividi animo concipiatur, aut si pars infinite magnam rationem habeat ad totum, ut formica ad terram, terra ad systema planetarium, systema planetarium ad Universum, universum ad Dei potentiam, ea pars dicitur, *infinitesimalis, & infinite parva*.

Def.

(a) Excipiam Deum, de cujus compositione logica acerrime Scholæ disceptarunt. Non jure tamen: namque si nihil est in mundo, quod vel tenuem habeat cum Deo similitudinem, unde sciemus, & utrum sit, & quid? Quin ne Theologi quidem in eo constant: quippe expressam esse in homine Dei similitudinem docent Scripturæ, Theologiæ sanctus; qui igitur fronte negabit Theologus?

Def. LII. Unum porro Philosophi in universale quoque, & singulare dividunt: *Universale* ad quatuor summa genera referunt, *Ideas, Verba, Actiones, Substantias*. *Idea* universalis dicitur, quæ exhibet quod pluribus est commune, ut idea Figuræ, seu extensionis undequaque terminatæ, quæ exprimit id, quod est commune omnibus figuris, tam planis, quam solidis. *Vocabula* sunt universalis, cum plures eodem tempore rerum, vel actionum ideas significant, ut nomina appellativa, verba &c. *Actio* universalis est, si una eademque in pluribus subjectis ab eadem vi activa proficiantur, velut actio Solis in res terrestres, actio Dei in creaturas. *Substantia* appellatur universalis quum una simul est in multis singularibus formis, qualis esset materia prima Aristotelis. *Singulare* vero dicitur, quod unum est, & ad nulla alia pertinet, atque ut in se indivisum est, & unum, ita est ab omni alio realiter distinctum, ut Plato, Cicero, hic canis, hæc pyrus, &c. *Singulare Individuum* quoque appellari solet, *logica*, non *physica*.

Def. LIII. Huc etiam spectant *Genera & Species*. *Genus* a Philosophis definitur, Unum, quod de pluribus universalibus totum affirmatur; ut *to animal*, quod de pluribus animantium speciebus (quas tamen genera vocabant Latini) totum dicitur; *Figura*, quæ de omnibus figuris. *Species* autem vocatur Unum, quod totum de pluribus affirmatur individuus, ut *to homo*, *to quadratum*. Sunt autem genera alia aliis universaliora. In Ontologia Terræ universalissimum genus est *Res*, hinc *Ens*, mox *Substantia*, cum *Corpus*, postremo *Animal*. Sed sunt genera, & species mera vocabula, & notiones abstractæ. Oh curæ!

Def. LIV. *Persona* est individuum rationale. Id, quo ens aliquod est individuum; vocatur in scholis *principium individuationis & suppositalitas*, ac *esseitas*: id vero quod persona est persona, *personalitas*, *Platoneitas* &c.

Scholium. Est hic animadvertendum in vulgari loquutione Latinis vocabulum *personæ* principio pro larva histriionum sumtum, unde personabat vox: mox, ut Latinis persona, ita προσωπον Græcis, Actorem Tragediarum & Comædiarum significavit: deinde ea vocabula accepta pro eo, sive manere, sive ordine, sive officio, quo quis in societate fungeretur: tandem singuli homines *personæ* dicti. Sed Metaphysici & Theologi & *relationes subsistentes* individuorum rationalium *personas* dixere. Atque ita in Deo,

quæ simplicissima natura est, tres sunt *personæ*, Pater, Filius, Spiritus Sanctus, quia tres ejusdem naturæ *substantes relationes*. Vide S. Thomam 1. p. qu. 29. & 30., nec ultra quæstiveris.

CAPUT VI.

De Causa, & Fato.

Def. LV. *Ratio sufficiens* est id, unde intelligitur, cur aliquid sit potius, quam non, aut tale potius sit, quam aliud, aut ita, quam aliter, &c. Primus hujus principii rationis sufficientis frequentiore usum fecit Leibnitijs, quem mox sequutus est Wolffius.

Def. LVI. *Principium*, *ἀρχή* vocant Philosophi, quod in se continet rationem sufficientem alicujus rei. Principia *causas principales* vocavit Cicero. Quum autem hæc ratio esse possit vel Existentiæ, vel Essentiæ, vel Actionis, vel Modificationis, vel Ordinis, vel Scientiæ &c. hinc principia Existentiæ, Essentiæ, Actionis, Modificationis, Ordinis, Scientiæ &c. Ex. gr. Deus est primum & liberum principium extrinsecum existentiae Mundi. Atomī, & vires motrices sunt *ἀρχαὶ ἐμφυτοί* principia intrinseca Mundi corporei: leges Machinariæ principia actionum, generationum, corruptionum, modificationum &c. materiæ: Axiomata naturalia sunt principia Scientiarum: Regulæ proportionis principia ordinum &c.

Def. LVII. A continetur in B *formaliter*, quum tota ipsius A essentia est in B: ita Planta continetur formaliter in semine. Animal in ovo.

Def. LVIII. A continetur in B *eminenter*, quum in B non est tota essentia A, sed tanta vis, qua A concipi, ac effici possit. Ita Statua continetur eminenter in Sculptore.

Def. LIX. *Causa*, *αἰτία*, *αἰὶός*, est principium activum intrinsecum existentiae alicujus rei. Scholæ Philosophi in hoc Causam a principio distinguunt, quod Causa sit semper extrinseca: Principium vero aliquando intrinsecum Græci philosophi *Causam* a *Principio* hoc interdum seceverunt, quod causam appellarent eam, per quam Mundus hic est factus: Principium id, ex quo est factus. Vide Plutarchum de Dogmatis Philosophorum lib. 1. Verum passim eæ voces cum eadem notione accipiuntur, tam in divinis,

vinis, quam humanis, reperiasque Græcos Patres, qui Patrem Filii *αἰτίαν*, *causam*, crebro appellitent.

Sch. Plurima a Philosophis causarum genera ponuntur. Ac primum causæ sunt *efficientes*, *materiales*, *formales*, *finales*. Efficiens est ea, cujus vi aliquid fit: materialis, ex qua fit; formalis ea forma, qua res hoc potius est, quam aliud: finalis finis, ob quem fit. Ex. gr. Causa efficiens navis est artifex, qui eam construit: materialis ligna &c. formalis ea structuræ forma, qua navis potius est, quam domus: finis, ut navigationi serviat. Tum aliæ sunt *primæ*: aliæ *secundæ*: aliæ *immediatæ*: aliæ *mediatæ*: aliæ *proximæ*: aliæ *remotæ*: aliæ *adequatæ*: aliæ *inadequatæ*: aliæ *physicæ*: aliæ *morales*. Causa prima est, quæ quum sit æterna, ipsa se movet. nec ab altera aut pendet, aut determinatur; hujusmodi est solus Deus: Causa secunda est, quæ quum non sit æterna, alterius prioris vi indiget, ut sit, & conservetur, ut omnes causæ creatæ. Immediata est, inter quam & effectum nulla est media: Mediatæ vero, si alia intercedat. Adequata est, quæ sola effectum producit: Inadequata, quæ non sola: quare concausa dicitur: Physica est, quæ actione se in effectum exerente agit: Moralis vero, quæ agit, aut præcepto, aut consilio, aut exemplo. Ita, si quis, alterum percutiat, physica ejus rei causa est: si consilium det, aut mandet, aut exemplo incitet, quo alter percutiat, causa moralis.

Def. LX. *Fatum* (Græcis *καταρτην*, a causa nempe dividente, *αἰτία* *necessitas*, a vi impressa) generatim est immutabilis omnium mundi causarum & effectuum connectio, ac talis, ut nec chasma sit ullum, ac tam arcte altera ab altera pendeat, ut abrumpi nequeat. Quare essentia Fati in immutabili omnium effectuum & causarum concatenatione posita est.

Def. LXI. Septuplex Fatum constitui potest, *Democriticum*, *Stoicum*, *Spinozisticum*, *Platonicum*, *Mahumedanum*, *Astronomicum*, *Christianum*. Fatum Democriticum est necessitas & Fatum materiæ, necessaria scilicet & bruta series effectuum & causarum Mundi omnium, ab æterno ex necessitate naturæ materiæ, nunquam interrupta, fluens. Itaque in hoc Fato ens per se & ab æterno subsistens sunt atomi, seu bruta materies, & nulla neque in prima causa, idest materia, neque in secundis, libertas est.

Def. LXII. *Fatum Stoicum* est series effectuum & causarum item necessaria & ineluctabilis, non ex sola æterna

quæ simplicissima natura est, tres sunt *personæ*, Pater, Filius, Spiritus Sanctus, quia tres ejusdem naturæ *substantes relationes*. Vide S. *Thomam* 1. p. qu. 29. & 30., nec ultra quæsieris.

C A P U T VI.

De Causa, & Fato.

Def. LV. Ratio sufficiens est id, unde intelligitur, cur aliquid sit potius, quam non, aut tale potius sit, quam aliud, aut ita, quam aliter, &c. Primus hujus principii rationis sufficientis frequentiore usum fecit Leibnitijs, quem mox sequutus est Wolffius.

Def. LVI. Principium, αρχή vocant Philosophi, quod in se continet rationem sufficientem alicujus rei. Principia causas principales vocavit Cicero. Quum autem hæc ratio esse possit vel Existentiæ, vel Essentiæ, vel Actionis, vel Modificationis, vel Ordinis, vel Scientiæ &c. hinc principia Existentiæ, Essentiæ, Actionis, Modificationis, Ordinis, Scientiæ &c. Ex. gr. Deus est primum & liberum principium extrinsecum existentiæ Mundi. Atomi, & vires motrices sunt αρχή εμφοτοι principia intrinseca Mundi corporei: leges Machinariæ principia actionum, generationum, corruptionum, modificationum &c. materiæ: Axiomata naturalia sunt principia Scientiarum: Regulæ proportionis principia ordinum &c.

Def. LVII. A continetur in B *formaliter*, quum tota ipsius A essentia est in B: ita Planta continetur formaliter in semine. Animal in ovo.

Def. LVIII. A continetur in B *eminenter*, quum in B non est tota essentia A, sed tanta vis, qua A concipi, ac effici possit. Ita Statua continetur eminenter in Sculptore.

Def. LIX. Causa, αἰτία, αἰνός, est principium activum intrinsecum existentiæ alicujus rei. Scholæ Philosophi in hoc Causam a principio distinguunt, quod Causa sit semper extrinseca: Principium vero aliquando intrinsecum Græci philosophi Causam a Principio hoc interdum seceverunt, quod causam appellarent eam, per quam Mundus hic est factus: Principium id, ex quo est factus. Vide Plutarchum de Dogmatis Philosophorum lib. 1. Verum passim hæ voces cum eadem notione accipiuntur, tam in divinis,

vinis, quam humanis, reperiasque Græcos Patres, qui Patrem Filii *αἰτίας*, *causam*, crebro appellitent.

Sch. Plurima a Philosophis causarum genera ponuntur. Ac primum causæ sunt *efficientes*, *materiales*, *formales*, *finales*. Efficiens est ea, cujus vi aliquid fit: materialis, ex qua fit; formalis ea forma, qua res hoc potius est, quam aliud: finalis finis, ob quem fit. Ex. gr. Causa efficiens navis est artifex, qui eam construit: materialis ligna &c. formalis ea structuræ forma, qua navis potius est, quam domus: finis, ut navigationi serviat. Tum aliæ sunt *primæ*: aliæ *secundæ*: aliæ *immediatæ*: aliæ *mediatæ*: aliæ *proximæ*: aliæ *remotæ*: aliæ *adequatæ*: aliæ *inadequatæ*: aliæ *physicæ*: aliæ *morales*. Causa prima est, quæ quum sit æterna, ipsa se movet, nec ab altera aut pendet, aut determinatur; hujusmodi est solus Deus: Causa secunda est, quæ quum non sit æterna, alterius prioris vi indiget, ut sit, & conservetur, ut omnes causæ creatæ. Immediata est, inter quam & effectum nulla est media: Mediata vero, si alia intercedat. Adæquata est, quæ sola effectum producit: Inadæquata, quæ non sola: quare concausa dicitur: Physica est, quæ actione se in effectum exerente agit: Moralis vero, quæ agit, aut præcepto, aut consilio, aut exemplo. Ita, si quis, alterum percutiat, physica ejus rei causa est: si consilium det, aut mandet, aut exemplo incitet, quo alter percutiat, causa moralis.

Def. LX. Fatum (Græcis *καρπν*, a causa nempe dividente, *αἰτία* *necessitas*, a vi impressa) generatim est immutabilis omnium mundi causarum & effectuum connectio, ac talis, ut nec chasma sit ullum, ac tam arcte altera ab altera pendeat, ut abrumpi nequeat. Quare essentia Fati in immutabili omnium effectuum & causarum concatenatione posita est.

Def. LXI. Septuplex Fatum constitui potest, *Democriticum*, *Stoicum*, *Spinozisticum*, *Platonicum*, *Mahumedanum*, *Astronomicum*, *Christianum*. Fatum Democriticum est necessitas & Fatum materiæ, necessaria scilicet & bruta series effectuum & causarum Mundi omnium, ab æterno ex necessitate naturæ materiæ, nunquam interrupta, fluens. Itaque in hoc Fato ens per se & ab æterno subsistens sunt atomi, seu bruta materies, & nulla neque in prima causa, idest materia, neque in secundis, libertas est.

Def. LXII. Fatum Stoicum est series effectuum & causarum item necessaria & ineluctabilis, non ex sola æterna

& bruta materia manans (in quo differt a Democritico), neque ex natura Dei per essentialem, physicam, necessariam emanationem (in quo a Spinozistico differt), sed a voluntate Dei materiam modificante, quæ tamen & ipsa sit immutabilis. Hoc Fatum *προνοίας Providentiam* vocabant Stoici, quam Epicureus apud Tullium *anum fatidicam*, per derisionem, dixit.

Def. LXIII. *Fatum Spinozisticum* est æterna & necessaria rerum omnium series, quæ emanatione physica essentiali, necessaria, ab æterno fluit ex substantia Dei. Impius hic homo (Spinoza) docet, unam tantum dari substantiam mundanam, eamque æternam, & ex infinita cogitatione, atque infinita extensione essentialiter junctis constitam, eamque esse Deum: alias vero, res esse modificationes proprietatum hujus substantiæ, velut varia sigilla, quæ ipsa sibi cerâ imprimat; easque fieri ex ejus necessitate naturæ, nulla nec in Deo, nec in hominibus reliqua libertate.

Def. LXIV. *Fatum Platonicum* ex duplici constat, *divino*, & *materiali* inter se commixtis. Nempe Plato series rerum mundanas, partim ab æterna anima mundi, æternam materiam informante, partim a divina cura & providentia derivabat, easque necessarias esse opinabatur. A providentia *bona*, ab anima mundi obstipa & refractaria, *mala* manare opinabatur.

Def. LXV. *Fatum Mahomedanum* est necessaria rerum omnium series, qua & homines rapiuntur, libere tamen a Deo pendens. Id Mahometani docent, ac *prædestinationem absolutam antelapsorium* vocant.

Def. LXVI. *Fatum Astronomicum* est rerum sublunarium necessitas, ab Astrorum influxus proveniens. Eam, quoniam sibi persuasere Astrologi veteres, populisque ferme omnibus, Astronomicum Fatum dicimus.

Def. LXVII. *Fatum Christianum* est idem ac providentia: vide S. Th. 1. p. q. 116. art. 1. Sed quamquam nos docemus omnia esse a Deo præordinata, ut nihil sit in universo fortuitum; tamen nec Deo, nec hominibus libertatem hujusmodi rerum serie auferimus, in quo proprie vis fati sita esse videtur. Quare eo vocabulo abstinere satius esse censeo. S. Aug. de Civit. Dei. Lib. VI. c. 1. Si propterea quisque res humanas Fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem, vel potestatem, Fati nomine appellat, sententiam teneat, & linguam corrigat.

Def.

Def. LXVIII. *Casus* proprie est, quum res sunt nulla præscientia, nulla providentia, nulla præordinatione, nullo fine, neque ulla certa causarum, effectuumque concatenatione. Quare purus casus, & Fato opponitur, & Providentiæ. Verum & casu fieri dicuntur, quæ, quamquam ex certis ordinatisque causis, tamen inopinato nobis accidunt.

Def. LXIX. *Finis* est id, cujus gratia aliquid fit. Itaque Finis relationem dicit ad rationem, seu potius est ratio, qua libertas determinatur ad agendum potius, quam non, aut ad hoc, vel illud efficiendum. Hinc Scholarum axioma, *finis est in intentione primus, in executione postremus*. Vocantur quoque a Philosophis rerum fines ii, ad quos res factæ sunt, & tendere videntur, ut oculorum Finis est visio, quia ejus gratia facti sunt.

Def. LXX. *Conservatio* est vis perennis, qua prohibetur ne res pereat. Vocatur in Scholis *continuata quædam creatio*, quod scilicet eadem actione, qua res creantur, conserventur. *Conservatio* (inquit S. Thomas 1. p. q. 104.) rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis, qua dat esse. Quomodo si flatus in tibia sonum edit, continuato flatu, conservatur sonus: si flatum traxeris, perit.

Def. LXXI. *Attractio* est corporum accessus, aut reciprocus, aut alternus, sine sensibili & cognita causa impellente, ut quum Magnes attrahit ferrum.

Def. LXXII. *Causa attractrix* est ea, quæ sine impulsu, sed intimitus agendo, corpus aliquod ad se rapit.

Def. LXXIII. *Vis* ea, qua corpora, seu magna, seu parva, ad commune aliquod centrum tendunt, dicitur *gravitas*, & *vis centripeta*. Ita Lapis gravitat in Telluris centrum: Planetæ in Solem.

Def. LXXIV. Ea vis, qua corpora a communi centro remouentur, *centrifuga* dicitur, ut vis ea, qua Planetæ in orbitis suis retinentur, qua fit, ne gravitate cum Sole conjungantur.

C A P U T VII.

De Spatio, Infinito, Duratione, & Motu.

Def. LXXV. *V*ocamus *extensum*, quodcumque aut in longum, aut in latum, aut in profundum

dum patet: *Spatium* vero, quod tripliciter, idest longe, late, & profunde extensum est. Notione *Spatii* oculis, & tactu percipimus.

Def. LXXVI. *Soliditatem* Philosophi eam extensi vim, qua fit, ut una ejus pars alteri naturaliter resistat infinite, ne eundem locum occupet, appellant, Græci significantius vocant *antitypiam*, quasi reciprocam resistantiæ conflictum. Itaque ex *Soliditate* nascitur *Impenetrabilitas*. *Soliditatis* ideam solo tactu acquirimus. Itaque si tactu careremus, oculis interim ornat, *Extensionem* quidem perciperemus, *Soliditatem* nullo modo. In speculis concavis licet cernere hominum imagines pendulas, quas nemo tamen comprehenderit manu.

Def. LXXVII. *Materia* sunt ea corporum elementa, ex quibus primum corpora coalescunt. In *Materiæ* munda- næ definitione non sibi conveniunt Philosophi. Nam Pythagorei, Aristoteles, & nunc Leibnitiani incorpoream materiam posuere: Aristoteles quidem unam, & immensam: Pythagorei vero, & Leibnitiani infinitas monades, *unitates*, simplices. At Epicurei, Cartesiani, & Newtoniani corpoream fecerunt, elementa scilicet numero infinita, minutissima, sed extensa, atque infinitum divisibilia, vacui tamen expertia, adeoque tam solida, ut nulla vis nec diffingat, nec atterat, nec contundat.

Def. LXXVIII. *Inane*, seu *Vacuum*, vocant Epicurei immensam undequaque, immobilem, & indivisibilem extensionem, nec solidam, nec gravem, nec activam, nec ullo modo sensibus perviam, sed locum tantum, in quo sunt omnia.

Def. LXXIX. *Infinitum* (*απειρον*, quod transiri nequit) Philosophi appellant, quod omni fine caret: ea enim est vis vocis. Est igitur vocabulum negativum. Verum est infinitum vel *absolutum*, vel *relativum*. Illud est, cujus nulli omnino sunt limites: hoc est illud, quod licet limites habeat, concipi tamen a nobis nequeunt.

Def. LXXX. *Durationem* vocamus continuatam entis allicujus existentiam. Eam in *absolutam*, & *relativam* partimur. Illa est ipsa continuata existentia, quæ nulla mensura dimetitur: hæc, quam mensura aliqua metitur. Ita *Æternitas* est absoluta *Duratio*. Anni vero nostri, & secula sunt *Duratio* relativa, quia dimetiuntur ex relatione ad motum Solis, Lunæ &c.

Def. LXXXI. Vulgo *Duratio* dicitur esse *ens successivum*,

vum. Sed duas in *duratione* successiones distinguere possumus, *metaphysicam*, & *physicam*. Successio metaphysica est ipsa continuata existentia entis immutabilis, quæ conceptum creat successione; Physica vero est successio statuum diuersorum in re durante, qualis cernitur in plantis, animalibus &c. in quibus status physicus statui succedit, ut in uno eodemque nunquam consistent.

Def. LXXXII. *Durationis* tria faciunt genera: est enim aut *Sempiternitas*, aut *Æternitas*, aut *Tempus*. *Sempiternitas* est duratio entis, cujus existentia neque initium fuit, neque ullus finis futurus est; qualis est duratio Dei. *Æternitas* vero est duratio entis, cujus quidem existentia origo fuit, sed nullus futurus est finis; talis est duratio substantiarum creaturarum, quæ omnes *perseverabunt in perpetuum*. *Tempus* tandem est duratio entis, quod initium habuit, & finem est habiturum, ut *missorum*, quæ gignuntur, & intereunt. Ceterum animadvertendum est, plerumque vocabula *Sempiternitatis*, & *Æternitatis* in omnibus linguis pro eodem usurpari. Præterea quandoque vulgari loquutione, *Æternitatem* tam Latinis, quam Græcis, nobisque ipsis, non immensam dici ac infinitam *durationem*, sed longam, & indefinitam: quæ linguarum emphases.

Def. LXXXIII. *Locum* vocant Philosophi partem aliquam extensionis universi, aut immobilem, aut quæ tanquam immobilis spectatur, capacem tamen crassiorum corporum excipiendorum. Qui *spatium vacuum* esse opinantur, totum illud mundi *Locum* appellant, ejusque singulas partes, *Loca* peculiariora. Contra, qui *spatium vacuum* pernegant, eique substituunt fluidum subtilissimum, & facile permeabile, hoc fluidum habent pro corporum omnium crassiorum *Loco extrinseco*: ipsam vero corpoream extensionem, seu *atomorum coexistentiam*, pro *Loco intrinseco*.

Def. LXXXIV. *Morus* est actio, qua ens de loco in locum, seu de una spatii parte in alteram, & quidem successive, transfertur. Est igitur nobis phænomenon.

dum patet: *Spatium* vero, quod tripliciter, idest longe, late, & profunde extensum est. Notione Spatii oculis, & tactu percipimus.

Def. LXXVI. *Soliditatem* Philosophi eam extensi vim, qua sit, ut una ejus pars alteri naturaliter resistat infinite, ne eundem locum occupet, appellant, Græci significantius vocant *antitypiam*, quasi reciprocam resistentiæ conflictum. Itaque ex Soliditate nascitur Impenetrabilitas. Soliditatis ideam solo tactu acquirimus. Itaque si tactu careremus, oculis interim ornati, Extensionem quidem perciperemus, Soliditatem nullo modo. In speculis concavis licet cernere hominum imagines pendulas, quas nemo tamen comprehenderit manu.

Def. LXXVII. *Materia* sunt ea corporum elementa, ex quibus primum corpora coalescunt. In *Materiæ* munda-
næ definitione non sibi conveniunt Philosophi. Nam Pythagorei, Aristoteles, & nunc Leibnitiani incorpoream materiam posuere: Aristoteles quidem unam, & immensam: Pythagorei vero, & Leibnitiani infinitas monades, *unitates*, simplices. At Epicurei, Cartesiani, & Newtoniani corpoream fecerunt, elementa scilicet numero infinita, minutissima, sed extensa, atque infinitum divisibilia, vacui tamen expertia, adeoque tam solida, ut nulla vis nec diffingat, nec atterat, nec contundat.

Def. LXXVIII. *Inane*, seu *Vacuum*, vocant Epicurei immensam undequaque, immobilem, & indivisibilem extensionem, nec solidam, nec gravem, nec activam, nec ullo modo sensibus perviam, sed locum tantum, in quo sunt omnia.

Def. LXXIX. *Infinium* (*απειρον*, quod transmeari nequit) Philosophi appellant, quod omni fine caret: ea enim est vis vocis. Est igitur vocabulum negativum. Verum est infinitum vel *absolutum*, vel *relativum*. Illud est, cujus nulli omnino sunt limites: hoc est illud, quod licet limites habeat, concipi tamen a nobis nequeunt.

Def. LXXX. *Durationem* vocamus continuatam entis allicujus existentiam. Eam in *absolutam*, & *relativam* partimur. Illa est ipsa continuata existentia, quæ nulla mensura dimetitur: hæc, quam mensura aliqua metitur. Ita *Æternitas* est absoluta Duratio. Anni vero nostri, & secula sunt Duratio relativa, quia dimetiuntur ex relatione ad motum Solis, Lunæ &c.

Def. LXXXI. Vulgo Duratio dicitur esse *ens successivum*,

vum. Sed duas in duratione successiones distinguere possumus, *metaphysicam*, & *physicam*. Successio metaphysica est ipsa continuata existentia entis immutabilis, quæ conceptum creat successionis; Physica vero est successio statuum diversorum in re durante, qualis cernitur in plantis, animalibus &c. in quibus status physicus statui succedit, ut in uno eodemque nunquam consistent.

Def. LXXXII. Durationis tria faciunt genera: est enim aut *Sempiternitas*, aut *Æternitas*, aut *Tempus*. Sempiternitas est duratio entis, cujus existentia neque initium fuit, neque ullus finis futurus est; qualis est duratio Dei. *Æternitas* vero est duratio entis, cujus quidem existentia origo fuit, sed nullus futurus est finis; talis est duratio substantiarum creaturarum, quæ omnes *perseverabunt in perpetuum*. Tempus tandem est duratio entis, quod initium habuit, & finem est habiturum, ut *missorum*, quæ gignuntur, & intereunt. Ceterum animadvertendum est, plerumque vocabula Sempiternitatis, & *Æternitatis* in omnibus linguis pro eodem usurpari. Præterea quandoque vulgari loquutione, *Æternitatem* tam Latinis, quam Græcis, nobisque ipsis, non immensam dici ac infinitam durationem, sed longam, & indefinitam: quæ linguarum emphases.

Def. LXXXIII. *Locum* vocant Philosophi partem aliquam extensionis universi, aut immobilem, aut quæ tanquam immobilis spectatur, capacem tamen crassiorum corporum excipiendorum. Qui spatium vacuum esse opinantur, totum illud mundi Locum appellant, ejusque singulas partes, Loca peculiariora. Contra, qui spatium vacuum pernegant, eique substituunt fluidum subtilissimum, & facile permeabile, hoc fluidum habent pro corporum omnium crassiorum Loco *extrinseco*: ipsam vero corpoream extensionem, seu *atomorum coexistentiam*, pro Loco *intrinseco*.

Def. LXXXIV. *Motus* est actio, qua ens de loco in locum, seu de una spatii parte in alteram, & quidem successive, transfertur. Est igitur nobis phænomenon.

CAPUT VIII.

De notionibus Perfectionis, Veritatis, Bonitatis, Similitudinis, Ordinis, proportionis, Pulchritudinis.

Def. LXXXV. **R**es perfecta dicitur aut Physice, aut Ontologice. Physice est, quæ plene facta est, ut nihil ei addi, nihil demi possit. Hac significatione relationem habet ad *Artem & Finem*: itaque est aut *humana*, aut *naturæ*, seu divina. Illa est, cui nihil ars humana reliquum habet, quod addat: hæc, cui nihil reliquum est, quod divina arte addatur. Sed quum quicquid sit, ob finem aliquem fiat, seu ab homine, seu a Deo; inde fit, ut in rebus factis plena factio ex fine cuiusque rei æstimetur. Quare ea res dicitur perfecta, quæ ita facta est, ut nihil ei desit, quo fini suo respondeat: imperfecta contra, cui, quo finem suum assequatur, aliquid deest. Atque hac notione disputatur, perfecta, necne sint artium humanarum opera, aut naturæ res. Quarum quæstionum solutio a duobus pendet: 1. ut rerum earum fines probe intelligantur: 2. ut plene earum cum iis finibus congruentia comprehendatur. Igitur perfectio physica dicitur *perfectio finis*.

Def. LXXXVI. Jam vocabulum *perfectio* sumitur etiam *ontologice* pro rei entitate: ac ita dicuntur res magis aut minus perfectæ; prout maiorem aut minorem entitatem habent. Illud vero est, quod non videtur satis intelligi, quid istuc sit, res habere maiorem aut minorem entitatem. In eam sententiam hoc vocabulum sumi apud plerisque lego, ut ea dicantur habere maiorem entitatem, quæ minus *contingenter* existunt, minorem, quæ magis: minus porro contingenter existere ajunt, quæ nec generantur, nec corrumpuntur, & inter hæc, quæ majori attributorum numero, aut iisdem, sed intensioribus, prædita sunt, cuiusmodi sunt *substantiæ simplices*; & inter spiritus, intelligentiores: magis vero contingenter existere ea, quæ generantur & corrumpuntur, velut corpora. Alii a Deo Ente necessario, ac entitatis centro, inchoant. Ea dicunt maiorem habere entitatem, quæ illi viciniora sunt, minorem, quæ distantiora. Animos vocat Augustinus *prope Deum*, corpora *prope nihil*.

Sch. Quibus ex rebus intelligitur, quid sit quod dicitur,

tur, domum, navim, arma, picturam, sculpturam, & alia artium humanarum opera esse perfecta, aut minus perfecta: nempe cum ad artium fines eas res comparamus. Tum naturæ res, plantas, animantia bruta; homines, rerum ordines, cetera perfecta esse, aut minus perfecta: scilicet ad naturæ fines eas contendimus. Item quid sit, mentes esse corporibus perfectiores, aut mentes aliis mentibus: hic entitatem spectamus. Sed quid significare volumus, quum dicimus, Deum, qui non est factus, esse *perfectum*? Nempe, ut nihil ei desit, quo sit quicquid esse potest, & ut necessario existat.

In ea ergo quæstione; potuerit ne Deus creare perfectiorem mundum, nemo esse intricatus potest: nam *arte & fine* non potuit, an enim aberraverit a fine? *entitate potuit*: nihil enim creatum fuerit infinitum.

Def. LXXXVII. Quæ Perfectio inest in re a natura ipsa, *naturalis* appellatur, quæ vero ab arte, *artificialis*. Perfectio autem Artificialis in eo posita est, ut res naturæ ad usus, commoditates, & voluptates nostras accommodemus, non ut naturam seu ex fine suo, seu quod ad *entitatem* perficiamus. Quocirca effectum illud Scholarum, *ars perficit naturam*, non ita accipiendum est, quasi naturæ quidquam desit ad sui perfectionem, quod præstetur ab arte; sed ita, ut quæ natura progignit ad fines suos, ea industria, & arte humana in usus nostros accommodemus. Quomodo natura oves lana tegit, ut hoc animal defendatur ab aeris injuriis: ars lanam in utilitatem nostram accommodat, atque ita naturam perficere dicitur. Eiusdem generis est aliud Scholarum dictum, *omnia propter hominem facta sunt*; quod ita intelligendum est, hominem esse talem rem, quæ ingenio, ratione, artibus totam fere naturam suæ utilitati servire cogit: ceteroquin tota natura servit fini suo ultimo, ac partes singulæ, partibus, ut annulus annulo in catena.

Def. LXXXVIII. Infinite perfectum dupliciter dicitur *intensive*, & *extensive*. Extensive quidem, si nulla sit possibilis ac compossibilis perfectio, seu gradus entitatis, quæ in re illa non insit: intensive autem, ut nulla ejus rei perfectio, idest nullus gradus entitatis, finita sit. Ita dicimus Deum infinite perfectum intensive, & extensive, quia & nulla ei deest perfectio, & singulæ perfectiones infinitæ sunt. Hic perfectio est Entitas.

Def. LXXXIX. *Vastitas* (vox relativa ad normam, ut

æquitas) est aut *æterna*, aut *naturalis*, aut *moralis*, aut *logica*. *Æterna* est conformitas divini intellectus cum æternis suis ideis. *Naturalis* est rerum natura, atque essentia æterno exemplari congruens. *Moralis* est congruentia externorum signorum cum internis animi notionibus, eique opponitur *Mendacium*. *Logica* aut *idealis* est, aut *objectiva*. *Objectiva* est congruentia essentialium notionalium, aut iudiciorum, cum objectis externis. *Idealis* congruentia iudiciorum cum ideis. *Judicia*, quæ spectant sensationes e corporibus nobis inductas, idealiter sunt semper vera; ex quo est illud, *sensus nunquam fallitur*; *objective*, quis dixerit?

Def. XC. Bonum aut *absolute*, aut *relative* dici potest. Illud continetur ipsa rei entitate, idest proprietatibus; hoc vero est id omne, quo bonum rei absolutum aut conservatur, & perficitur, aut conservari, & perfici potest. Ita quæcumque existunt, absolute quidem bona sunt, sunt enim aliquid: sunt item relative ad totum bona: ad nos, bona, aut mala.

Sch. Scholæ Dialectici hæc vocabula, Res, Ens, Unum, Bonum, Aliquid, Verum (initialibus vocis REU-BAU designata) *transcendentalia* dixere, & reciproca.

Def. XCI. Bonum morale (idea relativa) est convenientia actionis liberæ cum sua regula: Malum vero morale discrepantia actionis liberæ a regula: est igitur malum morale *deficientia*, a regula morum. Quocirca si nulla esset actionum liberarum regula, nec intrinseca & in natura ipsa Mundi ac entium liberorum insita, nec extrinseca, nullum esset Bonum, aut Malum morale. *Deficientia* a regula insita mundo dicitur *malum intrinsecum*: a regula extrinsecus data, *malum extrinsecum*.

Def. XCII. Similia dicuntur entia, in quibus ea, per quæ discerni solent, sunt eadem: *Dissimilia* vero entia, in quibus ea, per quæ discerni solent, sunt diversa. Ex. gr. duo corpora discernere solemus primum per externa, qualia sunt pondus, figura, color &c., deinde per internam partium conformationem, vires activas &c. Hæc omnia si eadem fuerint in duobus corporibus A, & B, ea corpora simillima dicuntur, ut æquales globi auri ejusdem. Si vero omnia diversa, dissimilia, veluti globus aureus, & frustum ligni: si partim eadem, partim diversa, velut homo, & brutum, erunt partim similia, partim dissimilia.

Sch.

Sch. Mentis intellectu & appetitu discernuntur; ergo inde est earum similitudo, aut dissimilitudo. Quid ii significare volebant, qui Angelorum *uñ*, *μορφας*, *genera*, *species*, &c. distinguere? Gradus, puto, vis intelligendi: nam omnes animos, tam junctos corporibus, ut humanos, quam separatos, ut Angelos, Intellectus, & intelligentias appellavere.

Def. XCIII. Ordo est plurium entium, sive permanentium, sive successivorum ita connexa series, ut antecedens spectet consequens, consequens vero sit finis antecedentis, sitque antecedens ad consequens, ut hoc consequens ad consequens alterum; postremo ut tota series ad communem aliquem finem directa sit. Ita corpus humanum ordinatissimum dicimus, quia est machina ex infinitis aliis machinulis contexta. Ita, ut aliæ aliarum sint fines peculiare, omnium vero communis finis vita, similisque sit ratio partis ad partem, omniumque ad finem.

Def. XCIV. Plurium Ordinum similitudo *Proportio* appellatur. Sit eadem ratio Ordinis entium A, B, C, D, & entium 1, 2, 3, 4, inter Ordines istos est proportio. Igitur si circa singulos soles sint systemata Planetaria, erunt ordines similes, ac proportio inter tot mundos, quot sunt soles, seu stellæ fixæ.

Def. XCV. Pulchra Metaphysice dicuntur, quæ perfectione, unitate, ordine, & proportionem constant. Sed est & *physica* pulchritudo, quæ posita est in congruentia rerum, quæ propter expirantem vim, quam *sympathiam* vocant, oculos mirabiliter delectant. Quandoque est congruentia cum animi humani habitu; qui quum tam varius sit, quam homines, est ea pulchritudo tam varia, quam capita. Tandem est quædam pulchritudo *moralis*, quæ aut vera est, aut falsa. Illa est vivere ex vera vitæ regula *εὐαισμος βίος* *vita secundum Fatum*, ut ajunt Poetæ. Hinc *καλλος* & *pulchritudinem* notat, & honestatem: hæc ex opinione regulæ, cujus vis a consuetudine & moribus est; quibus sit, ut quædam honesta & pulchra existimantur, etiam quum minus sunt.

POSTULATA.

Primum.

Philosophari oportere ex ideis, quas naturaliter habemus: tametsi eæ probe perpendendæ sint, & ad veri criterium expendendæ. Nam tota nostri cognitio philosopho-

Iosophica ambitu idearum nostrarum continetur. Itaque contenti esse debemus ea scientia, quæ ex huiusmodi ideis nascitur. Quidquid igitur extra ideas naturales est, id aut ad fidem pertinet, aut inter ignota philosophiæ referendum est.

Secundum.

Ea *Metaphysice* habere certa, quorum opposita esse *intrinsecus impossibilia*, clare cernimus: ea vero *physice*, quorum opposita sunt *impossibilia physica*: ea tandem *moraliter*, quæ sunt *impossibilia moralia*. Primi generis est: *Totum esse majus sua parte: angulos ad verticem esse æquales*. Secundi, *homines ex hominibus generari animales, mortalesque corpora fluidis graviora in iis immergi*. Terti, *Virgilium Maronem esse Auctorem Æneidos: Romanos debellasse apud Cannas Carthaginienses*.

Tertium.

Si principia demonstrationum sint evidentia, & consequentia necessaria, non esse de demonstrationibus dubitandum, idcirco quod non ita afficiamur conclusionibus: ut omnis abscedat scrupulus: id enim fieri potest ob inveterata infantia, vel phantasiæ, sensuum, consuetudinis, præjudicia.

Quantum.

Si principia sint evidentia, & consequentia necessaria, tenenda consequentia quantumvis adversa, aut præjudiciis popularibus, aut peculiarium Scholarum Dogmatibus: philosophiæ enim non popellus, nec opinio, sed ratio recta dux est. Ita in Astronomia valere illa sphaerarum ac sexcenta alia phantasiæ flagitia jubebimus: in Physica tot olim dicatas chimæras &c.

THEOREMATA

CAPUT I.

Generalia quædam Theoremata de Ente, Nihilo, & Possibili.

Prop. I. NON potest idem simul esse, & non esse; neque unum idemque ens constare ex essentialibus, aut attributis, quæ se mutuo destruunt.

Sch.

Sch. Philosophi, qui nimis subtiliter primum aliquod ac præcipuum totius humanæ cognitionis principium quæfiverunt, in varias partes abiere. Aristoteles, & Peripateticorum plures, hoc principium, quo omnes nostræ cognitiones nituntur, esse existimant, *Non potest idem simul esse, & non esse*: Scotis videtur placuisse hoc: *Ens est ens*: Lockio: *Quidquid est, est*: Cartesio: *Cogito, ergo sum*. Gerardus Titius in *Arte cogitandi* negat ullum esse huiusmodi principium totamque hanc curam velut inanem deridet. Ego distinxerim inter *principium resolutionis* nostrarum cognitionum, & *principium defluxionis*. Principium resolutionis non est, nisi hoc unum, *non potest idem simul esse, & non esse*, quod quilibet experiundo, tentandoque omnia didicerit. At perridiculum est constituere unum esse principium, ex quo tota scientia nostra defluat: humanæ enim cognitiones non ex universalibus principiis primum fluunt, sed a singularibus profectæ ad generalia conferuntur, seu natura ipsa humanæ rationis, seu meditatione eodem modo, quo sæpe dictum est in Logica. Quare pro rerum diversitate plures, ac diversæ in nobis ingenerantur primæ veritates, & principia prima, unde possis humanas Scientias & artes deducere, ut egregie ridiculus, sit, qui notitias, v. g., Geometricas ex iisdem axiomatibus derivare gestiât, ex quibus sunt Scientiæ physicae, aut Ethicæ &c.

Prop. II. Ex nihilo nihil suapte natura fit, id est nihil suapte natura sit sine causa, in qua aut *formaliter*, aut *eminenter* non contineatur. Hoc axioma est ex eorum numero, quorum opposita sunt intrinsecus impossibilia. Itaque certum est certitudine mathematica.

Prop. III. Si ex hypthesi ea per justam & ἀναγκαίαν, necessariam consequentiam, sequantur, quæ se mutuo destruunt, datum illud est impossibile. Nam si ea sequantur, in dato illo continentur (*prop. 2.*), cum autem sint contraria, datum illud ex iis constabit, quæ se mutuo destruunt: quod esse non potest (*per propositionem 1.*). Ex. g. si ponatur circulus quadratus, sequetur, omnes diametros æquales simul esse, & inæquales: quæ quum sint pugnantia; huiusmodi datum est impossibile. Ponamus iterum Mentem humanam, seu *entelechiā cogitantem*, ut vocant Aristotelici (a) esse corpus; erit simul solida & cogitans;

D d

iners

(a) Formam rationalem a natura subpullulantem: nam ea vis vocis.

iners & libera; quæ se mutuo destruunt, ut in secunda parte demonstraturi sumus; ergo positio illa est impossibilis (ex definitione 9.). *Deus malus*, Manichæorum, idest infinite ens, & maleficus, pugnantibus constat; est ergo impossibile intrinsecum.

Prop. IV. Verum nunquam hypothesis est habenda impossibilis, nisi aut cum clare pugnantia complectitur, aut clare demonstratur, sequi ex ea pugnantia. Nam impossibilia sunt ea, quæ pugnantia complectuntur (ex definitione 9.): quare nisi constet, datam hypothesis complecti pugnantia, nondum pro impossibili, nisi temere, haberi potest.

Prop. V. Hypothesis est possibilis, si demonstretur, quæ ratione realizari possit. Nam si id demonstratur, pugnantia non complectitur, atque idcirco possibilis est. Ita solvantur problemata omnia geometrica. Ceterum, qui hypothesis aliquam velut possibilem demonstravit, non id etiam demonstravit, sic se rem habere; aliud enim est rem esse possibilem, quod in idea est, aliud existere, quod in rebus. Ex. gr. si quis demonstrat possibilem esse Tychonianam hypothesis, quod ad systema Planetarium attinet, is nondum evicit sic rem se habere. Cujus ratio est, quod possibilia sunt infinites infinita, quod pugnat esse res: quippe infinites infinita possibilia, si simul existant, dant infinites infinita impossibilia; quod esse nequit, ex *prop. 1.*

Prop. VI. Nihil est, aut sit sine ratione sufficiente; nam ex nihilo nihil fit (ex *prop. 2.*) In hoc ergo Philosophi cura posita esse debet, ut rationes rerum sufficientes investiget, nec, ut populus, solis rerum phænomenis contentus sit.

Prop. VII. Ratio sufficiens possibilitatis intrinsecæ alicujus rei est in rei ipsius essentialibus: possibilitatis vero extrinsecæ in causa externa (ex definitione 2.). Idem de ratione sufficiente impossibilitatis dicitur. Itaque ratio sufficiens cur in dato ente quædam sunt possibilia, & in ente ipso est, & in causa externa. Ex. gr. si possibile est corpus aliquod dividi in infinitum, necesse est, ut ejus possibilitatis & in ipso corpore ratio sit intrinsecæ, infinitæ nempe numero monades; & in causa aliqua externa, vis scilicet in infinitum dividendi, quæ est ratio possibilitatis extrinsecæ.

Prop. VIII. Ratio sufficiens existentie primarum hujus
mun.

mundi substantiarum æterna est; effectuum possibilium, aut impossibilium in primis substantiis. Primæ partis ratio est, quia si non est æterna, est in nihilo; quod pugnat (prop. 2.). Alterius, quia ratio sufficiens possibilitatis aut impossibilitatis alicujus rei est in ente ipso, ad quem illa possibilitas & impossibilitas pertinet.

Sch. Explicemus hæc aliquot exemplis. Quæro rationem sufficientem existentie elementorum corporum, aut *primorum plantarum seminum*, ea æterna esse debet (ex *prop. 2.*) At si quæram cur *aer* compressus dilatari nitatur, aut cur ignis omnia permeet, aut ex his seminibus hæc plantæ, ex aliis aliæ nascantur: id ex natura aeris, ignis, seminum definiendum est, quam naturam necesse est plene cognoscere, si ea scire pervelim. Si quæram, possibile ne sit Mercurium transmutari in argentum, aut aurum, id idem ex horum mineralium natura determinandum est. Jam dicimus impossibile esse, ex putri animalia sine ullo semine gigni, idque quia comparando vim brutæ Telluris & vim animantem, nullam in bruta materia rationem sufficientem tanti effectus reperire licet (a). Facile est hæc ad singula deducere. Sed & facile hinc illud, quod superius dictum est, perspicitur, quid sit Philosophum agere.

Prop. IX. Nihilum nequit continere rationem ullam ullius rei sufficientem; ac proinde quicumque nihilum dat pro ratione sufficiente, is nullam dat (ex *prop. 2.*).

Prop. X. Ratio sufficiens debet esse effectui saltem æqualis: nisi enim sit, est aliquid in effectu sine ratione sufficiente, quod esse nequit (prop. 7.) Pertinet huc illud, *nemo dat quod non habet, nec plus quam habet*; quia si dat, id ex nihilo est, quod pugnat (prop. 2.)

Coroll. Idem probat, rationem sufficientem oportere consonare effectui; ut si dissonet, non vera sit.

Sch. Peripatetici ajunt, voluntates animi transmeare in corpus, ac *corporalizari*, huiusque motus membrorum. Quæ ratio dissonat, ac communem sensum elidit; nisi dicere velint, ignotum adhuc nobis, quæ notiones vocibus, *corporeum, incorporeum*, subint, quod magni Auctores tuerentur.

Dd 2

CA-

(a) Ceterum haud constare crediderim, animata ne sit prima corporum materies, necne; nec facile puto refelli Peripateticos, qui totam animatam fecere *æternam* scilicet illa eentelechia. Sed hæc alias.

iners & libera; quæ se mutuo destruunt, ut in secunda parte demonstraturi sumus; ergo positio illa est impossibilis (ex definitione 9.). *Deus malus*. Manichæorum, idest infinite ens, & maleficus, pugnantibus constat; est ergo *impossibile intrinsecum*.

Prop. IV. Verum nunquam hypothesis est habenda impossibilis, nisi aut cum clare pugnantia complectitur, aut clare demonstratur, sequi ex ea pugnantia. Nam impossibilia sunt ea, quæ pugnantia complectuntur (ex definitione 9.): quare nisi constet, datam hypothesim complecti pugnantia, nondum pro impossibili, nisi temere, haberi potest.

Prop. V. Hypothesis est possibilis, si demonstretur, quæ ratione realizari possit. Nam si id demonstratur, pugnantia non complectitur, atque idcirco possibilis est. Ita solvuntur problemata omnia geometrica. Ceterum, qui hypothesim aliquam velut possibilem demonstravit, non id etiam demonstravit, sic se rem habere; aliud enim est rem esse possibilem, quod in idea est, aliud existere, quod in rebus. Ex. gr. si quis demonstrat possibilem esse Tychonianam hypothesim, quod ad systema Planetarium attinet, is nondum evicit sic rem se habere. Cujus ratio est, quod possibilia sint infinites infinita, quod pugnat esse res: quippe infinites infinita possibilia, si simul existant, dant infinites infinita incompensabilia; quod esse nequit, ex prop. 1.

Prop. VI. Nihil est, aut fit sine ratione sufficiente; nam ex nihilo nihil fit (ex prop. 2.) In hoc ergo Philosophi cura posita esse debet, ut rationes rerum sufficientes investiget, nec, ut populus, solis rerum phænomenis contentus sit.

Prop. VII. Ratio sufficiens possibilitatis intrinsecæ alicujus rei est in rei ipsius essentialibus: possibilitatis vero extrinsecæ in causa externa (ex definitione 2.). Idem de ratione sufficiente impossibilitatis dicitur. Itaque ratio sufficiens cur in dato ente quædam sunt possibilia, & in ente ipso est, & in causa externa. Ex. gr. si possibile est corpus aliquod dividi in infinitum, necesse est, ut ejus possibilitatis & in ipso corpore ratio sit intrinsecæ, infinitæ nempe numero monades; & in causa aliqua externa, vis scilicet in infinitum dividendi, quæ est ratio possibilitatis extrinsecæ.

Prop. VIII. Ratio sufficiens existentie primarum hujus

mundi substantiarum æterna est; effectuum possibilem, aut impossibilem in primis substantiis. Primæ partis ratio est, quia si non est æterna, est in nihilo; quod pugnat (prop. 2.). Alterius, quia ratio sufficiens possibilitatis aut impossibilitatis alicujus rei est in ente ipso, ad quem illa possibilitas & impossibilitas pertinet.

Sch. Explicemus hæc aliquot exemplis. Quæro rationem sufficientem existentie elementorum corporum, aut *primorum plantarum seminum*, ea æterna esse debet (ex prop. 2.) At si quæram cur *aer* compressus dilatari nitatur, aut cur ignis omnia permeet, aut ex his seminibus hæc plantæ, ex aliis aliæ nascantur: id ex natura aeris, ignis, seminum definiendum est, quam naturam necesse est plene cognoscere, si ea scire pervelim. Si quæram, possibile ne sit Mercurium transmutari in argentum, aut aurum, id idem ex horum mineralium natura determinandum est. Jam dicimus impossibile esse, ex putri animantia sine ullo semine gigni, idque quia comparando vim brutæ Telluris & vim animantem, nullam in bruta materia rationem sufficientem tanti effectus reperire licet (a). Facile est hæc ad singula deducere. Sed & facile hinc illud, quod superius dictum est, perspicitur, quid sit Philosophum agere.

Prop. IX. Nihilum nequit continere rationem ullam ullius rei sufficientem; ac proinde quicumque nihilum dat pro ratione sufficiente, is nullam dat (ex prop. 2.).

Prop. X. Ratio sufficiens debet esse effectui saltem æqualis: nisi enim sit, est aliquod in effectu sine ratione sufficiente, quod esse nequit (prop. 7.) Pertinet huc illud, *nemo dat quod non habet, nec plus quam habet*; quia si dat, id ex nihilo est, quod pugnat (prop. 2.)

Coroll. Idem probat, rationem sufficientem oportere consonare effectui; ut si dissonet, non vera sit.

Sch. Peripatetici ajunt, voluntates animi transmeare in corpus, ac *corporalizari*, fierique motus membrorum. Quæ ratio dissonat, ac communem sensum elidit; nisi dicere velint, ignotum adhuc nobis, quæ notiones vocibus, *corporeum, incorporeum*, subsint, quod magni Auctores tuerentur.

Dd 2

CA-

(a) Ceterum haud constare crediderim, animata ne sit prima corporum materies, necne; nec facile puto refelli Peripateticos, qui totam animatam fecere *πορν* scilicet illa eutelechia. Sed hæc alias.

CAPUT II.

De natura entis Contingentis, & Necessarii.

Prop. XI. **O**Mne ens, vel est contingens, vel necessarium. Nam omne ens, vel habet existentiam suam ab alio; vel a nullo. Primum contingens est (ex definitione 17.) alterum necessarium (ex definitione 11.)

Prop. XII. Infinita catena contingentium sine ente necessario, a quo pendeat, est intrinsecus impossibilis. Nam cujuslibet contingentis ratio existentiae est in alio anteriori (ex propof. 8.) ergo omnium. Negato autem ente necessario. a quo hæc contingentia pendeant, ratio eorum existentiae erit in nihilo, idest nulla (ex prop. 8.), quod repugnat (ex prop. 6. & 2.).

Coroll. I. Itaque Fatum, quod Democritici dicunt, quod continetur progressio causarum in infinitum a parte anteriori, est impossibile intrinsecum; quia in ea progressione omnes causæ sunt contingentes, nulla æterna, & necessaria.

Coroll. II. Igitur hoc axioma, *nihil est, si nihil est æternum & per se subsistens*, est inter *πρωταρχεος*, prima naturæ axiomata.

Prop. XIII. Quod sola sua natura, & necessario existit & conservatur, immutabile esse debet. Nam ratio sufficiens conservationis entis æterni eadem est, ac ratio existentiae; sed est hæc necessaria, idest immutabilis, ergo & illa. Quare necessarium existentiae est etiam necessarium essentiae.

Prop. XIV. Necessarium existentiae, & essentiae esse debet infinite perfectum; & infinite perfectum habere debet essentiam & existentiam necessariam. Prima pars. Si ens necessarium existentiae, & essentiae non est infinite perfectum, ejus essentia limitata est, ac proinde perfectibilis adhuc in infinitum. idest mutabilis; quod esse non potest (per prop. 13.). Secunda. Quod est infinite perfectum nullos habet suæ essentiae limites; ergo ne existentiae quidem; quia existentia est essentia existens; a nulla ergo causa pendet: quod vero a nulla causa pendet est necessarium existentiae, ac proinde essentiae (per prop. 15.); infinite ergo perfectum est necessarium existentiae, & essentiae.

Coroll.

PARS PRIMA.

Coroll. Ergo quæ finita & limitata sunt, pugnat esse entia per se, & ab æterno subsistentia.

Prop. XV. Omnia contingentia sunt mutabilia, & vicissim. Primum, contingentia nequeunt esse infinite perfecta, aliter existerent necessario (per prop. 13.); non ergo habere in se queunt plenam rationem sufficientem essentiae, & existentiae: quæ vero talia sunt, suapte natura sunt mutabilia. Hinc fit, ut in contingentibus non detur *idem metaphysicum*. Alterum: quæ sunt mutabilia nequeunt esse necessaria (per prop. 12.): quod vero necessarium non est, id contingens est (ex prop. 11.); ergo omnia contingentia sunt mutabilia.

Coroll. Igitur atomi, seu mundi materia, non sunt eo ens æternum, in quo est ratio sufficiens contingentium (per prop. 12.). Quare fatum Democriticum, cujus fulcrum est materia mundi æterna, est contradictorium.

Prop. XVI. Ens æternum est ens simplicissimum: nam est necessarium existentiae, & essentiae: adeoque immutabile; quod autem est immutabile, id est simplicissimum. Itaque ens æternum ne diversorum quidem statum metaphysicorum compositioni subiectum esse debet: est ergo *idem metaphysicum*.

Coroll. In ente igitur Æterno esse nequeunt diversa *μορφαίαι*, formæ, formalitates, adspetus; nisi cogitatione nostra. Huic Corollario obstant Theologi Scotistæ.

CAPUT III.

De primo ente, primaque contingentium substantia.

Prop. XVII. **E**Xistunt contingentia. Nam omnia hujus universi entia, quæ, aut sensibus nostris obijciuntur, aut conscientia intelliguntur, non sunt, simul, ac semel, totum id, quod esse possunt, nec omnes status possibiles, simul ac semel, habent, sed sunt perpetuæ statuum mutationi obnoxia; ergo sunt contingentia (per prop. 15.).

Coroll. Idipsum probat primas corporum monades, licet simplices, esse tamen contingentes.

Prop. XVIII. Existit substantia aliqua æterna & incorporea. D. Existunt contingentia (per prop. 15.), ergo & necessarium aliquod (per prop. 12.). Id veto est simplicissimum.

422
cissimum (per prop. 16.) adeoque incorporeum. Existit ergo ens æternum; & incorporeum. Quoniam vero id per se ipsum existit, ac subsistit, est substantia æterna, & incorporea (ex defin. 21.).

Prop. XIX. Contingentia nequeunt esse attributa, aut partes, aut modificationes substantiæ æternæ. Est enim illa substantia simplicissima (per prop. 16.), & immutabilis (per prop. 13.), contingentia vero mutabilia (per prop. 15.). Ex quo sequitur, partes mundi, quæ sunt contingentia (per prop. 17.) haberi non posse pro partibus, attributis, aut modificationibus Entis æterni, quemadmodum putant Pantheistæ.

Coroll. Ergo ne prima quidem materies, monades, atomi substantiæ primæ mundi spectabilis. Ex coroll. prop. 17., & 14.

Prop. XX. Est impossibile intrinsecum, attributa, aut modos existere sine ulla substantia. Nam si sine substantia existerent, per se subsisterent, essentque substantiæ, non vero attributa, & modi substantiæ, contra hypothesim.

Prop. XXI. Præter substantiam æternam necesse est, ut existant aliæ substantiæ factæ. Nam existunt contingentia (per prop. 17.) quæ ad naturam substantiæ æternæ pertinere nequeunt (per prop. 19.). Cum autem attributa, & modi existere nequeant sine substantia propria (ex prop. 20.); sequitur contingentia isthæc, aut esse substantias, & quidem factas, quia nequeunt esse æternæ, aut esse attributa, & modos substantiæ alicujus factæ. Manifestum igitur absurdum est, quod Pantheistæ docent, præter Deum, nullam dari, nec concipi posse substantiam.

Prop. XXII. Substantia etiam facta, si metaphysice accipitur, nequit esse nisi simplex. Nam substantia a nulla re intrinsecus pendere debet, seu excludere debet omne antèrius subjectum, ex quo constat (ex def. 21.); composita vero intrinsecus pendent a componentibus, conceptu saltem prioribus, ut dici potius possint composita ex substantiis, quam substantiæ; substantia ergo Metaphysice accepta nequit esse composita, adeoque omnis substantia est ens simplex.

Coroll. Corpora ergo sunt aggregata ex simplicibus substantiis.

Prop. XXIII. Substantia corporum hujus mundi nequit esse una, & indivisibilis: nam omnis substantia est simplex (per prop. 22.), adeoque indivisibilis: corpora autem

tem alia ab aliis dividuntur, & separantur, ut patet; eorum igitur substantia nequit esse una, & indivisibilis.

Schol. Jocularè est, quod reponit Spinoza, cum dividuntur corpora, non dividi, quatenus sunt objecta rationis, sed prout sunt objecta sensus & phantasiæ. Hoc significat, corpora quidem dividi, hæc enim tantum sunt objecta sensuum; verum non dividi abstractam materiæ ideam, quam sibi Spinoza cum peripateticis informaverat.

C A P U T IV.

De prima rerum origine.

Prop. XXIV. **R**atio sufficiens omnium possibilium esse debet in Ente æterno. Possibilia sunt contingentia (prop. 11.) ergo rationem sufficientem habent in Ente æterno (p. 12.).

Coroll. Cum Ens æternum nequeat esse nisi simplicissimum (prop. 16.) possibilia nequeunt in eo contineri *formaliter*; igitur continentur *eminenter*, ac in ejus virtute. Quocirca Ens hujusmodi æternum intelligens esse debet & activum.

Prop. XXV. Esse debent in Ente æterno essentiæ intelligibiles numero, & varietate infinitæ, in ejus intellectu, tanquam in potentia intelligibiliter creatrice: in ejus essentia, tanquam in infinita perfectione eminenter: in ejus tandem potentia & voluntate, ut in causa possibilitatis extrinsecæ. Clarius: Ens æternum & infinita possibilia intelligere necesse, & ea in sua infinita natura eminenter repræsentare, & sua infinita potentia efficere posse quidquid possibile intelligit. Ejus propositionis ratio est, quod si ea ratio in Ente æterno, ac *eminenter* non est, nullibi est: est autem; quia possibilia sunt infinita, & quidem ab æterno: nec essent sine ratione sufficiente (ex prop. 6.), nec in alia re, nisi in ente æterno, quia in nihilo nulla esse potest (prop. 8.): nec potest esse in Ente æterno, nisi eminenter (per prop. 19.); igitur ejus essentia omnia repræsentat, ejusque potentia ad omnia pertenditur.

Prop. XXVI. Omnia possibilia systemata, sive ordinationes substantiarum possibilium, intelligentia Entis æterni continentur. Nisi enim intelligentia Entis æterni hæc omnia comprehenderet, possibilia non essent: nam prima causa possibilitatis rerum est Entis æterni intelligentia (prop. 24.), quæ possibilia intelligens intelligibiliter primum creat (ex prop. 25.).

Coroll. Igitur in Ente æterno debet contineri ratio sufficiens infinitorum mundorum.

Prop. XXVII. Systemata possibilium substantiarum intrinsecusabilia sunt infinities infinita: nam singulæ possibilis substantiæ simplices possunt cum singulis conferri, indeque nasci variæ series, & concatenationes. Quum autem essentiæ substantiarum simplicium possint esse infinities infinitæ; possibilis sunt infinities infinita genera substantiarum simplicium, atque infinities infinita earum systemata.

Sch. Tirones hinc conjecturam facere possunt, quod ex doctrina combinationum 10. literæ dant 13, 628, 800. combinationes diversas: & 24. Alphabeti literæ dant hunc combinationum num. 520, 448, 401, 733, 339, 539, 360, 400. Vide Tacquet Arithm. Pract. lib. V. c. 8.

Coroll. Ergo non licet, ex substantiis & systematibus nobis notis, æstimare totam rerum universitatem.

Prop. XXVIII. Nec minus evidens est, possibilis esse systemata composita ex pluribus simplicioribus, idque in infinitum. Nam ut ex simplicibus substantiis ejusdem generis nascuntur series simplices, ita ex seriebus compositis constari possunt systemata majora in infinitum.

Sch. Concipi tamen possunt systemata, tam ordinata, quam perturbata. Ordinata sunt quæ secundum essentielles substantiarum relationes constanter; perturbata, quæ contra.

Prop. XXIX. Rerum distinctarum relationes reales ab ipsarum rerum essentiis profluunt: nisi enim inde profluant, aut nullæ sunt, aut non sunt reales (contra hypothesein): aut res illæ non sunt distinctæ realiter.

Prop. XXX. Igitur rerum systemata ex natura ipsa intelligibilia ac æternarum substantiarum profluunt. Cum enim sint ordinata, (ex hypothesei) essentiis substantiarum intelligibilium aptata esse debent; ac propterea nasci ab essentiis substantiarum ipsarum, unde existunt relationes æternæ.

Prop. XXXI. Omnia systemata ordinata adaptata sunt & essentiis substantiarum, & essentiis ordinum similium (*Sch.* prop. 28.); igitur hoc sensu sunt æque perfecta, quia æque ordinata. Qua ex re sequitur, omnes mundos possibiles, hoc sensu dispositos, esse æque perfectos.

Prop. XXXII. Diversa systemata ordinata diversis legibus reguntur: in systematibus enim ordinatis secundum reales relationes, aut similes substantiæ cum similibus copulan-

pulantur, aut systemata similia cum similibus, ita, ut totum systema ex essentiis substantiarum fluat, iisque sit aptatum. Nequeunt autem ita se habere, nisi suis, & propriis legibus regantur; quia leges ordinis non differunt a realibus relationibus rerum ordinarum; ergo singula systemata ordinata suis & propriis legibus reguntur.

Coroll. Essentiæ igitur rerum Entis æterni intellectui debentur, imperio voluntatis non debetur nisi existentia & conservatio.

Prop. XXXIII. In omnibus mundis peculiarium substantiarum perfectio pendet a perfectione totius. Nam pendet ab ordine totius, cui peculiares serviunt. Velut in machina animali, perfectio membri pendet a perfectione totius machinæ.

Prop. XXXIV. Earum peculiarium substantiarum felicitas, quæ felicitatis sunt capacia, separari nequit a perfectione totius systematis, cui innectuntur. Nam hæc felicitas separari nequit a propria harum substantiarum perfectione: nec hujusmodi perfectio sine totius systematis perfectione concipi (per prop. ant.).

Sch. Itaque homines conqueri nequeunt, se esse miseros, ac ad miseriam destinatos, nisi una opera sibi persuadeant, se non esse perfectos, idest ordinati mundi partes. Mundum vero hunc, ad quem pertinent, nullo pacto possunt demonstrare ordinatum non esse: nam lex collisionis, unde sunt mala, efficit basim ordinis.

Prop. XXXV. Si possibilis spectentur, quod ad essentias intelligibiles, sunt necessaria; si vero quod ad existentiam possibilem, sunt contingentia. Nam essentiæ intelligibiles sunt æternæ (ex definitione 29.), adeoque necessariæ (ex definitione 11.); existentia vero contingentium etiam possibilis relationem habet ad contingentiam; ergo contingens est. Hinc intelligitur, quid sit, essentias rerum esse æternas, & immutabiles, nempe essentias ideales: nam etiam si tota rerum universitas pereat, illæ eadem persistant: sunt enim æternæ Entis æterni ideæ.

Prop. XXXVI. In contingentibus duo rerum genera distinguenda sunt, *primitivarum* & ab his *derivatarum*. Illarum existentia ratio sufficiens immediata est in causa æterna: harum in causis secundis. Ratio vero essentiæ immediate quidem in suis essentialibus, remotius vero in eadem causa, a qua sunt. D. Nihil fit sine causa, in qua,

qua, aut formaliter, aut eminenter non contineatur (ex prop. 2.), quare ratio existentiae in causa est. Cum autem pugnet series contingentium infinita a parte ante (prop. 12.); causae contingentes primitivae in Ente per se subsistente primam sui rationem habent. Jam essentia posita est in rei essentialibus: ergo in iis est ratio sufficiens, cur res aliqua hæc sit, aut illa. Verum quoniam omnes essentiae contingentium idealibus æternis respondent (prop. 25.), ratio essentiarum omnium prima in eodem est ente æterno.

Prop. XXXVII. Primarum Universi substantiarum relationes reales idealiter sunt æternæ & necessariae: nam pendent ab earum substantiarum essentiis (prop. 29.) & huiusmodi essentiae sunt idealiter æternæ (prop. 25.), ac proinde necessariae: quare & relationes illae sunt idealiter æternæ ac necessariae.

Prop. XXXVIII. Ordo cum totius universi, tum singularum partium, idealiter æternus est & necessarius, realiter ex hypothesi necessarius; at existentia contingens est & arbitraria. D. prima pars. Nam ille ordo relationibus substantiarum realibus continetur, eaque relationes idealiter æternæ sunt & necessariae (prop. 37.). Secunda pars. Ex hypothesi, quod Prima causa hoc universum creare voluit, non potuit creare, nisi congruenter æterno exemplari; igitur non aliis relationibus, nec alio ordine; is igitur ordo, ex hypothesi, est necessarius. Tertia pars; quia rerum existentia imperio Primæ causæ debetur, quod plene sui juris est, ut paullo post demonstrabitur.

C A P U T V.

De Contingentium Creatione.

Prop. XXXIX. Substantia finita realem habet relationem dependentiae cum infinita. Nam ea est contingens (per coroll. prop. 14.), nec habere potest rationem sui sufficientem, nisi in ente æterno (prop. 12.) idest in infinito (prop. 14.).

Prop. XL. Substantia non potest nisi a substantia produci. Nam nec ex nihilo (prop. 2.), nec ex non substantia, quippe quod existere nequit (prop. 20.).

Prop. XLI. Una substantia nequit produci ab alia per essentiam.

essentialem emanationem. Primum, substantia non est nisi ens simplex (ex prop. 22.); ergo nequit una substantia ab alia extrinsecus emanare. Deinde, si substantia B per essentialem emanationem prodeat a C, continebitur formaliter in C, ut patet: nihil est enim aliud essentialis emanatio, nisi nova partium substantiae, a qua res emanat, modificatio, aut explicatio, ut in feminum & ovorum emanationibus cernere possumus; ergo substantia B intrinsece pendeat a C, atque idcirco non erit substantia ab illa distincta (per definit. 21.), sed vel ejus attributum substantiale (ex definit. 24.) vel modificatio (contra hypothesim).

Prop. XLII. Non est impossibile substantiam ex sui nihilo ab alia substantia creari. Nam quoniam præter substantiam æternam existunt aliae substantiae factae (ex prop. 21.); & a facto ad potentiam necessario concluditur; sequitur non esse impossibile unam substantiam ab alia creari.

Prop. XLIII. Substantiae contingentes creatae sunt ex nihilo sui a substantia æterna, & quidem sola voluntate. Nam substantiae istae sunt factae (ex prop. 21.), & quidem ab alia substantia (ex prop. 41.). Cum autem repugnet progressus in infinitum (per prop. 12.), factae sunt a substantia æterna (pr. 12.) Jam non sunt factae per emanationem essentialem (per prop. 41.); ergo creatae sunt ex nihilo sui. Secunda pars sic. Hæ substantiae non sunt per emanationem essentialem (pr. 41.); nec ex præcedente materia, quia simplices (pr. 22.); nec ullis materialibus instrumentis fieri potuere, quia a substantia simplicissima; ergo nihil reliquum est quod dicatur, nisi ut sola voluntate creatae sint.

Prop. XLIV. Hic Mundus, quem naturam rerum vocant Philosophi, est magnum quoddam systema ex simplicioribus aliis, secundum reales substantiarum relationes, coagmentatum. Id copiose & Naturæ Historici, & Mechanici, & Astronomi demonstrarunt. Brevis ratio existit ex constantia phaenomenorum motus, generationis &c., quæ omnia mutari quotidie oporteret, si ordo realibus substantiarum componentium relationibus adversaretur.

Prop. XLV. Cur hoc potius systema, seu hic mundus, quam alius existat, rationis est, non imperii sine ratione sufficiente: nam id pendet a voluntate mentis æternæ (ex prop. 43.); voluntas vero determinatur a fine (ex definit. 69.) & finis est ratio sufficiens.

Sch.

Sch. Quid si voluntas ipsa per se sit tota ratio sufficiens rerum existentiae? Id placuit quibusdam. Mihi contra videtur esse extra omnes ideas humanas, ut voluntas nullo fine, idest nulla ratione, determinetur. *Error est*, inquit S. Thomas, *dicere Deus vult, quia vult*. Qui timent fato rationis subijci Deum, ii timent, ne Deus ex perfecta ratione agat. Quid inscitius?

Coroll. Cum Deus nequeat agere nisi ex perfectissimo fine, summaque ratione, hic mundus, si ex fine iudicetur & ordine ad finem, debet esse omnium possibilium perfectissimus. Si non est, Deus non egit ex perfectissimo fine.

Prop. XLVI. Nullum contingens, atque idcirco nullum contingentium systema, necessario existit, ita scilicet, ut non potuerit non existere. Nam cum existant voluntate mentis aeternae (ex prop. 43.), quæ nulla necessitate cogi potest ad extra se agendum, ut paullo post docebimus; nequeunt existere necessario.

Prop. XLVII. Ens æternum, quod esse se aliquod propositio 12. demonstrat, quodque esse simplicissimum ostendit prop. 16. & infinite perfectum prop. 14., esse debet mens intelligentissima & potentissima, idest Deus. Nisi enim id sit, non potuere ab eo mundanæ substantiæ nec contineri eminenter, nec sola voluntate creari.

Corollarium primum.

Actio creationis ex nihilo haberi debet pro infinita; quia ejus substantiæ propria, in qua voluntas, & potentia unum idemque sunt, quæ esse nequit, nisi substantia infinite perfecta.

Corollarium secundum.

Vis creatrix ex nihilo non potest convenire substantiis finitis; quia ex sola voluntate, ut æterna, creare nequeunt. Quare non dantur naturales productiones substantiarum, quia hæ essent naturales creationes.

Prop. XLVIII. Naturæ vi nulla substantia in nihilum abire potest, ut naturæ vi nulla ex nihilo fieri. D. Substantiæ sunt entia simplicia (prop. 22.); ergo perire nequeunt dissolutione, sed cessatione ejus vis, qua existunt: quum autem ea vis sit infinita (coroll. 1. propositionis 47.) nequit convenire naturæ finitæ (coroll. 2. ibid.). Quare ut non datur Creatio naturalis, ita nec annihilatio naturalis.

Prop. XLIX. Generationes, & corruptiones naturales sunt

sunt variæ explicationes, modificationes, & combinationes substantiarum juxta leges naturæ physicas. Nam non sunt nec creationes ex nihilo, nec annihilationes (per superiorem prop.).

Corollarium. Igitur ortus rerum & interitus sunt phænomena.

C A P U T VI.

De legibus cosmologicis.

Prop. L. Chaos & Ordo inter sese opponuntur: quare fit, ut in universo, aut chaos regnet, aut Ordo necesse sit. Leges igitur cosmologicæ sunt, quibus fit, ne mundus sit Chaos.

Prop. LI. Leges Cosmologicæ ultimam rationem sufficientem habent in Ente æterno. Nam in eo primum idealiter nascuntur Mundi (prop. 30. & 31.).

Sch. Cæterum ea ratio, ut sæpe dictum, non arbitraria est, ut figere quas vult possit: nasci enim debet ex rerum idealibus essentis, iisque aptari: eas vero ideas, idest eam intelligentiam, vertere illi non licet; quia se mutare nequit.

Prop. LII. Prima lex cosmologica est, ut nihil Natura creet ex nihilo, nihil in nihilum agat. Nam si creat, aut annihilat, pervertit ordinem, inducitque chaos.

Prop. LIII. Altera lex cosmologica est, ut substantia in substantiam agere possit, sibi que res omnes actionem communicare. Nisi id sit, omnes fiunt *ærotis, estaticæ*, quod Chao proximum.

Prop. LIV. Attractio singulorum materiæ elementorum, seu vis, qua in mutuos amplexus ruunt, & arcte coherent tertia lex cosmologica. Nam sine ea corpora coalescere nequeunt, atque eChao emergere, itaque sine ea esse ordo in universo nequit, ac propterea (per prop. 50.) est inter primarias universi leges. Hic est *Epos, amor* Theogoniarum Scriptorum.

Prop. LV. Gravitas est quarta item primaria lex cosmologica: nam leges mechanicæ sunt ex normæ, quibus universi ordo continetur (def. 35.); jam sine gravitate, seu viribus centripetis, nullus esse potest in natura ordo; quia ubi nullæ sunt in natura vires centripetæ, necesse est, ut nulla sint corporum centra, nec ulli motionum

magnorum corporum fines, gravitas ergo est primaria universi lex mechanica.

Prop. LVI. Vires centrifugæ sunt quinta lex cosmologica. Nam sine iis viribus, ubi locum habent duæ antecedentes, tota materia circa unum centrum coit, nulla discretionem, nec ordine. Finge ex. gr. Planetas sola gravitate in Solem agi, fiet unum continuum corpus ex Sole & Planetis.

Prop. LVII. Antitypia est sexta lex cosmologica. Nam ea sublata, substantiæ cum substantiis, corpora cum corporibus compenetrantur, si vel minimum inter se confligant: quare sine ea inter se configere nequirent, nec sibi motum communicare, quod expetit lex secunda. Motus autem conjugio sublato, perit universi ordo; ergo antitypia ad universi ordinem efficiendum, & conservandum est necessaria; ea autem est lex cosmologica (def. 35.), antitypia ergo est lex cosmologica.

Prop. LVIII. Inertia est lex cosmologica septima: nam sine inertia minima vi omnis mundanus corporum ordo turbaretur. Inertiam autem dico eam vim, qua corpora, quæ ab aliis pelluntur, aut trahuntur, causæ motrici resistunt, ut videantur eam ob vim niti ad statum suum conservandum.

Corollar. Ergo *lex collisionis* est primum mundi fulcrum (per *prop. 57.*, & *58.*). Cum hinc sint mala quæ dicuntur; malorum radix inseparabilis est a mundo perfecto.

Prop. LIX. Vires genitales, & animantes, quibus animantium, plantarumque generationes, & series continuatur servantur, pertinent ad leges cosmologicas. Eadem est ratio ac superiorum. Ac vero quis mundum perfectum dixerit sine ulla vita? Id ne theologicum quidem est: nam Deum, Zena, *viventem*, non decet, nisi viventia procreare; quippe quæ sola vere naturam divinam referre ac exhibere possunt.

Coroll. Attractio, gravitas, vires centripetæ, antitypia, totam mundanam materiam pervadunt: igitur tota mundana materia est activa, ut nihil aliud esse universum videatur, nisi substantiarum activarum compages.

Prop. LX. Generatio & corruptio, sensus, voluptates, dolores, affectus animalium generatim sequuntur leges cosmologicas. Patet ex superioribus.

Prop.

Prop. LXI. Præter leges mechanicas, quibus universum corporeum regitur, existunt leges naturæ morales, quibus Spiritus, qui nobilissima sunt totius universi pars, actiones suas liberas conformare debent. Nam quoniam universum totum ordinatissimum est, vult profecto Prima ejus Causa, cujus voluntate existit ut ejus naturales relationes, idest ejus ordo, serventur. Huic autem voluntati creaturas rationales, quatenus sciunt, & possunt, parere debere, inde perspicuum est, quod & sit voluntas supremi totius universi Domini, & id maxime sua interest (prop. 33.). Quum autem voluntas supremi universi imperantis ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans, creaturis rationalibus per rationem communicata sit lex naturæ moralis (ex definit. 36.); sequitur existere legem naturæ moralem.

Prop. LXII. Quilibet debet obsequium & amorem Deo, sibi custodiam, aliis justitiam, & amicitiam, eaque sunt tria generica principia legis naturæ, & officiorum naturalium. Primum, Deus est universi Dominus, & Creaturarum rationalium parens amantissimus: Domino autem, & Patri obsequium, servitus, & amor naturaliter debetur. Id jus domini, id parentis. Alterum: Quilibet homo pars est universi, quod Deus ordinate conservare, & custodire vult; jus autem totius poscit, servari partes, ex quibus existit. Tandem Deus idem supremus mundi Imperator vult profecto, ut omnes homines bene beateque conserventur: nequeunt autem ita conservari; 1. sine mutua justitia, ut videlicet nemo neminem lædat; 2. sine mutua amicitia, ut alter alterum, quocumque possunt modo, juvet; vult ergo, ut homines inter sese & justitiam servant, & mutua amicitia copulentur.

Coroll. Ex quibus sequitur, ut quæ hominum officia his regulis sunt contraria, sint Legi naturali adversa. Quum vero, quæ sunt Legi naturali adversa, sint ordini mundano adversa; & quæ sunt ordini mundano adversa, ea sint contraria hominum perfectioni (prop. 33.), nec possunt esse hominum perfectioni contraria, nisi sint felicitati (prop. 34.); sequitur omnem transgressionem Legis naturæ comparatam esse ad nos infelicitandos.

Sch. Id ex tota historia patet, mentiunturque, aut non satis attente historiam legerunt, qui aliter existimant. Nam unde Justitia avertit oculos, ibi furentes affectus regnant; quibus aut mercescunt, aut differuntur personæ, fa-

familiæ, populi, easque odium ac ira omnium comitatur. Quo in statu equis beate vixerit? Hoc ingenium iniquitatis, ac sceleris graphice nec imitandis coloribus depinxit in Agamemnone a v. 773 Æschylus, quem vide, si lubet.

Prop. LXIII. Leges naturæ seu mechanicæ, seu morales, quibus hæc rerum universitas gubernatur, ex hypothesi sunt immutabiles. Nam huiusmodi leges relationes substantiarum sequuntur: ergo his substantiis positis, quibus rerum universitas constat, eoque systemate, quo continentur, non possunt esse aliæ. Quare sunt ex hypothesi immutabiles.

Coroll. Hinc certa spes, si recte sapienterque vixerimus, certus metus & irreparabilis noxa, si stulte praveque; non enim impune violatur inflexibilis ordo.

C A P U T VII.

De rerum Activitate, deque Fato Stoico, & Spinozistico.

Prop. LXIV. **V**is, virtus, potentia, facultas, sunt attributa, aut proprietates substantiæ, seu subiecti alicujus primi, ac per se subsistentis, nisi sint ipsa substantia activa. Quocirca data potentia, vi, facultate, aut ipsa est sui subiectum, aut existat ejus primum subiectum necesse est. Ex. gr. data vi motrice, attractrice, gravitationis, &c. necesse est, ut aut ipsa sit sui substantia, aut ut ejus virtutis subiectum aliquod existat. Ita quum constet, dari vim magneticam, electricam, vim comburentem corpora, vim elasticam, esse earum virium subiecta debent. Data vi intelligendi, existere debet subiectum intelligens per se subsistens.

Prop. LXV. *Actio* est aut attributum potentia, aut effectus. Itaque ut potentia esse nequit sine substantia, cujus est potentia, ita actio sine potentia activa, atque adeo sine substantia concipi nequit (a).

Scholion. Neque actio, neque potentia facile inter nos substantia dici possunt, cum facilius concipiantur velut substantiæ, seu subiecti alicujus, aut attributa, aut effectus. At data actione, necesse est, detur potentia, ac pro-

(a) Nisi si concipiamus, ipsam esse sui substantiam, quomodo Deus dicitur *purus actus*.

inde substantia hujus potentia. Ita data intelligentia, necesse est, ut detur potentia intelligens, & propterea substantia intelligens: dato motu, potentia motrix, & substantia motum ciens (ex prop. 64.).

Prop. LXVI. Actionum duo distincta genera cognoscimus, *motum*, & *cogitationem*. Nam cogitationem non esse motum, probat conscientia cogitationis, quæ motui convenire nequit, quod nos in tertia parte demonstrabimus.

Prop. LXVII. Necesse est existat substantia, & *αρχη*, principium aliquod activum, ut cogitationum, ita motuum, quæ in rerum natura sunt. Nam existunt cogitationes, & motiones, quæ esse nequeunt sine aliquo earum activo principio (ex prop. 64.).

Sch. Hic offendunt, qui ex æterna brutaque materia mundum progenitum stulte sibi persuadent. Quid igitur faciemus vi animanti, sentienti, intelligenti, si *αρχη*, principium non sit nisi stupida materia? *Ex nihilo enim nihil fit, neque quidquam fit sine congrua ratione sufficiente.* Excitare ergo oportet sensum hominum communem, si quis tantum absurdum in animum ingerere velit. Vide Lockium de intellectu humano lib. IV. cap. X.

Prop. LXVIII. Igitur ejuscemodi *αρχη*, principium, aut sola est substantia æterna, aut una substantia creata, aut infinitæ, quot monades, ex quibus existit universum. Si æterna substantia intelligentissima sit principium activum immediatum tam virium, quam motionum, & cogitationum quæ sunt in universo; motiones istæ, & cogitationes ad ejus substantiæ essentiam non pertinebunt, sed erunt ejus effectus. Nam motiones, & cogitationes, quæ sunt in rerum natura, contingentes sunt, ut patet: contingentia autem nequeunt pertinere ad essentiam substantiæ æternæ (ex prop. 19.).

Scholion: Verum ea hypothesis est pugnans. Quia tunc una esset universi substantia; quod pugnat (prop. 21.).

Prop. LXIX. Vires activæ contingentium sunt a substantia æterna. D. Vires activæ contingentium pertinent ad essentias substantiarum contingentium: sunt autem contingentia a substantia æterna: (prop. 12.) ergo & eorum vires activæ.

Prop. LXX. Actiones contingentium immediate fluunt a suis viribus. Si non ita fluunt, immediate fluunt a Causa prima; quod pugnat (schol. prop. 68.). Actiones igitur

igitur contingentium non alio modo tribui possunt causæ primæ, nisi quia ab illa sunt vires, quæ perpetua actione agit.

Prop. LXXI. Causæ necessariæ agunt semper totis suis viribus, sed juxta leges conflictuum, ut nimirum actio sequatur excessum vis prævalentis. Ita lapis, dum per aerem decedit, tota sua gravitate decedit: lateres, qui restituuntur, totis suis viribus restituuntur: aqua, quæ decurrit, tota sua gravitate, & fluiditate decurrit. Quin hoc sunt necessariæ, quod seipsas modificare nequeunt, sed a causis externis modificantur.

Prop. LXXII. Substantia æterna nulla necessitate naturæ suæ determinari potest ad creationem & conservationem contingentium. Nam cum contingentia, nec ad substantiæ illius essentiam pertineant, nec ab illa per essentialem emanationem prodeant, nec sint infinite bona, & perfecta, ut vi summa ejus appetitum permovere possint; nulla est hujus necessitatis ratio sufficiens, nec quidquam sit sine ratione sufficiente (prop. 6.).

Prop. LXXIII. Ex quo sequitur primo, universum hoc summa libertate a substantia æterna creatum esse, adeoque nulli fato subiaci Primam causam. Ac vero si substantia æterna universum necessitate naturæ creavisset, adeoque necessitate naturæ egisset, ea egisset semper, & ubique quantum potest, lege conflictuum, ut quantitas actionis sit ut excessus vis prævalentis; nam ea est conditio causarum necessariarum (prop. 71.); igitur quum ejus vis sit infinita, nec habeat conflictum; quæcumque ex infinitate ejus essentia & potentia sequi possent, existerent, videlicet infinites infinita possibilia, idest infinites infinita impossibilia; quod pugnat.

Objectio. Causa prima sui fecunditate movetur, ut creet: non est illa infinita, nec fecunda, nisi agat, necessario ergo agit. R. est infinita quidem interna fecunditas, sed cum infinito bono juncta, quia infinita entitas, se ergo est contenta, ac in se ipsa efflorescit. Ajunt, nisi id dicatur, creationem complecti plura intelligibilia mysteria. Respondeo, mundum oportere esse creatum ex nihilo, constare ratione. Sed quomodo, cur, &c. esse æterna mysteria; tacite igitur veneranda.

Prop. LXXIV. Sequitur secundo nullum esse Fatum Spinozisticum. Nam Fatum Spinozisticum est infinita rerum series necessario, ac physice ex Dei natura manans (ex

(ex definitione 63.): res vero extra Deum nec a Dei natura manant physice; nec necessario, sed summa libertate fiunt (ex prop. 73.); ergo nullum est Fatum Spinozisticum.

Prop. LXXV. Universum eadem libertate, qua creatum est, conservatur. Nam conservatio eadem actione fit, qua creatio; ergo quemadmodum libere creatum est, ita libere conservatur.

Coroll. Quare Fatum poeticum, quo Jupiter subest Fato naturæ, si hoc Fatum sit Democriticum, est contradictorium (coroll. 1. prop. 12.); si sit Fatum divinum, est comicomicum (prop. 73.); nisi pro immutabilitate voluntatis divinæ capiatur.

Prop. LXXVI. Sunt in universo res, quæ agere possunt, aut totis viribus, aut parte virium, majori, vel minori, idque ex præscripto suæ rationis, & voluntatis. Nam ita nos agimus. Dum digito corpus aliquod premis, sentio me majori, aut minori vi premere posse, rarique accidunt casus, in quibus totis naturæ viribus agere velim. Hæc conscientia est naturæ sensus; naturæ autem sensus nequit aliud esse, quam est; non igitur fallitur. Hujusmodi causæ non sunt necessariæ (prop. 71.).

Prop. LXXVII. Nullum est Fatum Stoicum: Nam aut Fatum Stoicum idem est atque Spinozisticum, & nullum est (per propositionem 74.), aut est necessitas conservationis, cui ipse Deus subit, & nulla est (per prop. 75. & suum coroll.); aut tandem est series causarum, quæ omnes necessariæ sunt, etsi prima sit libera, & revincitur (per prop. 76.), qua constat non omnes universi causas esse necessarias.

Prop. LXXVIII. Corpora extra nos posita non agunt in animos, nisi, aut ingerendo in eos formas, aut motus in corpore ciendo, unde existunt instinctus & appetitus. Tum, quia formæ non agunt ne ipsæ quidem, nisi appetitum commovendo; nullum corpus externum in animum nostrum agit, nisi appetitus ciendo.

Prop. LXXIX. Nullus est tam violentus appetitus voluptatis, aut doloris, quem sæpe non premant, infrenantque. Constat experimento vitæ.

Prop. LXXX. Igitur nulla est necessitas Astrorum. Nam si Astra agunt, agunt ciendo appetitus (prop. 78.) quos sæpe premimus, præmereque omnes possumus, ubi rationem, consiliumque animi non prævertant (prop. 79.).

igitur contingentium non alio modo tribui possunt causæ primæ, nisi quia ab illa sunt vires, quæ perpetua ac *æternæ* actione agit.

Prop. LXXI. Causæ necessariæ agunt semper totis suis viribus, sed juxta leges conflictuum, ut nimirum actio sequatur excessum vis prævalentis. Ita lapis, dum per aerem decedit, tota sua gravitate decedit: lateres, qui restituntur, totis suis viribus restituntur: aqua, quæ decurrit, tota sua gravitate, & fluiditate decurrit. Quin hoc sunt necessariæ, quod seipsas modificare nequeunt, sed a causis externis modificantur.

Prop. LXXII. Substantia æterna nulla necessitate naturæ suæ determinari potest ad creationem & conservationem contingentium. Nam cum contingentia, nec ad substantiæ illius essentiam pertineant, nec ab illa per essentialem emanationem prodeant, nec sint infinite bona, & perfecta, ut vi summa ejus appetitum permovere possint; nulla est hujus necessitatis ratio sufficiens, nec quidquam sit sine ratione sufficiente (prop. 6.).

Prop. LXXIII. Ex quo sequitur primo, universum hoc summa libertate a substantia æterna creatum esse, adeoque nulli fato subijci Primam causam. Ac vero si substantia æterna universum necessitate naturæ creavisset, adeoque necessitate naturæ egisset, ea egisset semper, & ubique quantum potest, lege conflictuum, ut quantitas actionis sit ut excessus vis prævalentis; nam ea est conditio causarum necessariarum (prop. 71.); igitur quum ejus vis sit infinita, nec habeat conflictum; quæcumque ex infinitate ejus essentiæ & potentiae sequi possent, existerent, videlicet infinites infinita possibilia, idest infinites infinita impossibilia; quod pugnat.

Objedio. Causa prima sui fecunditate movetur, ut creet: non est illa infinita, nec fecunda, nisi agat, necessario ergo agit. R. est infinita quidem interna fecunditas, sed cum infinito bono juncta, quia infinita entitas, se ergo est contenta, ac in se ipsa efflorescit. Ajunt, nisi id dicatur, creationem complecti plura intelligibilia mysteria. Respondeo, mundum oportere esse creatum ex nihilo, constare ratione. Sed quomodo, cur, &c. esse æterna mysteria; tacite igitur veneranda.

Prop. LXXIV. Sequitur secundo nullum esse Fatum Spinozisticum. Nam Fatum Spinozisticum est infinita rerum series necessario, ac physice ex Dei natura manans (ex

(ex definitione 63.): res vero extra Deum nec a Dei natura manant physice; nec necessario, sed summa libertate sunt (ex prop. 73.); ergo nullum est Fatum Spinozisticum.

Prop. LXXV. Universum eadem libertate, qua creatum est, conservatur. Nam conservatio eadem actione fit, qua creatio; ergo quemadmodum libere creatum est, ita libere conservatur.

Coroll. Quare Fatum poeticum, quo Jupiter subest Fato naturæ, si hoc Fatum sit Democriticum, est contradictorium (coroll. 1. prop. 12.); si sit Fatum divinum, est commenticium (prop. 73.); nisi pro immutabilitate voluntatis divinæ capiatur.

Prop. LXXVI. Sunt in universo res, quæ agere possunt, aut totis viribus, aut parte virium, majori, vel minori, idque ex præscripto suæ rationis, & voluntatis. Nam ita nos agimus. Dum digito corpus aliquod premo, sentio me majori, aut minori vi premere posse, rarique accidunt casus, in quibus totis naturæ viribus agere velim. Hæc conscientia est naturæ sensus; naturæ autem sensus nequit aliud esse, quam est; non igitur fallitur. Hujusmodi causæ non sunt necessariæ (prop. 71.).

Prop. LXXVII. Nullum est Fatum Stoicum: Nam aut Fatum Stoicum idem est atque Spinozisticum, & nullum est (per propositionem 74.), aut est necessitas conservationis, cui ipse Deus subit, & nulla est (per prop. 75. & suum coroll.); aut tandem est series causarum, quæ omnes necessariæ sunt, etsi prima sit libera, & revincitur (per prop. 76.), qua constat non omnes universi causas esse necessarias.

Prop. LXXVIII. Corpora extra nos posita non agunt in animos, nisi, aut ingerendo in eos formas, aut motus in corpore ciendo, unde existunt instinctus & appetitus. Tum, quia formæ non agunt ne ipsæ quidem, nisi appetitum commovendo; nullum corpus externum in animum nostrum agit, nisi appetitus ciendo.

Prop. LXXIX. Nullus est tam violentus appetitus voluptatis, aut doloris, quem sæpe non premamus, infrenemusque. Constat experimento vitæ.

Prop. LXXX. Igitur nulla est necessitas Astrorum. Nam si Astra agunt, agunt ciendo appetitus (prop. 78.) quos sæpe premimus, præmereque omnes possumus, ubi rationem, consiliumque animi non prævertant (prop. 79.).

Schol. Nullum ergo immite fatum (idest absoluta & ineluctabilis necessitas) nec Democriticum, nec Aristotelicum, & Spinozisticum, nec Stoicum, nec Muhamedanum, nec Astronomicum res mundanas rapit. Igitur sola providentia, libera in prima causa, libere cum liberis creaturis conspirans, omnia moderatur.

Ajunt. Providentia tam est in Prima causa certa & immutabilis, tam in decursu rerum inflexibilis (nullibi enim casus est, si Deus providet,) quam *ααγγυη*, fatalitas ipsa Spinozistica, aut ulla alia ineluctabilis; qui igitur licet sub ea esse liberos?

Respondeo, quando veritas duarum propositionum satis constat, oppositionem non posse esse nisi apparentem, eamque nasci ex eo, quod desint data quædam, quo fit ut non plene res pateant. Me libere agere, conscientia convincor: Deum concatenate omnia gubernare, ex natura Dei & mundi ostendo. Licet igitur ignorare quomodo hæc duo inter se conspirent amice. An omnibus intelligendis nos natos profitebimur?

C A P U T VIII.

De primis corporum substantiis, & mundo spectabili.

Prop. LXXXI. Corpora esse composita in perspicuis est: dividuntur enim. Quum autem composita ex primis componentibus constent necesse sit, (si enim nulla sint prima, nec composita quidem erunt); in id modo inquirendum est, quænam sint prima corporum componentia, seu primæ substantiæ. Qua in re illud primum constat, corpora non esse aggregata ex meris modis sine ullis primis substantiis: id enim est contradictorium (ex prop. 20.) Quare esse debent in corporibus primæ quædam substantiæ.

Prop. LXXXII. Deinde constat non esse unam primam corporum substantiam, sed plures; sunt enim corpora divisibilia in innumeras partes; nec si una esset earum substantia, indivisibilia essent (vide prop. 23.)

Prop. LXXXIII. Constat præterea primas cujusque corporis substantias non posse esse extensa divisibilia: nam si essent extensa divisibilia, non essent prima.

Schol. Sed necesse non est, ut numero sint infinitæ primæ

mæ cujusque corporis substantiæ. Nam ex finitis numero, etsi innumerabilibus, habentibus tamen non extensionem partibilem, sed virium sphaeram impartibilem, recte intelligi potest mundana, prout noscimus, corpora conflare. Nam corporum nihil aliud scimus, nisi quod in sensus nostros agunt, idest virium illarum in nos actionem, nostramque ab illis passionem.

Prop. LXXXIV. Omnes corporum substantiæ vi aliqua activa præditæ sunt, quæ est earum proprietates essentialis. Primum, substantiæ corporum nisi præditæ essent vi aliqua, qua sibi mutuo resisterent, ne compenetrarentur, nullo modo extensionem ullam resistentem efficerent, ut dictum est in legibus Cosmologicis. Deinde sunt in singulis corporibus vires quædam activæ aliæ communes, ut vis antitypa, aliæ peculiare, ut vires plasticæ, & animales, vires luminis, & ignis, ac *naturæ* aliorum corporum. Quum autem, quidquid virium est in compositis, proficiatur a componentibus; sequitur & primas corporum substantias esse activas; alioquin ea vis esset ex nihilo.

Schol. Ex quo sequitur diversitatem corporum, quæ in mundo sunt, non provenire a sola diversitate figuræ, & situs primorum componentium, sed a viribus maxime activis, & propriis primarum substantiarum. Nam si a sola diversitate figuræ, & situs primarum substantiarum diversa corporum genera prodirent, omnia corpora possent in omnia transmutari, id quod nec arte unquam, nec natura factum est. Mercurius ex. g. Sal, Aqua, aliæque corpora simplicia, nulla nec naturæ, nec artis vi esse possunt aliud, quant quod sunt, in quod tandem redeunt, etiam post infinitas transmutationes.

Prop. LXXXV. Porro activæ illæ vires primogeniarum substantiarum omnes sunt incorporeæ, ut ipsæ substantiæ primæ. Igitur tum dicuntur corporeæ, cum confluunt in compositis, suntque nobis sensibiles. Quæ demonstrant corpora a nobis non sentiri, nisi tamquam phænomena crassiora activitatis monadum.

Sch. Id vidit S. Thomas, qui distinguit *substantiam* corporis, a *quantitate*: hanc vocat accidens, idest phænomenon, illam incorpoream habet, rem videlicet intellectui objectam, non sensibus. Fuit eadem & Aristotelis philosophia.

Prop. LXXXVI. Vis attractionis, qua magna mundi corpora coalescunt, non potest esse attractio centrorum ma-

Schol. Nullum ergo immite fatum (idest absoluta & ineluctabilis necessitas) nec Democriticum, nec Aristotelicum, & Spinozisticum, nec Stoicum, nec Muhamedanum, nec Astronomicum res mundanas rapit. Igitur sola providentia, libera in prima causa, libere cum liberis creaturis conspirans, omnia moderatur.

Ajunt. Providentia tam est in Prima causa certa & immutabilis, tam in decursu rerum inflexibilis (nullibi enim casus est, si Deus providet,) quam αἰωνία, fatalitas ipsa Spinozistica, aut ulla alia ineluctabilis; quò igitur licet sub ea esse liberos?

Respondeo, quando veritas duarum propositionum satis constat, oppositionem non posse esse nisi apparentem, eamque nasci ex eo, quod desint data quædam, quo fit ut non plene res pateant. Me libere agere, conscientia convincor: Deum concatenate omnia gubernare, ex natura Dei & mundi ostendo. Licet igitur ignorare quomodo hæc duo inter se conspirent amice. An omnibus intelligendis nos natos profitebimur?

C A P U T VIII.

De primis corporum substantiis, & mundo spectabili.

Prop. LXXXI. Corpora esse composita in perspicuis est: dividuntur enim. Quum autem composita ex primis componentibus consistant, necesse sit, (si enim nulla sint prima, nec composita quidem erunt); in id modo inquirendum est, quænam sint prima corporum componentia, seu primæ substantiæ. Qua in re illud primum constat, corpora non esse aggregata ex meris modis sine ullis primis substantiis: id enim est contradictorium (ex prop. 20.) Quare esse debent in corporibus primæ quædam substantiæ.

Prop. LXXXII. Deinde constat non esse unam primam corporum substantiam, sed plures; sunt enim corpora divisibilia in innumeras partes; nec si una esset earum substantia, indivisibilia essent (vide prop. 23.)

Prop. LXXXIII. Constat præterea primas cujusque corporis substantias non posse esse extensa divisibilia: nam si essent extensa divisibilia, non essent prima.

Schol. Sed necesse non est, ut numero sint infinitæ primæ

mæ cujusque corporis substantiæ. Nam ex finitis numero, etsi innumerabilibus, habentibus tamen non extensionem partibilem, sed virium sphaeram impartibilem, recte intelligi potest mundana, prout noscimus, corpora conflare. Nam corporum nihil aliud scimus, nisi quod in sensus nostros agunt, idest virium illarum in nos actionem, nostramque ab illis passionem.

Prop. LXXXIV. Omnes corporum substantiæ vi aliqua activa præditæ sunt, quæ est earum proprietates essentialis. Primum, substantiæ corporum nisi præditæ essent vi aliqua, qua sibi mutuo resisterent, ne compenetrarentur, nullo modo extensionem ullam resistentem efficere, ut dictum est in legibus Cosmologicis. Deinde sunt in singulis corporibus vires quædam activæ aliæ communes, ut vis antitypa, aliæ peculiare, ut vires plasticæ, & animales, vires luminis, & ignis, ac naturæ aliorum corporum. Quum autem, quidquid virium est in compositis, proficiatur a componentibus; sequitur & primas corporum substantias esse activas; alioquin ea vis esset ex nihilo.

Schol. Ex quo sequitur diversitatem corporum, quæ in mundo sunt, non provenire a sola diversitate figuræ, & sitis primorum componentium, sed a viribus maxime activis, & propriis primarum substantiarum. Nam si a sola diversitate figuræ, & sitis primarum substantiarum diversa corporum genera prodirent, omnia corpora possent in omnia transmutari, id quod nec arte unquam, nec natura factum est. Mercurius ex. g. Sal, Aqua, aliæque corpora simplicia, nulla nec naturæ, nec artis vi esse possunt aliud, quant quod sunt, in quod tandem redeunt, etiam post infinitas transmutationes.

Prop. LXXXV. Porro activæ illæ vires primogeniarum substantiarum omnes sunt incorporeæ, ut ipsæ substantiæ primæ. Igitur tum dicuntur corporeæ, cum confluunt in compositis, suntque nobis sensibiles. Quæ demonstrant corpora a nobis non sentiri, nisi tamquam phænomena crassiora activitatis monadum.

Sch. Id vidit S. Thomas, qui distinguit substantiam corporis, a quantitate: hanc vocat accidens, idest phænomenon, illam incorpoream habet, rem videlicet intellectui objectam, non sensibus. Fuit eadem & Aristotelis philosophia.

Prop. LXXXVI. Vis attractionis, qua magna mundi corpora coalescunt, non potest esse attractio centrorum ma-

gnorum Orbium. Nam hæc centra nihil sunt aliud, nisi puncta indivisibilia, in quæ singula eorum corporum elementa undequaque gravitant: hæc autem indivisibilia puncta, quæ non re sunt, sed imaginatione, habere ne etiam quidquam activitatis possunt? Id caret ratione sufficiente (propos. 9.). Prima ex. gr. elementa Telluris in Telluris centrum gravitant. Quid est autem hoc Telluris centrum, ut vi sua ea elementa ab extrema aeris regione ad se trahat? Qui id affirmant, ii vires reales nihilo tribuunt, ac potius quæ cupiunt, quam quæ intelligunt, pronuntiant. Sol, inquit, magnitudine sui corporis tanta vi esse potest præditus, ut sexdecim Planetas circum se rapiat. Demus id tantisper. Verum quoniam Sol corpus est compactum; nec id esse potest, nisi singula elementa, quibus constat, ad Solis centrum gravitent; nec vero ea centra quidquam sunt, nisi indivisibilia, ac imaginaria puncta; centrum ne etiam Solis, idest imaginarium punctum, vi tanta præditum erit, ut primum singula tanti corporis elementa ad se trahat; deinde ut eandem vim ad Saturnum usque, ac ultra in Cometarum regionem, porrigat?

Prop. LXXXVII. In hypothesi spatii immensi & æterni, æternæque materiæ, centra Planetarum & Stellarum non possunt esse origine anteriora directione elementorum eo tendentium. Nam quum in infinito spatio puncta sint infinita, quæ singula esse possint centra magnæ alicujus eorum elementorum partis; necessarium est, ut primum concipiamus elementa vi quadam activa prædita, eaque in centrum aliquod directæ, quam hoc centrum. Quare centra hujusmodi sunt, seu tempore, seu origine, directione elementorum posteriora.

Schol. Qua ex re iterum fit, ut ea vis non e centris profluat, nec attrahens sit, sed propellens, seu interius propellat, ut formicam ad formicam vis animans, seu exterius percutiendo, ut globum eburneum, malleus ad globum.

Prop. LXXXVIII. Hæc vis nequit esse corpus aliquod fluidum, cetera ad commune centrum apprimens, nisi id fluidum naturæ sit diversæ a fluidis nobis notis, ac proinde nobis ignotum. Nam fluidum illud & ipsum centripetum esset: per se ipsum vero, an ab alio fluido actum? posterius qui dicit, nullum hujusmodi fluidis multiplicandis finem faciet. Quod si primum verum est, quid causæ esse dicemus, cur non cetera quoque elementa ipsa per se esse centripeta queant?

Prop.

Prop. LXXXIX. Hæc vis nequit esse sola æterna ^{αἰατὴν} necessitas materiæ. Primum, quia ea sola, una, fixa, unumque in modum ab æterno determinata (nam nulla est actio sine directione certa), nequit postea, nisi alia necessitate, tot ac diversis modis se determinare, quot sunt centra Terrarum & Solium. Quam variationem si tempore natam dicas, effectum inducis sine ratione sufficiente (a); si æternam, eoque æterna ratio atomos æternas, tanta actionis diversitate discrevit? Deinde quia necessitas materiæ ratione carens regulis proportionis agere nequit, quas tamen servatas in systemate hoc nostro Planetario cernimus.

Prop. XC. Quod elementa materiæ non unum omnia, sed diversa centra, atque hæc potius, quam alia, habeant, id vi causæ incorporeæ & consilio operantis, fit. Nam hæc elementa non a centris attracta (prop. 86.), nec mechanice impulsa (prop. 88.) nec æterna necessitate (prop. 89.), sed ipsa per se centripeta sunt. Quum igitur infinita sint in immenso mundano spatio puncta, in quæ centripeta esse potuerint, aut in unum omnia, aut in alia diversa, quam in hæc, quæ habent, ut diversa haberent, atque hæc potius, quam alia, idesse debuit a causa, quæ sit extra omnia corpora corporumque materiam. Porro quum ea centra ita disposita sint, ut artem & rationem manifesto præferant, ea causa non solum extra omnia corpora est, sed arte ac consilio agit, idest incorporea est & intelligens.

Corol. Mundus igitur sensibilis factus est, atque arte & consilio Mentis intelligentissimæ, viresque centripetæ, & centrifugæ, sunt vires ab eadem causa elementis omnibus insitæ, quæque agunt intrinsecus corpora, quibus indita sunt, pellendo, non extrinsece attrahendo. Constat ex propp. super.

E e 4

CA-

(a) Epicurus ad declinationem atomorum confugit. Id non sine ratione plumbei ingenii inventum vocat Cicero, nam unde ea declinatio? Qui in eo Epicuri arcano attractionem Newtonianam repperunt. petunt principium.

CAPUT IX.

De Uno, & Universalibus.

Prop. XCI. **O**mnis ens est unum: seu potius omnis substantia est una. Si non est una, est plura; ergo composita; non ergo substantia, sed aggregatum ex substantiis, quæ singulæ sunt una.

Prop. XCII. Nullum est in natura unum universale: nam hoc unum universale, aut divisibile esset, aut indivisibile: si primum unum non esset, sed plura: si posterius id per se constaret, ejusque res omnes essent modificationes; una ergo esset in universo substantia contingentium, id quod esse nequit (per prop. 21.).

Prop. XCIII. Repugnat imago entis, quæ sit universalis. Nam quodlibet ens est unum (per prop. 91.); cuiuslibet igitur entis imago rem unam repræsentat; repugnat ergo imago, quæ repræsentet plura, id est imago universalis.

Prop. XCIV. Ex qua propositione sequitur, ideas universales, seu Platonicas, ut vocant, ante omnia, atque, extra Deum in æternitatis templo pendentes: seu Peripateticas post omnia, abstractione creatas, nullas esse; nam si essent, imagines essent universales, quod esse nequit (per prop. 93.). Ideæ ergo, quæ inter nos dicuntur universales, nihil sunt aliud, nisi perceptio ejus, quod pluribus est commune, vel simile, abstracta ab iis, quæ illa distinguit. Ita perceptio ejus, quod est in hominibus commune, abstrahendo ab iis, quæ singulis hominibus sunt propria, idea universalis naturæ humanæ dicitur, quia ea ad omnes peræque homines pertinet: idea spatii undeque clausi, abstrahendo ab omni determinatione laterum, idea universalis figuræ, quia communis omnibus figuris &c.

Prop. XCV. Duæ substantiæ distinctæ sunt duo distincta subjecta suarum proprietatum.

Prop. XCVI. Extensio, ut extensio, non differt ab extensione, nisi loco.

Prop. XCVII. Duæ puræ extensiones plene compenetratæ non amplius distinguuntur: nam extensio pura non differt a pura extensione, nisi loco (ex prop. sup.) ergo plane compenetratæ non amplius distinguuntur.

Prop. XCVIII. Idea plenæ penetrationis duarum substantiarum.

stantiarum extensarum eadem est cum idea identificationis: nisi enim duo illa subjecta identificentur: erit alterum extra alterum; nec propterea eorum extensiones plene compenetratæ fuerint, nec idcirco subjecta ipsa extensa.

Sch. Qui exempla radiorum solis & aeris, aquæ & salis, ignis & corporum solidiorum, reponunt pro plena compenetratione, mixtionem, quæ res est diversa, opponunt imperite, nec quam dico plenam compenetrationem capiunt.

Prop. XCIX. Identificatio duarum substantiarum producere debet tertium subjectum commune proprietatum duorum illorum generum.

Prop. C. Eadem identificatio producere debet proprietates tertii generis, quæ nec primæ sint, nec secundæ.

Prop. CI. Si ergo extensio spatii vacui est substantia distincta a substantia materiæ mundanæ, ac penetrantur duæ illæ extensiones, aut sequitur tertium subjectum, quod certe spatium vacuum non est; aut duæ illæ extensiones mixtæ sunt, non penetratæ; aut altera pereat necesse est.

D. Si non sequitur, remanent duo subjecta (per sup.) nec identificata, nec proinde compenetrata, sed mixta tantum, quod est contra hypothesis.

Prop. CII. Hinc sequitur primo, data in hoc mundo substantia dimensivæ & in immensum extensa, nullas alias substantias dimensivæ item extensas existere posse, quæ primam sui naturam servant, sintque ab illa distinctæ. Nam hujusmodi aliæ substantiæ compenetrari deberent, cum illa, adeoque unam eandemque efficere (ex prop. super.).

Prop. CIII. Sequitur secundo, nullam esse in hoc universo substantiam unam, simplicemque dimensivæ, & in immensum extensam. Nam si est una, est universi substantia (per prop. 102.), id quod falsum est (per propositionem 21.).

Scholion. Itaque nec universale reale in universo est, nec ideale. Nam neque substantia ulla universalis est, nec ulla idea, ut demonstratum est. Quare superest, ut universalis non sint aliud, nisi aut perceptiones similia, aut vocabula.

Coroll. Materia prima Aristotelis est phantasma metaphysicum. Vide Cudworthum. Quid si & vacuum? Sic visum Renato philosopho acris, ac perspicacissimi ingenii.

CAPUT X.

De tempore, & Motu.

Prop. CIV. Duratio non est ens distinctum a re durante, nisi cogitatione. Nam duratio est continuata entis existentia (ex definit. 80.); ergo quemadmodum existentia non est ens distinctum ab ipso ente, quod existit, nisi cogitatione, ita ne continuata quidem existentia, seu duratio.

Prop. CV. Ex quo sequitur, Ens æternum, quod perpetuo existit, perpetuo durare, ac propterea in sempiternato esse successionem metaphysicam, seu continuatam durationem, licet nulla sit in ea successio physica, seu successio statuum diversorum, quod ens æternum totum simul sit, & immutabile.

Prop. CVI. Motus de loco in locum atque propterea vis motrix; sunt actio & vis realis, & *positiva*: nempe iis demtis, aliquid realis corpori demitur. Pater.

Schol. Quies igitur localis non est quid per se *positivum*. Est enim motus privatio: ergo privatio positivi (per ant.): nec propterea positivum. Quare sunt sophistice argutationes eæ, quibus quidam Philosophi quietem rem positivam demonstrare student, & motum privationem positivi: scilicet philosophantur extra ideas humanas, quod adrogans (ex post. 1.).

Prop. CVII. Motus localis est qualitas & proprietas positiva corporibus superaddita. Nam corpora, congeries monadum, tam sunt corpora quam moventur, quamquam quiescunt, modo extensa sint, & solida: motus ergo localis est proprietas corporibus superaddita.

Schol. Confirmatur axiomate philosophorum omnium: *corpus perseverat in statu suo quiescendi in sempiternum, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur.*

Coroll. Primus ergo status corporum est quies, *status negativus*: nam ad eorum essentiam non est necessarium, ut de loco in locum moveantur (per prop. ant.).

Prop. CVIII. Nullum corpus seipsum movere potest. Motus, & vis motrix sunt quid positivum (prop. 107.); nullum autem ens sibi quid positivi dare ipsum per se potest (pro. 2.); igitur nullum corpus seipsum movere potest.

Prop.

Prop. CIX. Omne corpus perseverat in æternum in statu quietis, nisi a causa externa impellatur. Corporis primitivus status est quies (Schol. prop. 107.); motus accedens (prop. 108.); unde vero, nisi extrinsecus? Nisi ergo accedat extrinsecus, corpus æternum in statu primitivo perdurat.

Prop. CX. Omne corpus resistit causæ moventi. Id patet ex vi, quam causa movens experitur, dum corpus quodcumque impellere, aut trahere conatur. Hæc vis *inertia* dici solet. Omne igitur corpus est iners.

Prop. CXI. Corpus in motu positum resistere debet vi motrici. Si non resistit post impressam vim, quid causæ esse dicemus, cur resistat initio impressionis? Si igitur resistit, dum vis imprimitur, resistit perpetuo: Si non perpetuo, nunquam, quod repugnat propositioni antecedenti.

Schol. Corpora retinere inertiam etiam dum moventur, agnoscit Muschembroekius, ac limitat ad externas tantum causas. Verum si inertia est vis insita reluctans, cur non ex impresso motu reluctatur? Caremus exemplo, quia caremus spatio ad experiendum satis amplo. Illam igitur propositionem, *corpus in pleno vacuo positum, ac semel motum, moveri in æternum æque celeriter*, consensu magis acceptam, quam ulla certa ratione, existimo.

Prop. CXII. Nullum corpus perseverare æternum potest in statu sui motus, etiam si a causis externis non retardetur. Nam quodlibet corpus ipsum suapte natura vi motrici resistit: id efficit quominus vis motrix integrum suum effectum obtinere perpetuo possit. Quum autem continenter resistit, continenter quoque eam vim atterit ac debilitat; quæ idcirco nisi sit infinita, adeoque indomabilis, tandem aliquando extinguatur necesse est.

Schol. Hæc propositio opposita est non solum Philosophorum turbæ, sed etiam præclarissimorum Physicorum dogmatibus. Interim ea sequitur ex natura corporea, id quod præclare animadvertunt Encyclopediæ Gallicæ Auctores. Atque hinc quoque sequitur, vires mundanas, quibus universum conservatur, indigere causæ extra omnia corpora positæ, quæ perpetuo recreentur, etiam si in puro vacuo moveantur. Moveri autem in vacuo puro nullo modo possunt, id Newtono ipso fatente: nam Jumen & ignis Fixarum totum mundanum spatium implere videntur; & vapores atque exhalationes Planetarum & Cometarum majus quoque obstaculum asferre. Itaque sit, ut omnibus o-

muni-

minino modis eas vires infringi & debilitari necesse sit. Conservantur tamen: quod quum nec hæc corpora ipsa per se efficere possint, nec ulla alia: perspicuum est a causa fieri, quæ sit extra omnia corpora.

Ad vim elasticam qui confugiunt, qua contendunt vires perpetuo recreari, non animadvertunt & in elasticis vim esse inertiam, atterentem ac debilitantem vim extrinsecus impressam. Illi nodum secuerunt, tametsi absurdus, qui vim motum corporibus imprimentem, æternam dixeret. Qui tamen quo in subjecto locant? Si in Deo, evicta res est, quam peto: si in materia, congerie absurdorum opprimuntur.

Prop. CXIII. Corpora moveri possunt infinitis modis, sive ordinatis, sive perturbatis. Nam quum non ipsa a se moveantur (*prop. 108.*); sed a causa externa; ipsa per se indifferentia sunt ad omnem motus directionem, omnemque intensitatem, & velocitatem motus.

Sch. Id agnoscunt Physici omnes. Quin accidat in corporibus terrestribus id efficit, quod iam vi gravitatis aguntur omnia.

Prop. CXIV. Primitivæ leges motuum corporum hujus mundi non ex natura corporea originem habent, sed ex finibus. Nam leges primitivæ sunt, quæ ita motus directionem, intensitatem, velocitatem, figunt, ut & ita perpetuo eant, & ab aliis non pendeant; quum autem corpora sint suapte natura indifferentia ad omnem directionem, intensitatem, velocitatem motus (*pr. ant.*); eæ regulæ a natura corporea proficisci nequeunt, sed totæ sunt a causa movente. Neque vero alia ratio causam moventem impellere potest ad eas leges constituendas, quam alias nisi finis, & ordo.

Sch. Hoc ipsum probari posset a posteriori, demonstraturque ab illis, qui fines rerum corporearum perscrutati sunt. Vide Derham, Nieventium, Ray, &c. Maupertuisius elevasse videretur hanc finium philosophiam in sua Cosmologia. Verum si quis attente rem inspiciat, quam ille substituit legem, *minimarum virium*, ea existit, velut lex quædam generica, ex omnibus peculiaribus, quam patientissimi auctores investigaverant: nisi enim sint hæc, ne illa quidem vera esse potest. Ceterum Philosophi, qui novare volunt, cuin abolere vetera nequeant, perpoliunt, ut alia esse videantur. Commune plagium.

Prop. CXV. Leges corporum physice demonstrant hanc rerum universitatem esse arte, & consilio factam. Nam

eæ

eæ demonstrant, corpora esse ob fines suos, sic potius. quam alio modo, mota, ac disposita (*prop. ant.*). Quodcumque autem ob finem aliquem sit, quem constanter assequitur, arte, & consilio sit.

Prop. CXVI. Concipi potest, motum accelerari in infinitum. Concipiatur spatium infinitum, & in eo corpus motum, quod æquabiliter semper acceleretur; ita intelligetur, motum posse in infinitum accelerari.

Sch. Quin Torricellius, *Lezioni su la forza della percossa*, omnium corporum libere per aerem cadentium, etiam in parvo spatio, vim infinitam ad extremum esse contendit: verum arcanis infinitesimalium.

Prop. CXVII. Motus quantumvis acceleratus fieri nequit in instante indivisibili. D. Motus quantumvis acceleratus debet esse actio, qua mobile de loco in locum transferatur; adeoque actio successiva. Actio autem successiva est continuata existentia; & hæc duratio; ergo quilibet motus, quantumvis acceleratus, durat, nec propterea fit in instante indivisibili.

Schol. Ex quo consequitur paradoxum incredibile, rem motu infinite veloci actam non pertransire lineam infinite parvam, nisi tempore in infinitum divisibili. Qui sunt aquei, quos subinde abstracta ratio sibi circumducit.

C A P U T . XI.

*De rerum Identitate, Differentia,
& Distinctione.*

Prop. CXVIII. Quæ sunt entia activa, nisi primum statum perpetuo servant eundem, nequeunt esse eadem Metaphysica. Pater (*ex def. 39.*)

Prop. CXIX. Quæcumque entia sunt activa, ac finita vi prædita, nequeunt perpetuo primum sui statum servare. Quia earum virium actio nequit esse tota simul; itaque oportet perpetuo alia alii succedat, velut aqua e fonte profluens.

Coroll. Efficit igitur contra eorum naturam, hujusmodi successiones cohibere.

Prop. CXX. Entia universi activa nequeunt esse eadem Metaphysica. Quia nequeunt primum statum servare eundem, quum finita activitate prædita sint, (*ex super prop.*)

Prop. CXXI. In universo nullum reperiri potest idem Me-

Metaphysicum, quia eorum entium, quibus conflatur, nihil est, quod activum non sit, & finita vi præditum.

Coroll. Nihil igitur creatum esse potest immutabile. Lex igitur collisionis & interna est in mundanis substantiis, & externa.

Prop. CXXII. Quæ eadem sunt eidem, eadem quoque sunt inter se: quæ vero aliqua habent eadem eidem, ea habent eadem inter se: & quæ similia sunt eidem, similia sunt inter se. Sunt axiomata communis rationis.

Prop. CXXIII. Quæ sola ratione distinguuntur, sunt idem realiter. Nam si non sunt idem realiter, falsa est hypothesis, sola ratione distingui.

Prop. CXXIV. Quæ eandem habent essentiam realem, realiter distingui nequeunt. Et hoc axioma ex genere superiorum est, id est ex ideis rerum nostrarum profectum.

Prop. CXXV. Si res Mathematicas exceperis, aliasque mere abstractas, quarum essentia sunt mere notionales, nescimus, quatenus res aliæ, præsertim substantiæ, inter se convenient, aut discrepent. Nam solæ essentia notionales a nobis adæquate cognoscuntur; reliquarum rerum inadæquate habemus notiones; nec ideo plene inter se conferre possumus. Igitur præclare Cicero ait: *natura negatum nobis Quatenus.*

Scholion. Hinc discimus argumenta, quæ dicuntur *analogia*, tum plene concludere, quum ea, inter quæ instituuntur, adeo sunt sibi similia, ut sibi mutuo substitui possint in eo, ex quo argumenta ducuntur. Vide Logicam lib. V.

Prop. CXXVI. Contraria medium non habent: hinc fit, ut fataliter alterum tantum contrariorum esse possit verum.

Prop. CXXVII. Omnes substantiæ a se mutuo distinguuntur realiter. Patet ex definitione substantiæ & distinctionis realis.

Prop. CXXVIII. Substantiarum attributa distinguuntur formaliter, seu virtualiter: nam hæc attributa essentiis metaphysicis distinguuntur non solis conceptibus.

C A P U T XII.

De verum Perfectione, Bonitate, & Veritate.

Prop. CXXIX. Nullius rei Entitas plene a nobis cognosci, & absolute dimetiri potest. Nam nulla res est, cujus nos ideam habemus adæquatam.

Prop.

Prop. CXXX. Ita comparati a natura sumus, ut eas res dicamus infinitas, quibus alias majores percipere non possumus. Nam *totum infinitum* vocabulum est *relativum*, nec a nobis, nisi *relative*, ut plurimum accipitur. Quomodo invisibilia dicimus, quæ aciem oculorum fugiunt: incomprehensibilia primum, quæ manu prehendi nequeunt; mox, quæ extra sunt caput mentis; & incomprehensibilia pro infinitis reputamus.

Sch. Sed ajunt, qui Renato nomen dedere, *ideam negativam esse ex positivo*; nisi igitur ingenita sit idea infinite perfecti, ne imperfectionis quidem erit ulla notio. Verum in hoc negotio *positivum* est illa confusa idea; qua melius excogitare non possumus, non rei absolute infinitæ, sed relative.

Prop. CXXXI. Minorem entitatem comparatam ad majorem, imperfectam, tacita videlicet relatione, dicere solemus. Scilicet nobis infinitum est id, quo majus excogitare non possumus; quod igitur ab illo deficit, ab ea deficit summa perfectione, quam nobis depinximus: & quod magis deficit, minus ens, id est minus perfectum habemus, imperfectum nimirum.

Prop. CXXXII. Ex notione imperfectionis, id est minoris entitatis, demonstrari non potest, nos habere infinitam notionem perfectionis absolute infinitæ, sed relative tantum (per prop. antecedentem.) Ratio ergo infinitæ perfectionis non sentiendo, sed ratiocinando colligitur. Ita ex nostra finita intelligentia, appetitu, potentia, vita, &c. conficimus, existere intelligentiam, voluntatem, potentiam, vitam, bonitatem infinitam.

Sch. Henricus Morus ingenitam nobis esse ideam infiniti sic probat. Ingenita est idea spatii, atque infiniti, ingenita ergo infiniti idea. Quæ sunt nugæ: nam illa spatii notio dicitur infinita sensu propositionis 130.

Prop. CXXXIII. Infinite perfectum absolute est absolute infinite bonum: nam bonitas absoluta, seu entitas, & perfectio reciprocantur (per definit. 90.).

Prop. CXXXIV. Ens absolute & infinite bonum est in se beatissimum: quia habet in se totum id, quod ad plenam beatitudinem necessarium est, seu est ens sibi ad beatitudinem sufficientissimum, *avtarcestaton*, ut ajunt Græci. Nisi enim sit, infinite bonum non est, contra hypothesis.

Prop. CXXXV. Ens, quod est absolute infinitum, & bonum

num, esse debet & relative summum bonum. Nam hoc ens nequit esse, nisi ens æternum; in quo cum sit ratio sufficiens omnium possibilium idest omnis entitatis, idest omnis bonitatis; non potest non esse summum bonum *relative*.

Schol. Unde igitur mala, dicet fortasse quispiam? In toto nihil est mali. Malum est igitur in parte ex lege collisionis; igitur relative bonum est.

Prop. CXXXVI. Omne ens naturaliter, seu metaphysice, verum est. Nam omne ens essentia suæ archetypæ æternæ congruit (prop. 26.); cum autem ea sit veritas naturalis (ex definit. 89.); omne ens naturaliter verum est, seu est id, quod esse debet ex æterno exemplari.

Prop. CXXXVII. Quod ita est, ut impossibile intrinsecum sit aliter esse, necessario & immutabiliter est id, quod est, ac quomodo est. Nam si potest aliter esse, non necessario est id quod est, & quomodo est, contra hypothesim.

Prop. CXXXVIII. Omnis propositio, cujus oppositum est intrinsecus impossibile, est necessario & immutabiliter vera. Nam ea propositio ita est id, quod est, ut impossibile intrinsecum sit aliter esse (ex hypoth.). quæ autem sunt talia, necessario & immutabiliter sunt id quod sunt, idest necessario & immutabiliter vera (prop. 137.); omnis ergo propositio &c.

Sch. Huiusmodi sunt hæc propositiones. *Non potest idem simul esse & non esse: Totum est majus sua parte: Quæ eidem sunt equalia & inter se sunt equalia &c.*

Prop. CXXXIX. Quam propositiones abstractæ ejus generis, de quo in superiori propositione dictum est, constante claritate a nobis cognoscuntur, non solum naturaliter, sed etiam logice sunt veræ. Earum propositionum idæ sunt abstractæ (ex hypothesi); ergo ipsæ sui ipsarum sunt objecta. Quam autem sint sibi consentaneæ; sequitur esse objectis suis consentaneas, idest naturaliter veras. Et quia constante claritate sibi consentaneæ a nobis cognoscuntur, constantiam & immutabilitatem habent intelligentiæ, nec ab arbitrio nostro, sed a natura idearum: id vero significat logice esse veras.

Sch. Sceptici ergo nequeunt sine contradictione negare, nec veritates naturales, nec logicas abstractas. Nam quælibet res necessario in natura est id quod est; & constantes comprehensiones relationum idearum nequeunt non esse id quod sunt. Igitur Disciplinæ Mathematicæ puræ, & On.

& Ontologicæ sunt veræ Scientiæ. Qua in disceptatione, cum Pyrrhonicis id est egregie ridiculum, quod ejusmodi homines nullam propositionem dogmaticorum sine demonstratione se impugnare profitentur. Cum omnis demonstratio initium habeat ab aliqua sive logica, sive naturali veritate; veritate veritatem, certitudine certitudinem oppugnant; qua re quid aut stultius, aut impudentius?

Prop. CXL. Quæ cum natura & constantia ordinum & legum mechanicarum mundi pugnant, pugnat fieri naturaliter. Nam ea naturaliter fieri dicimus, quæ ex natura rerum hujus mundi, & secundum rerum naturalium mechanicas leges fiunt, ergo quæ contra eam naturam & eas leges fiunt, ea non fiunt, naturaliter.

Prop. CXLI. Omnis propositio, cujus oppositum pugnat cum natura, & legibus mechanicis mundi, tam necessario est id quod est, quam necessario res mundi, earumque ordo & leges sunt id, quod sunt. Nam ea propositio est secundum naturam, & leges rerum hujus universi; ergo quamdiu res universi erunt id, quod sunt, & quo modo sunt id, quod sunt, tamdiu, & eodem modo, propositio illa erit id, quod est.

Prop. CXLII. Immutabilitas, & evidentia propositionis, quæ constantissime semper eadem est, a nobis non proficiscitur; sed a causa immutabili, idest ab objecto immutabili. Nam quæ commenta sunt nostra, ea voluntatis nostræ, aut phantasie inconstantie subiecta sunt: quæcumque igitur ejus inconstantie expertia sunt, a nobis non proficiscuntur.

Prop. CXLIII. Eæ propositiones, quarum immutabilitas, & claritas a nobis non proficiscitur, naturæ debentur. Nam eæ non sunt tales, nisi quia immutabilia objecta (ex prop. ant.); quæ vero sunt huiusmodi, naturæ debentur.

Prop. CXLIV. Quæ propositiones generis (prop. 143.) a nobis clare cognoscuntur, & continuis experimentis confirmantur, non solum physice, sed logice sunt veræ. Nam quæ propositiones sunt tales, eæ secundum ordinem mundanum sunt (ex prop. 142.), quæ vero secundum ordinem mundanum sunt, physice sunt veræ. Deinde cum clare cognoscantur, & continuis experimentis confirmantur, non possunt a nobis esse confictæ, sed a mundo ipso in nobis impressæ, nam propositiones phantasticæ & chimæricæ constantiam habere non possunt (prop. 142.); sunt ergo logice quoque veræ.

Prop. CXLV. Ea propositio, cujus oppositum est intrinsecus

secus impossibile, habet certitudinem mathematicam. Nam ea propositio necessario & immutabiliter est id, quod est (per prop. 238.)

Prop. CXLVI. Ea propositio, cuius oppositum est impossibile physicum, seu cum universi ordine pugnans; habet certitudinem physicam. Nam ea tam immutabiliter est id, quod est, quam universum (prop. 140.)

Prop. CXLVII. Non solent homines plures rem unam eandemque, velut oculati testes, testari: nisi quum id vere oculis suis conspexere, præsertim, si quum testantur, nulla vi constat esse subagitados.

Schol. Fundamentum veri testimonii est animalis natura, cuius organa sensoria non commoventur, nisi tactu externorum corporum. Ceterum cum & phantasiis commoveri homines possint, & metuendum sit a subdola & mendaci animi humani varicie, character veri testimonii erit numerus testium oculatorum, & testificationum identitas. Numerus eo firmior, quo maior; ac totus populus, firmissimus. Quis enim vero juniorum miramanni 1737. auroram borealem, quam tota Europa defixis oculis spectavit, negaverit, nisi insanus? Tot mortalium oculis a natura concussos dicere non concussos, est *contradictorium physicum*.

Prop. CXLVIII. Quum ex iis factis, quæ plures oculati testes testata faciunt, effecta realia & publica sequuntur, quorum vestigia aut etiamnum supersunt, aut diu publica fuere, tam licet de iis factis dubitare, quam de rerum naturalium existentia.

Schol. Ut si quis dubitet de aurora boreali an. 1737., in quam non modo singulares Physici commentati sunt, sed integræ Academiæ, quorum Acta legimus; aut Romanos in Asiam, Africamque pervasisse, quibus in locis totius dominationis adhuc monumenta defodiuntur: aut fuisse olim Athenis Scholam Platoniam, Peripateticam, &c. unde tot egregiorum Philosophorum libri adhuc extant, prodierunt: is insanus fuerit.

Prop. CXLIX. Quæ historia eundem in modum narratur a pluribus testibus oculatis, habet certitudinem moralem. Nam ea tam constanter est id, quod est, quoad homines sunt id, quod sunt: homines autem non solent hunc in modum de natura testari, nisi facto ipso percussu (prop. 147.); certa ergo est.

Prop. CL. Infinitas propositiones habemus earum generum, de quibus superius dictum est, Appello ad Scientias Mathematicas.

Mathematicas, & Physicas, ad Historiam, ac ad totam vitam socialem.

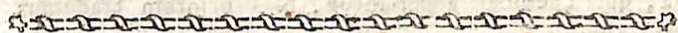
Prop. CLI. Pyrrhonismus aut ludicrum est, aut infania. D. Pyrrhonici sunt, qui negant quidquam a nobis sciri, & comprehendi posse cum certitudine. Cum autem plura cognoscamus cum certitudine mathematica; physica, moralis (ex superioribus propositionibus); sequitur Pyrrhonismum esse aut ludicrum, aut infaniam.

Prop. CLII. Quæ propositiones superioribus adversantur, sunt falsæ. Nam vero nihil adversatur, nisi falsum.

Prop. CLIII. Quæ propositiones iis characteribus non sunt instructæ, tamen iis non adversantur, inter res ignotas ablegandæ sunt. Nam nihil certo in Philosophia noscitur, nisi ex iis characteribus.

Prop. CLIV. Quæ gradibus aliquot distant ab iis characteribus, totidem distant a certitudine. Igitur non in certis, sed aut in probabilibus, aut in verisimilibus recensibimus.

Sch. Igitur in certitudine nequeunt esse gradus, sed in opinione tantum. Quare illa voces *certum*, *certius*, *certissimum*: *verum*, *verius*, *verissimum*: *evidens*, *evidentius*, *evidentissimum* &c. abradendæ sunt a Dictionariis philosophicis, ac tabulis tantum permittendæ.

INSTITUTIONUM METAPHYSICÆ

P A R S II.

Principia Theosophiæ.

N^Ulla est, ut ego quidem opinor, totius Philosophiæ pars nec jucundior, nec fructuosior, quam ea quæ de Deo, & Religione disserit, quæque Theologia a Græcis nominatur. Principio quid pulchrius, ac beatius, quam Patrem, & Opificem Mundi contemplari? Deinde quid nostra magis interest, quam eum sine errore noscere, a quo sumus & conservamur; cuiusque notione vitam mortales omnes transigimus? Præterea officia nostra, aut adversus Deum, aut quæ nobis, aliisve debemus, *κατὰ τὴν φύσιν* *naturali*, mundoque insita, velut prima, & immutabili

regula, regenda sunt: nam inde, velut furculi quidam, existunt jura Civitatum, indeque vim omnem, ac robur hauriunt, habitura nullum, si illud ingentum æternumque naturæ fas ignoretur. Cum autem legis naturalis vis & efficacia tota sit a Deo, idest a supremo Mundi Principe, legislatore, ac ut ajunt Poetæ, Fatorum moderatore; eum, quoad licet, intelligere opus est, quo vitam rite sapienterque gubernare possimus. Accedit, quod maximam habet vim ad animi tranquillitatem procurandam contemplatio supremæ Dei naturæ, ejusque providentiæ, beneficentiæ, justitiæ, potentiæ: namque ea & in adversis spem nobis ingenerat melioris vitæ, atque alacres efficit; & in prosperis sanctum incutit timorem; quo a nimis præsentis vitæ illecebris abstrahamur: quæ duo quantopere sint ad hujus etiam vitæ felicitatem consequendam necessaria ex eis, quæ in postremo capite tertiæ partis dicturi sumus, facile quivis intelligere poterit.

Cognitio Dei, rerumque Divinarum, idest Theologia, duobus e fontibus hauriri potest, naturali scilicet rerum contemplatione, & divina revelatione. Prior *naturalis* & philosophica appellatur, altera *revelata ac supernaturalis*. Prima sibi vindicant Metaphysici: altera eorum est propria, qui Theologi appellantur. Nos priorem trademus (nam ambitu philosophiæ coercemus) eaque via, & ratione; qua superiore partem persecuti sumus. Quid autem in hujus disciplinæ studio, aut observandum sit, aut cavendum, id copiose præcepimus in Logicæ Elementis.

DEFINITIONES.

Def. I. **D**eus (*Zeus*, *Sdeus*, *Deus*) est Ens æternum, omniscium, sui juris, ab omni materiæ compagem segregatum, in se perfectissimum, ac proinde *avtarcessator*, sibi ad beatitudinem sufficientissimum, universi causa ejusque procurator sapientissimus, optimusque gubernator.

Sch. Deum esse *anonymum*, ait Lactantius; quia cum sit unus, nomine, quo notetur, non eget. Igitur illæ nationum voces, quibus appellatur, ex aliquo ejus attributo, quo maxime mentes humanæ afficiuntur, primum natæ ac divulgatæ sunt. Græci a *Vita* *Ζωα*, *viventem*, aut *vivificantem* dixerunt. Quod præclare factum: nam Deus est *αὐτὸν Ζωὴν*, *ipsa vita*, omnisque activitatis, efficacitatis, vitæ rerum aliarum fons primus, ac scatebra. Inde Latini,

tini, eadem theologia, *Deum* fecere, nos, *Dio*. Sed Hebræi modo *Jehovam*, *יהוה*, quod ipsum per se est, ac omnis entis causa, appellavere; modo *El*. *Dominum* (a); modo *Adonai*, quasi Regem ac judicem (b) &c. Nos hic non vim vocabuli sectamur sed rem. Itaque si demonstraverimus ejusmodi rem existere, ac cum iis proprietatibus, quas definitione comprehendimus, demonstratum erit, Deum esse.

Def. II. *Omniscientia* est omnium earum rerum, quæ aut sunt, aut futuræ, vel possibiles sunt, perfecta comprehensio.

Scholion. Solet apud Theologos ita divina scientia dividi, ut altera sit *simplicis intelligentiæ*, altera *visionis*, seu *præscientiæ*. Ea scientia, qua Deus in se & natura sua intelligit omnia possibilia, velut possibilia, *intellectus*, & *simplex intelligentia* appellatur. Ea vero, qua prævidet futura, quæ ipse suis decretis, seu voluntatibus, efficit futura, scientia *visionis*, *præscientiæ*, & *scientia libera* dicitur.

Porro cum futura alia sint *absoluta*, ut cras oriturum solem, alia *conditionata*, qualia sunt maxima eorum pars, quæ ab agentibus liberis existunt; recentiores quidam Theologi scientiam quidem futurorum absolutorum *visionis* appellant & *liberam*: futurorum vero conditionatorum *mediam*, quasi scilicet ex scientia intelligentiæ & præscientiæ participantem.

Ceterum animadvertendum est, totam hanc scientiæ Divinæ partitionem non naturam Dei attingere, quippe in qua nihil esse potest multiplex & varium, sed ad classes tantum pertinere rerum scientia illa comprehensarum. *Ea que sunt divisim* (inquit S. Thomas prima parte, quæst. 14. art. 1.) & *multipliciter in creaturis*, in Deo sunt *simpliciter*, & *unice*. Igitur illis vocibus res a Deo cognitæ partimur, non Dei intelligentiam ac comprehensionem.

Def. III. *Omnipotentia* est potentia ea omnia solo nutu, seu imperio faciendi, quæ non sunt intrinsecus impossibilia.

Scholion. ΝΕΥΝ & ΚΑΤΕΝΕΥΝ, innuere, adnuere & Homerus perpetuo Jovi tribuit, idque magna energia, quo illam agendi facilitatem, qua pollet omnipotentia, significet

(a) Unde Græcis *ἄλως*, sol, a Phœnicis, ceterisque orientalibus, apud quos sol cultus.

(b) *Ζεὺς ἑρμῆος*, *Jupiter Forensis* Atheniensium. Vide Æschylum in *Eumen.* v. 976.

scet. Porro solet Dei potentia dividi in *absolutam*, & *ordinatam*; seu *physicam*, & *moralem*. Potentia absoluta & physica dicitur tota Dei vis activa, idest omnipotentia: ordinata vero & moralis, quæ a suis attributis moralibus velut circumscripta concipitur. Quare a potentia Dei physica nihil potest eximi, nisi quod intrinsecus est impossibile; a potentia vero morali eximuntur ea omnia, quæ licet sint intrinsecus possibilia, tamen non consentiunt cum Divinis attributis, quæ idcirco tam sunt Deo impossibilia, quam illa priora. Ex g. damnare innocentem, absoluta potentia, seu physica, posset Deus, quia non superat ejus vim activam: morali vero non potest, quia pugnat cum ejus iustitia, idest æterna idealis mundi veritate. Qua in re valet S. Anselmi præclarum dictum; *minimum inconveniens est Deo impossibile*.

Def. IV. *Providentia* (πρὸνοια) est earum rerum quæ sunt, aut futuræ sunt, comprehensio, concatenatio, & moderatio; aut, quemadmodum geometrice prorsus definit S. Thomas, *est ratio ordinis partium cum toto, & ordinis totius cum fine*. Duo itaque sunt ad providentiam constitutenda necessaria. Primum plena futurorum præscientia; quæ proprie *providentia* dicitur. Alterum concatenatio rerum hujus mundi, & actio, qua singula entia quum ad suos fines particulares, quo totum ordinatissimum existit; tum ad communem, & ultimum aguntur, quod Boetio dicitur *Fatum*. Deus ergo erit providus, si & quæ sunt, æterna præscientia, arte, & regula facta sunt: & ita singula concatenata, ac suis locis, & temporibus aptata, ut inde mirus partium, ac totius concentus existat; & cuncta eum finem, ad quem sunt facta, non solum spectent, sed perpetuo sequantur, ac tandem consequantur.

Def. V. *Religio* est cognitionis, amoris, obsequii, & servitutis cultus, qui ei præstatur, quod summum in natura est, cuique natura ipsa debetur.

Scholion. Duæ igitur sunt Religionis quasi partes, *theorica* una, altera *practica*. Theorica est pura Dei cognitio, quæ Eusebio Platoni dicitur: practica vero sincerus, & rectus cultus. Qui item bipartitus est; nam & jura Dei noscere & servare oportet, quæ Græcis *νομίμια*, Latinis *Sanctitas* appellatur, & externo cultu proficere, quæ *θρησκεία* illis, Latinis proprie *Religio* nominatur. Hæ duæ partes separari a se invicem nequeunt. Nam nec sine theórica recta esse potest practica; non enim a belluis colitur Deus, sed

sed a Mentibus; nec sine practica sufficit theórica; nam non qui dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum Cælorum, sed qui fecerit voluntatem patris, qui in Cælis est. Voluntas autem Dei lex Dei est; & lex Dei lex æterna; lex vero æterna, Dei hominumque servare proprietatem, idest jura. Scitissime Lactantius lib. 4. Institutionum Divinarum. Non potest, inquit, nec religio a sapientia separari, nec sapientia a religione secerni: quia idem Deus est, qui & intelligi debet, quod est sapientiæ, & honorari, quod est religionis. Quibus ex rebus fit, ut nihil tam noceat vere Religioni, idest veræ vitæ regulæ, hominumque felicitati, quam ignorantia; iique, qui literas scientiasque premunt, atque a Theologia ablegant, vitæ humanæ parricidæ sunt.

Def. VI. *Superstitio* est cultus aut ei exhibitus, cui non debetur: aut ex erroneis circa rem cultam opinionibus manans: aut exhibitus ritibus absurdis, minimeque naturæ rei cultæ & colentis consentaneis.

Schol. Cicero De Natura Deorum lib. II. 28. Non enim philosophi solum, inquit, verum etiam majores nostri superstitionem a religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sui liberi sibi superstitibus essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen postea latius patuit. Quæ mihi non videntur: nam supersticio inferorum proprie cultus fuit: inferi autem νεοὶ καὶ ἄγριοι ut vocat Æschylus in Eumen. extremo, post diluvium a superstitibus culti cepti. Inde supersticio, desiderium, cultus, invocatio, ac sacrificia maniam terra obrutorum.

Def. VII. Quo id clarius intelligatur, errores, qui Religionis adversantur, paucis hic definiemus: Ac in primis ei adversatur *Atheismus*, quo omnis Divinitas aufertur. Atheismus autem est vel *Materialismus*, quo nihil, nisi pura materia in rerum natura existere ponitur: vel *Pantheismus*, quo Deus cum universo in unam substantiam miscetur. Est etiam vel *negativus*, cum quis Deum esse ignorat, vel *positivus*, cum perfricta fronte negat. Spinoza ex. gr. Atheus fuit positivus: Groelandi, si vera narrant, reperti dicuntur Athei negativivi. Vide Anderson in historia naturali Groelandiæ (a).

Def. VIII. Alter error est *Epicureismus*, qui omnem mundi Providentiam Deo tollit.

Def. IX. Tertius est *Scepticismus* universalis, in quo

FF 4

etiam

(a) Id interim negat Mallet in Monumentis mythologiæ Celticæ, quod ego verisimilius crediderim.

etiam de Deo dubitatur. Itaque Athenis Protagoræ liber proscriptus, vel titulo abalienati Areopagitæ, *sint, necne, dii, habeo dicere*, tametsi non de Jove, sed diis *νενετοῖς* junioribus, dubitare videretur Protagoras.

Def. X. Quartus est *Naturalismus*; quo ponitur solam religionem naturalem veram esse, perfectam, sufficientem: vocatur etiam *Theismus*, ac, ut pronunciant Galli, *Deismus* (a).

Sch. Igitur Theistæ, ac Deistæ, non Athei sunt, ut parum accurate quidam loquuntur, sed ii, qui præter naturalem theologiam nihil aliud admittunt, omnemque supernaturalem revelationem respuunt.

Def. XI. Quintus est *Indifferentismus*, qui & *latitudinarismus* vocatur, quo omnes peræque, quæ in Terra sunt Religiones, habentur perfectæ & sufficientes, quod omnium idem sit fundamentum, naturalis scilicet religio, seu theologia, Deus, providentia, iustitia.

Def. XII. Sextus est *Politicismus*, quo Religio in usum tantum regiminis politici assumitur, tametsi fundamento carens. Atheismus igitur est hypocritismo testus.

Def. XIII. Septimus est *Hypocritismus*, quo religio simulatur: sed animo non habetur. Atheismus est & ipse.

Def. XIV. Octavus est *Politheismus*, cum plures Dei æquales coluntur. Sed & Politheismus quoque dictus est Ethnicorum religio. Quia quamquam non ignorarent unum esse summum, optimum, maximum, hominumque divumque patrem, plures tamen novitios, ut ait sæpe Æschylus, ei adsociarunt. Igitur Ethnicismus idem est ac Politheismus.

Def. XV. *Prophetia* est earum rerum præscientia, ac prædictio, quæ nondum evenerunt, cum prædicuntur, quæque neque ex causis naturalibus, neque ex præsentis animorum statu conjici possunt. Veræ prophetiæ character est, idemque certissimus, cum res prædictæ ita eveniunt, ut prædictæ sunt. Prophetiam esse rerum *contingentium*, idest *fortuitarum*, docent Theologi. Cum nihil sit fortuitum, nisi *relative*, ad nostram nempe scientiam; fortuita erunt, quæ non licet naturaliter prævidere. Ceterum & præ-

(a) Sunt ridiculi, ac linguarum imperiti, qui theismum ac deismum duas fecere *αἰρεσῆς*, *hæreses*, *sectas*. Nam *θεῖος* est *θεῖος*. Angli græcam pronunciationem servavere. *Theisme*, & *Theist*: Galli *th* enunciant per *d*, *Deisme*, *Deiste*.

præteritarum, & præsentium, & obscurarum ignotarum tamen, rerum est Prophetia. Vide Huetium in definitionibus *demonstrationis Evangelicæ*.

Schol. Græci, Latinique genera plura prophetiarum fecere. Nam *mantres*, *vates*, dixere, qui deorum inspiratione vaticinarentur: *augures*, qui ex avibus: *extispices*, qui ex necatorum animantium visceribus, &c. Sed & fuerunt *oneirocritici*, conjectores somniorum; & *geomantici*, qui vaticinarentur per res telluris; & *hydromantici*, qui per aquas; & *pyromantici*, qui per ignem, & *genethliaci*, qui per nativitates: & *Necromantici*, qui mortuorum manes excitabant; & *Mathematici*, ac *Astrologi*, qui per siderum positiones &c. Tota igitur natura, singulique ejus partibus Deum loqui arbitrabantur. Quæ olim communis ferme persuasio, nunc popelli credulitas est.

Def. XVI. *Miraculum* est effectum quodcumque & contra consuetas naturæ leges mechanicas, & supra vires causarum naturalium. Itaque duo sunt characteres veri miraculi: primus, ut sit effectum contra consuetas naturæ leges, veluti si flumen decurrens per planum inclinatum motum suum repente sistat. Secundus, ut sit supra vires causarum naturalium, veluti si id flumen sine ullis repagulis ad solum hominis imperium consistat.

Def. XVII. Miracula ad duas classes referri solent, ut alia scilicet sint quod ad *substantiam*, alia quod ad *modum* tantum. Quod ad substantiam sunt, quum similia nullo pacto viribus naturæ fieri possunt, ut resuscitatio mortuorum. Quod ad modum vero, cum similia sunt viribus naturæ, sed non eodem modo. Ex. gr. febrem curare naturæ vires non superat, sæpeque id efficit Natura: at curare uno verbo, & in instante; id vero est, quod Natura non solet efficere. Quare miraculum dicitur quod ad modum.

THEOREMATA.

C A P U T I.

De existentia Dei.

Prop. I. **D**EUS existit. D. Existit ens æternum, in quo est prima ratio sufficiens existentium & possibilitium (ex prima parte): cum autem quod æternum est

est sit necessarium existentiae & essentiae (prop. 13.), & hoc infinite Ens (prop. 14.), & Mens aeterna infinitae perfectionis (prop. 47.), a qua Mundus hic sola voluntate creatus est (prop. 43.); existit Ens aeternum, infinite ens, infinite mens, mundi architector, fabricator, moderator, idest Deus (def. 1.).

Sch. Hæc demonstratio binis verbis absolvi potest. Existit mens, res nempe cogitans, potens, electiva, imperans (ex intima conscientia): cum vero ex nihilo nihil fiat; neque ex imperfectiori perfectius; neque est possibilis series infinita a parte anteriori (pr. p. prop. 12.); esse debet mens aliqua aeterna, & quia aeterna, necessaria & infinitae entitatis. Ita, inquit aliquis, efficietur quoque, esse & materiam aeternam: est enim materia: eaque neque ex nihilo, neque ex non materia, neque ex infinita serie: aeterna ergo. Respondeo longe esse hanc rem a priori illa disparem: nam posita mente aeterna, reperio in ea rationem sufficientem materiae. At sublata mente, positaque aeterna materia, nulla in re rationem sufficientem mentis reperire possumus.

Prop. II. Deus est unicus. D. Primum argumenta omnia, quæ Dei existentiam probant, hoc probant, esse debere ens aliquod aeternum, intelligentissimum, potentissimum, perfectissimum, in quo sit prima ratio sufficiens omnium existentium, & possibilium. Quum autem unum hujusmodi ens sufficiens sit, nullum esse potest argumentum, quo plura esse suspicari possimus. Deinde: mundi gubernatio, & ordo unicus, idemque semper, unicam, eandemque semper ejus existentiae, & gubernationis causam indicant. Ut enim ex unitate faciei alicujus statuat, aut ædificii, ac identitate artis, unicum ejus artificem fuisse fatemur; ita ex unitate artis; quæ in Mundo elucet, ac partium constante consonantia, unitatem supremi artificis. Præterea. Deus est ens perfectissimum, idest undeque infinitum; natura autem entis perfectissimi est, ut non habeat æquale. Tandem: Deus existit necessitate naturæ suæ; ergo pugnat esse plures. Finge enim esse duos, cum non sit necessarium existere, nisi unum ens aeternum, & perfectissimum; intelligi potest alterum non necessario, existere; id quod pugnat cum existentia necessaria. Vide Clarkium de existentia, & attributis Dei, pr. 7.

Schol. Philosophi tria genera argumentorum ad Dei existentiam adducendam adhibere solent, Philologica, Physica,

sica, Metaphysica. Philologica præter alios egregie pertraxit Jaquelotius in dissert. de Exist. Dei, & Bolingbroke in specimine philosophico Anglice. Physica Derham, & Niewentitius. Metaphysica Cudworthus, Clarkeus, Fenelonus, Wolfius, plerique alii.

Philologica desumuntur ab historia humana, atque a consensu omnium Gentium. Primum, historia humana satis aperte demonstrat, genus humanum aliquando cœpisse. Antiqua Asiæ historia ultra Ninum non assurgit; nec Sinesis ultra Fohi: & traditiones Ægyptiacæ, quæ æternitatem spectare videntur, manifestis fabulis revincuntur (a). Accedit, quod ex veteri historia facile est videre, quemadmodum genus humanum ex una gente, idque ex Asia propagatum sit; nam veterum illarum migrationum adhuc non dubia vestigia supersunt (b). Præterea novitatem generis humani ostendunt Civitatum exordia, & incrementa Imperiorum, notatæ primæ origines artium, & scientiarum, æque exiguæ, & barbaræ, a quibus, veluti per gradus, eo ventum est, quo in statu sunt. Quoniam ergo constat, genus humanum initium habuisse, id profecto nec ex nihilo est, nec ex bruta materia; ergo a summo aliquo Conditor. Quod si homines inde profecti sunt, ergo & Tellus tota. Est autem Tellus hæc nostra cum toto Systemate Solari juncta & colligata, ut ii norunt, qui vel primis labellis res astronomicas degustarunt; igitur & Systema Solare ab eadem causa est. Quum eo ventum est, ecquid causæ esse dicemus, cur universum totum non inde quoque sit profectum? præsertim quum graves conjecturæ suadeant, omnia Stellarum Systemata esse concatenata. Vide nostras *Meditationes Philosophicas*.

Jam vero nulla fuit olim natio, aut est hodie tam moribus esserata, ut Deum esse, supremum universi conditorem, & gubernatorem, non constantissime & olim sibi persuaserit, & nunc teneat. Barbaræ ipsæ Nationes, nuper a nostris Europæis cognitæ, non solum ideam supremi cujusdam mundi conditoris, tametsi alicubi obscuram, & confusam, verum etiam externum cultum, & religionem habent, velut penitissimi Tartari, & Samoedæ ad Oceanum glaciale sit: item Islandi, & Septentrionales Americani: tum Missipenses, Canadenses, Mexicani: Peru-

(a) Vide Pearsonii antiquitates Ægyptiacas.

(b) Vide Bocharti Phaleg.

ruani quoque & Chilianes, & Brasilienfes. Quin Peruan-
ni ferme Theiftæ, ac Monotheiftæ. Jam Huttentotti, Ca-
fri, Incolæ Infularum Madagafcaris, Sumatræ, Bornei,
Javæ, Moluccarum, Philippinarum, ceterique ad Orien-
tem politi. Nam de interioribus Afæ populis, Indis, ci-
tra ultraque Gangem, Sinenfibus, tum & Japonenfibus,
tamquam gentibus literis artibusque excultis, nulli du-
bium effe poteft, ut de incolis Africæ Orientalis & Sep-
tentrionalis. Id autem conflat ex perpetuis itinerariis no-
ftrorum. Omnes autem Gentes vel a natura ipfa inciti
in hanc confenfionem venerunt, vel a Deo primum eam
haufere doctrinam. Quocumque modo res fe habeat, aut
natura ipfa perfpicuum eft, Deum effe, quippe *confenfus
omnium gentium nature quedam vox eft*; aut doctrina eft,
a Deo ipfo primis mortalibus tradita: nam phænomeni
generalis item generalis necelfe eft fit caufa; quippe ra-
tio fufficiens debet effe effectui congrua.

Quod fi Gentes quædam, paucæ illæ, ac ignobiles,
Deum ignorare repertæ funt, quod quidam Auctores re-
tulerunt, id quamquam non eft difficile refellere, tamen
ubi concefferimus, mirum videri non debet in tanta bar-
barie: quandoquidem ab humano commercio segregatæ,
ac vitæ tantum intentæ animali, in immanem illam stu-
pideriam pervenire potuerunt, non quidem ut Deum ig-
norarent penitus, fed ut non ita diftincte animo volu-
tarent, quo par eft, nec proinde admodum curarent, fen-
fu, ut bruta, non ratione vitam agitantes. Interim pau-
corum hominum ftupiditas non poteft confenfum cetero-
rum omnium minus validum efficere. Sed ne narrationes
quidem illæ veræ effe poffunt: proficifcuntur enim ab iis
viatoribus, qui Gentes, quarum barbariem narrant, vix
de facie cognoverunt. Ac vero qui cum iis agreftribus
diutius verfati funt oppofitum retulere. Incolas Capitis
bonæ fpei Atheos effe primi viatores vulgaverant, quod
falſum repertum eft, poſtquam cum ea natione Europæi
commercia agitare cœperunt. Videri poteſt descriptio
Capitis bonæ fpei Andreæ Kolbi. Idem efficit Mallet pro
Groelandis, atque Anderſonum revincit (a). Nec Ame-
ricani quidam Athei habiti, niſi quod horrenda colerent
numina. An quo eorum cædes ac vaſtatio honeſtior vi-
deretur?

Athei

(a) *Monumens de la Mythologie & de la Poëſie des Cel-
tes. Coppenhague 1756. in 4.*

Athei vero quidam Philoſophi, qui feruntur: aut non
fuere ex animo (nam impoſſibile mihi videtur eradere ex
mente eorum, qui non penitus ſtupidi, notionem primæ
rerum omnium cauſæ); aut ſi ex animo fuerunt, cum
animo, ſat ſcio, jugiter pugnare, quorum quæ ratio
eſt habenda? alioquin ſi res naturæ & audaciſſimorum &
furioſorum hominum iudicio eſſent dijudicandæ, nullum
eſſet abſurdum, quod non auctoritate alicujus Philoſophi
confirmari poſſet. Nec vero putandum eſt, omnes eos
Philoſophos, qui feruntur, Atheos fuiſſe: plures enim in
eum cenſum relati ſunt, quod popularem ſuperſtitionem
riderent. Clemens Alexandrinus negat, veteres illos Phi-
loſophos, Anaxagoram, Protagoram, Diodorum, Evehe-
merum, qui a Græcis Athei habiti fuerant, Atheos fuiſ-
ſe, putatque idcirco inter Atheos connumeratos, quod
unum Deum omnium conditorem & conſervatorem intel-
ligentes, popularia numina, & ut ſubinde vocant Tra-
gici, *novitia*, ſpernerent. Et vero ob eandem cauſam
primi Chriſtiani Athei habiti ſunt, ut nos docent Juſti-
nus Martyr, Arnobius, Minutius Felix; quod ſcilicet nec
Templa ulla haberent, nec ſacrificia, nec ſigna, nec cæ-
remonas aniles, nec populares Deos colerent. Judæos,
quod unum numen, & ſola mente colebant, ut loquitur Ta-
citus, inter Pantheiſtas imperitiſſime retulit Strabo Geo-
graphus. Quin & Bacchum adorare, *Scenopægie* feſto de-
cepti, & caput Arietis, & Afinos, Græci quidam per-
ridicule vulgarunt. Nulla certe in hiſtoriæ parte tanta
regnant aut mendacia, aut calumniæ, quam in ea, quæ
Deum ac Religionem ſpectat, res videlicet animi, quas
perdifficile eſt dijudicare, niſi diuturno examine gentium,
ac convictu.

Jam vero argumentis philologicis accedunt phyſica. Ea
deſumuntur ex ordine, ſtructura, finibus, motibus Uni-
verſi. Immenſa eſt hæc Provincia, latumque diſſerendi
campum ſuppeditat. Nos unum, aut alterum hinc deſum-
tum attingemus: tirones enim in Theologia naturali in-
ſtituendos armandosque ſuſcepimus, non provectos. Pri-
mum: magna hæc univerſi machina tot parvis machinulis
ſtructa eſt, quæ ordine admirabili compactæ ſunt, & con-
ſervantur, unumque perfectum & harmonicum conficiunt,
ut niſi ſapientiſſima quædam, & potentiſſima cauſa partes
ejus omnes ordinaret, contineret, moveret, procul dubio
in chaos abirent confuſum, quum nulla machinularum ſit

ex infinitis, quibus constat mundus, quæ non possit infinitis aliis modis cum aliis colligari, ac modificari. Nec respondere juvat, mechanica temperatione virium universi, aut centripetarum, & centrifugarum, aut aliarum, potuisse tandem aliquando tantam machinationem existere, posseque nunc conservari. Nam primum, quum vires istæ varias habeant determinaciones in variis universi globis, aperte intelligitur, non suæ naturæ necessitate mechanica, sed vi, & sapientia extrinsecæ causæ intelligentis hæc omnia, & ex perfecta ratione moderantis, coaluisse, & stare. Deinde hujusmodi vires dum in perpetuo aliæ cum aliis confictæ sunt, quod est necessarium in motibus circularibus, idest compositis, necesse est earum quantitatem imminui, & directionem paulatim mutari, nisi perpetua manu restauratrice gubernentur, quod sæpe agnoscit Newtonus, omnium mortalium hisce in rebus exercitissimus.

Præterea singulæ res Universi suis & ipsæ partibus ordinatissimis constant, quarum aliæ aliis serviunt, ut arte summa ita factæ, & ordinatæ manifesto videantur. Ex. gr. in machina animali infinitæ pene sunt partes affabre inter se contextæ, quarum quælibet suum habet finem, & ad quem factam esse nemo non intelligit; omnes vero communem unum. Universa hominis machina temperata est ad vitam humanam efficiendam, & conservandam: is est omnium partium, quibus ea constat, communis finis. Itaque omnes ejus partes ita constructæ, & dispositæ sunt, ut hanc vitam conficere, & conservare possint. Nempe homo vivere nequit, nisi anima, quæ vitæ est principium, omnes corporis partes ordinatissime moveat. Ut vero motiones istæ ordinate fiant, necesse est, ut singula hominis membra ad motus suos apta sint, atque ita alia cum aliis contexta, ut hos motus aptissime continuare possint. Jam ita disposita sunt, ut nihil aptius, & consonantius excogitari possit. Nervi totam machinæ harmoniam, & structuram faciunt, ac continent, iique omnes ex uno fonte, idest cerebro, ac dorsali spina derivantur. Venæ, & arteriæ, aliaque vasa ductandis liquoribus per totam machinam mira periticia sparsa sunt. Fibræ eorum vasorum, & omnium solidorum prima elementa, quanta cum arte constructæ? Sed & singulis prope partibus tributi sunt musculi motibus conficiendis consentanei, veluti totius machinæ elateres quidam. Ossâ machinam sustinent ne collabatur. Quanta item cum arte ex tenuibus reticulis generata?

rata? Ne vero motibus officiant, non uno continuo corpore continentur, sed in partes secta sunt, ac ligamentis conjuncta. Oculi, aures, & alia organa sensoria excipiendis impressionibus rerum externarum facta sunt idonea. Cor impellendo sanguini aptum: pulmones aeri excipiendo, ventriculus excipiendis, & concoquendis cibis: Lien & Jecur bili præparandæ, quæ imprimis digestioni necessaria est. Tum aptata intestina ad excernenda superflua nutritioni: & appositæ *venæ lacteæ*, quæ exfugentes chylum ad Pecquetianam cisternam deferrent, unde ad cor delatum sanguinem reficeret. Jam vero quanto cum artificio constructæ ac dispositæ glandulæ, quæ fluida secernerent? His vero partibus infinitæ aliæ, minores, ac minores inserviunt, ut nullum omnino sit in corpore humano membrum, quod non ad communem vitæ finem spectet. Ac eidem constat de omnibus individuis viventibus, brutis, plantis, herbis. Cæcus autem sit oportet, qui non videat, totam hanc rem sine cura sapientissimi Numinis fieri non posse. Sed legendi sunt Niewentius, & Derham, qui copiosissime hanc rem expedivere & doctissime.

C A P U T II.

De illis Dei attributis, quæ ei, ut enti, conveniunt.

Dum nunc, quæ nostri animi angustia, velut per latera, ac vultus, contemplerur, nihil enim sunt aliud Dei attributa, nisi *μορφωματ*, & *προσωπα*, facies metaphysica. *Deus Ens est*, & *Ens a se*, & *Mens infinita*. Igitur proprietates Dei ad tres classes referemus, ut nempe aliæ sint, quæ ei convenient, tanquam *enti*: aliæ vero tanquam *enti independenti*: aliæ postremo tanquam *menti*. Hoc in capite proprietates priorum duorum generum attingemus, & quidem ideis nostris consentaneæ, ac multo in mysterio: an enim ulla de re quidquam sciremus, aut diceremus extra ideas? His nostra scientia, quæcumque, & quantulumcumque est, continetur. Tum, an Deum, rem undequaque infinitam, plene comprehenderemus? Id quod moneo, ne ita superbiamus, ut nulla esse, quod Theistæ profitentur, in Theologia naturali mysteria nobis in antecessum persuadeamus. Cum pauca in Naturæ scientia clare videamus, ecquis fuerit tam perfrictæ frontis, qui se clarius Naturæ totius causam inspicere confidat?

Me-